

המכללה האקדמית עמק יזרעאל
החוג למדעי ההתנהגות
המגמה לקרימינולוגיה

הסתגלותם של פדויי שבי לחיים לאחר שחרורם

סמינריון:
שנה"ל:
המרצה:

פשעי ושבויי מלחמה
תשס"ט
ד"ר עין-טל עירית

מגיש: בורדה רן 043372838

18.10.2009

ל' בחשון

תוכן עניינים

מבוא

5	א': סקירת ספרות
5	א.1. רקע תיאורטי
5	א.1.1. קורבנות
5	א.2.1. הגדרת קורבן וסוגי קורבנות
7	א.2. רקע מלחמתי
7	א.2.1. מלחמת יום הכיפורים
8	א.2.2. מלחמת שלום הגליל
9	א.3. מלחמות ומחירן הנפשי
10	א.3.1. תסמונת פוסט טראומתית
11	א.3.2. הלם קרב
12	א.4. גורמים אישיותיים
12	א.4.1. משתני רקע סוציו דמוגרפיים
13	ב.4.2. משתני אישיות טרם הנפילה
13	ג.4.3. חשיפה מוקדמת לאירועי דחק
13	ד.4.4. תגובות מיידיות והתמודדות בשבי
15	א.5. השבי
17	א.6. הסתגלות הפדויים לחיים לאחר שחרורם מהשבי
17	א.6.1. טראומטיזציה משנית
18	א.6.2. תפקוד הפדוי לאחר השבי
20	ב': שיטה
20	ב.1. השיטה האיכותנית
20	ב.2. ראיון ככלי מחקר
21	ב.3. שיטת הניתוח
21	ב.4. המרואיינים
21	ב.5. הליך המחקר
23	ג': ממצאים
23	ג.1. נתונים דמוגרפיים
23	ג.2. סיכומי ראיונות
23	ג.2.1. זיו

24	ג.2.2. ולדי
26	ג.3.2. רונן
27	ג.4.2. יריב
29	ג.5.2. תומר
30	ג.3. ניתוח קטגוריאלי
30	ג.3.1. חלוקה לקטגוריות
30	א.שבי
30	א.1. מחשבות במהלך הקרב
31	א.2. מחשבות לפני הנפילה
31	א.1.2. השבי כמציאות
32	א.2.2. הישרדות
32	ב. הפרעות גופניות
32	ב.1. פחדים
33	ב.2. שינה
34	ג. הפרעות תפקודיות
34	ג.1. עבודה
35	ד. יחס לממסד
36	ה. יחס לחיים
37	ו. סביבת הפדוי
39	דיון
41	סיכום
42	ביבליוגרפיה
45	נספחים

מבוא

נושא שבויי צה"ל לאורך כל מלחמות ישראל היה עניין שהעסיק רבות את הציבור בארצנו. בשנים האחרונות בעקבות הסכסוך הישראלי - פלסטיני, ישנה מודעות רבה יותר לנושא שבויי חיילי צה"ל מבעבר.

שבי הינו חוויה טראומתית מתמשכת החושפת את השבוי למגוון רחב של לחצים שלא הכיר בעבר. לחצים אלו כוללים בין היתר אלימות, תנאי אקלים קיצוניים, בידוד, מניעת צרכים מינימאליים, רעב וצימאון כל אלו מובילים להרס עצמי של אישיותו של השבוי (Neria, Solomon, Ginzburg, Dekel, Enoch & Ohry, 2000)

במהלך עשרות השנים האחרונות נעשו מאות מחקרים שעסקו בנושא השבי והשפעותיו על הפרט החל מטראומה, תפקודו של הפרט בחיק משפחתו, עבודתו, הסתגלותו לחיים וכלה בהעברה בין דורית של הטראומה לילדיו של השבוי. בשל ההתעניינות הרבה להסתגלותם של השבויים לאחר שחרורם נערכו מחקרים רבים בנושא, אשר הראו כי חווית השבי משאירה את אותותיה במספר רחב של תחומי תפקוד (נריה, 1993).

המחקר הנוכחי יתמקד בהסתגלותם של שבויי המלחמה לאחר נפילתם בשבי. נושא העבודה נבחר משום שלאחרונה ישנה מודעות ציבורית גבוהה מאוד לנושא שבויי חיילי צה"ל, כפי שכבר צוין בתחילה.

העבודה תעסוק תחילה ברקע המלחמתי של מלחמת יום הכיפורים ומלחמת שלום הגליל, בהן לקחו חלק נשואי מחקר זה, בהמשך ידובר על טראומה ומאפייניה, גורמים אישיותיים המשפיעים על השבוי, שלבי השבי, ולבסוף השפעת חווית השבי על סביבתו של הפדוי ותפקודו של הפדוי בחייו.

א': סקירת ספרות

א.1. רקע תיאורטי

א.1.1. תורת הקורבנות

ויקטימולוגיה (תורת הקורבן - victimology), הופיעה בפעם הראשונה במחצית השנייה של המאה העשרים. לויקטימולוגיה לא היה קצב התפתחות אחיד, התפתחותה היתה שונה ממדינה למדינה (Fattah, 2000). עד לאותה תקופה ההתעסקות הייתה סביב העברין ובפעם הראשונה הדגש הינו על הקורבן (כהן, 1988 בתוך בן דוד, 2003). מנדלסון ראה בוויקטימולוגיה מדע חדש שחופף לקרימינולוגיה העוסק בכלל סוגי קורבנות (מנדלסון, 1976 בתוך בן דוד, 2003). מולו, פון הנטינג, ראה בוויקטימולוגיה חלק מתורת הקרימינולוגיה, הוא הרבה למתוח ביקורות כנגד ההתעסקות הרחבה סביב העברין והציע גישה אשר תהווה איזון בין העברין לקורבן (Fattah, 2000).

א.1.2. הגדרת קורבן וסוגי קורבנות

מקור המונח קורבן במושג הלטיני "Victima" מתאר מצב בו אדם או בע"ח מוקרב לאל. משמעותו של מושג זה התרחב לתחומים נוספים: פאתה (Fattah, 2000) מגדיר את מושג הקורבן כאדם, קבוצה או מוסד אשר נפגעו או נגרם להם נזק על ידי אחרים או על ידי אירוע. הקורבן לא בהכרח תופס עצמו ככזה אך נתפס על ידי החברה הכללית כקורבן. קיימים מספר דרכים להגדרתה של קורבנות. בהיבט המשפטי, המשמעות היא ביצוע פשע ובעקבותיו ישנו גם קורבן למעשה, הגדרה נוספת היא, מי שמרגיש ומחשיב את עצמו כקורבן. הקורבנות ניתנת לסווג לארבע קבוצות: בקצה אחד קבוצות אשר תחושת הקורבנות אצלם חזקות עד בלתי ניתנות ובקצה השני קבוצות אשר לא חשות תחושת קורבנות וחלקם אף סווגו כגיבורים. הרצף שמתקבל הינו: "קורבן כרוני" – "קורבן שניוני" – "ניצול אך לא קורבן" – "ניצול גיבור" (עין-טל כהן, 2007).

* קורבנות כרונית - הקורבנות שוקעים בתוך תחושת הקורבנות שלהם וישנה מידת החצנה גבוהה של סבלם. הקורבן מגדיר עצמו כקורבן, מפתח דימוי עצמי של קורבן, ומסגל לעצמו צורת התנהגות המאפיינת קורבן. אדם זה בעל דימוי עצמי נמוך, מנגנוני ההגנה שלו חלשים והוא מסגל לעצמו מצב של אין אונות נרכשת (Wolfe, Wolfe & Best, 1988; Randall, 1997) בתוך עין-טל כהן, 2007). אנשים אלו תלתיים, סובלים מחוסר ביטחון, מצבי רוח דיכאוניים, חרדתיים ונוטים להתבודד. אותם אנשים מתאפיינים בתכונות אותן כינה נידרלנד בשם "סינדרום הניצול" (Niederland, 1968 בתוך עין-טל כהן, 2007).

* קורבן שניוני - קורבנות שניוניות מכוונות לתחושתו של הקורבן מהמפגש החוזר עם חוויות הקורבנות. זהו מצב שגם לאחר האירוע הטראומתי מסרב הקורבן להיפרד מאותן תחושות שחוה ומהיחס אותו הוא מקבל מהרשויות (Sebba, 1996 בתוך עין-טל כהן, 2007).

* ניצול אֵד לא קורבן- אנשים המשויכים לקבוצה זו אינם רואים עצמם "כקורבן", אלה לוקחים אחריות על חייהם ועל כל מה שקורה איתם. אנשים אלו לא נכנעים לגורלם.

* ניצול גיבור- אצל קבוצה זו לא ניתן למצוא תחושות כלשהן של קורבנות. רבים אשר סווגו לקבוצה זו מתאפיינים במעשי גבורה במהלך תקופת השבי. הם מקרינים חוזק וחוסן נפשי ואינם מגלים התנהגות קורבנית אופיינית (עין-טל כהן, 2007).

א.2. רקע מלחמתי

א.1.2. מלחמת יום הכיפורים

בשמיני באוגוסט 1970 "מלחמת ההתשה" הגיעה לקיצה, באותו ערב הודיעה ישראל על הסכמתה להפסקת אש בחזית המצרית. המצרים החלו בהכנות לקראת המלחמה הבאה, מלחמת יום הכיפורים, ההכנות נמשכו שלוש שנים וכללו בתוכן מהלכים מדיניים וצבאיים (המכון למחקר מדיני, 1974).

בשישי באוקטובר 1973, בצהריי יום שבת בעיצומו של יום הכיפורים החלה מתקפה משולבת של צבא סוריה ומצרים. בחזית הדרומית צלחו שתי ארמיות של הצבא המצרי על גדודי חי"ר, הקומנדו, והשריון את תעלת סואץ. יתרונו של חיל האוויר הישראלי בוטל וזאת משום שהמצרים ידעו להשתמש היטב בארטילריה ומערך נ"מ שהיה ברשותם, ובכך התאפשר לצבא האויב לכבוש את המעוזים שעל גדות התעלה. בחזית הצפונית הסורים תקפו את כל שטח רמת הגולן על ידי מרבית מכוחותיהם שכללו: טנקים, מטוסים, ארטילריה, לוחמי חי"ר וקומנדו. במטרה לתקוף את חופיה של הכנרת (אשכנזי, 2003).

החזית המצרית: בשבת בצהריים הגיחו מטוסים מצרים וחצו את קו המוצבים שכיוונם היה סיני, הם החלו להפציץ יעדים אסטרטגיים במקום: צמתים, מפקדות של צה"ל ועוד. החלה הרעשה ארטילרית על קו המעוזים שהיו פרוסים לאורך כל התעלה, כוחות חי"ר מצרים החלו לחצות את התעלה תודות להרעשה הארטילרית, כוחות קומנדו מצרים הוטסו לעבר יעד, אך הופלו טרם הגעתם ליעד מאש מטוסים של חיל האוויר הישראלי.

החזית הסורית: כעשר דקות לאחר המתקפה המצרית החלה המתקפה הסורית. הסורים חצו את הגבול בשלושה מקומות, בקווייטרה שבצפון, חושניה שבמרכז ורביד שבדרום רמת הגולן. הכוחות הישראליים הצליחו לבלום את הסורים ולעכבם במשך ארבעים ושמונה שעות עד להגיעם של כוחות המילואים. חמישה ימים לאחר תחילת המתקפה רמת הגולן הייתה שוב בידי צה"ל וכמעט שלא נמצאו בה כוחות אויב. בעשרים ושתיים לאוקטובר קראה מועצת הביטחון לצדדים במטרה להגיע להסכם הפסקת אש, ויומיים לאחר מכן נתקבלה הפסקת האש באופן רשמי, אולם בפועל נמשכו תקריות ירי מצד המצרים (המכון למחקר מדיני, 1974).

מבצע "דוגמן 5": בשביעי באוקטובר, יומה השני של הלחימה, מנהל חיל האוויר מבצע שנקרא מבצע "תיגר" בחזית הדרומית. אך משום שמצבה של החזית הצפונית בסיכון גבוה יותר דורש משה דיין להסיט את כוחות חיל האוויר לחזית הסורית, למרות שחיל האוויר לא השלים את משימתו בדרום. בקשתו נענית ללא סירוב. החלה פקודה על מבצע "דוגמן 5". הוקצו מטוסים ומסוקים ללוחמה אלקטרונית, ובמקביל ללא ידיעת הכוחות הישראליים, התקיימו ההכנות של מערך טילים סוריים שמשנה כל הזמן את מיקומו.

במבצע "דוגמן 5", ספג חיל האוויר את אחת המפללות הקשות ביותר. המבצע נכשל כליל משום שלא הייתה הכנה מוקדמת. הישגיו של המבצע הם זניחים ביותר, רק סוללה אחת הושמדה מתוך עשרים

סיכום

במהלך מלחמת יום הכיפורים, נפלו מתוך כוחות צה"ל 2,222 חיילים, 5,596 נפצעו ו-294 שבויים. לעומת כוחות האויב אשר מספרם מוערך בכ-15,000 חיילים הרוגים (מילשטיין, 1992). 8,239 שבויים. חודש לאחר המלחמה, באמצע חודש נובמבר, החל מבצע החלפת השבויים בין ישראל ומצרים. ממצרים הוחזרו 238 שבויים ישראלים (המכון למחקר מדיני, 1974).

א.2.2. מלחמת שלום הגליל

בשלישי ביוני 1982 אנשי ארגונו של אבו נידאל ביצעו ניסיון התנקשות בחיי שגריר ישראל בלונדון, שלמה ארגוב, דבר אשר היווה את אחת הסיבות המרכזיות לפרוץ מלחמת שלום הגליל. בתגובה לניסיון התנקשות זה, תקף חיל האוויר, מטרות מחבלים בביירות ובדרום לבנון (אבי-רן, 1987). סיבה נוספת לפרוץ המלחמה, הינה נוכחותם המאיימת של ארגוני הטרור ובעיקר בשל מעורבותם בפיגועי טרור ובירי הקטיושות על יישובי צפון המדינה (משעל, 1997). מטרות המלחמה השתנו במהלך המלחמה ומהוות עד היום מקור לעימותים במערכת הפוליטית בישראל. בפקודת המבצע ועל פי ידיעת ראש הממשלה, מנחם בגין, המבצע הוגבל לכניסת כוחות צה"ל עד ארבעים ק"מ צפונה מקו שביתת הנשק עם לבנון (בנזימן, 2002 ; בילין, 1998). מטרת המבצע שונתה והפכה לגירוש המיליציות של אש"ף מלבנון כולה, דבר אשר הושג בהצלחה לאחר המצור על ביירות (משעל, 1997).

הפלישה ללבנון החלה בשישי ביוני, במטרה להוציא את כל יישובי הגליל מטווח האש של הטרוריסטים. כוחות צה"ל התקדמו צפונה לאורך שלושה צירים: חוף הים, אזור ההר המרכזי והגזרה המזרחית. כל היעדים נכבשו כפי שתוכנן (בנזימן, 2002 ; משעל, 1997). חיל האוויר הישראלי הצליח להביא להשמדתם של עשרות סוללות טילים שהיו ברשות סוריה. בעקבות זאת, התפתח עימות אווירי שהוגדר "כקרב האוויר הגדול ביותר בהיסטוריה", בקרב זה הופלו מאה מטוסים סוריים, ומטוסיו של חיל האוויר הישראלי לא נפגעו (משעל, 1997).

קרב סולטן יעקב: בקרב זה לחם צה"ל מול הצבא הסורי במלחמת לבנון, על צומת דרכים מדרום לכפר סולטן יעקוב בעמק הבקעה שבלבנון. בעשירי ביוני 1982 ניתנה פקודה לקדם את הכוחות לעבר כביש ביירות-דמשק. מטרת המשימה הייתה לתפוס משולש דרכים מדרום לכפר סולטן יעקוב, תוך הסתמכות על דיווחים (שהתבררו כשגויים) על מנוסת הסורים ונטישת טנקים שלהם בשטח. ליד הכפר דיניס נפתחה אש פתאומית וכבדה ממה שהתברר כקצהו הדרומי של מתחם קומנדו סורי שנהנה מעדיפות טופוגרפית. מפקד הגדוד פקד על תנועה מהירה קדימה ליציאה מטווח האש, שכן לא ידע שהוא נמצא במתחם אויב גדול. אולם, פקודה זו החמירה את המצב וגרמה לבלבול וקושי בזיהוי מקורות הירי. ציר התנועה נחסם בטנקים שנפגעו וטנקים אחרים שניסו לעקוף איבדו קשר אחד עם השני ומפקדי הפלוגות לא ידעו היכן נמצאים חייליהם. הקומנדו הסורי תקף כל הלילה מטווח קרוב ביותר את טנקי הגדוד, תוך שהוא גורם לאבדות רבות לצה"ל (שיף ויערי, 1984).

בקרב זה נשבו שני שבויים, אריק ליברמן וחזי שי, גורלם של עוד שלושה חיילים נוספים, זכריה באומל, יהודה כץ וצבי פלדמן אינו ידוע עד היום (<http://.erim-pow.co.il>).

בעסקת חילופי שבויים בין ישראל לאש"ף שנערכה ב-1983 שוחררו 4,700 פלסטינים שנלכדו בלבנון במהלך המלחמה, כנגד שישה חיילי נח"ל שנפלו בשבי על ידי אש"ף (משעל, 1997). בשנת 1984, הוחזרו לסוריה שלוש מאות חיילים, כנגד שישה שבויים (שלושה חיילים ושלושה אזרחים) שנתרו בידי סוריה. כמו כן הוחזרו גופותיהם של שני קציני צה"ל שנפלו במלחמת לבנון (נאור, 1996). במאי 1985 נערכה עסקה נוספת, "עסקת גיבריל", שבמסגרתה שוחררו 1,100 מחבלים שהיו כלואים בישראל כנגד שלושה שבויים שהיו בידי ארגונו של אחמד גיבריל, חזי שי, נסים סאלם ויוסף גרוף (משעל, 1997).

א.3. מלחמות ומחירן הנפשי

במהלך חייו אנו נחשפים לטראומות מסוגים שונים, ביניהם מלחמות, אסונות טבע, תאונות דרכים ועוד. אירוע טראומתי הינו אירוע השובר את שיגרת חייו התקינה של האדם. לאירוע טראומתי עלולות להיות השלכות הנוגעות לאופן בו האדם תופס את עולמו, את מידת משמעותו בעולם ואף בנוגע לאדם עצמו.

המושג טראומה נגזר מהשפה היוונית ופירושו פצע או חבלה. טראומה נפשית מתייחסת לחבלה בנפש (נוי, 2000).

מצבי טראומה הינם לרוב אירועים מתמשכים וחוזרים אשר להם השלכות חמורות על התנהלות החיים בהווה ובעתיד. אירועים אלה מובילים להתמכרויות לחומרים מסוכנים, התנהגויות של הרס עצמי וקשיים ביחסים בין אישיים (מנחם, 2003).

נוי (2000) מגדיר בספרו טראומה כמצב איום חיצוני ממשי על חיי האדם. במידה ולאדם ישנם כלים להתמודד עם האיום לא תיווצר טראומה. מנגד, כאשר האדם חסר משאבים ותמיכה חברתית, הוא חש כי אינו יכול להתמודד עם האיום ומרגיש כי נמצא בחוסר אונים מוחלט ולכן, תיווצר הטראומה. עוצמת הטראומה, משך האיום וגורמיו הם שקובעים את תגובת האדם לאירוע. ככל שעוצמת האיום ומשכו גדלים, כך מחריפה התגובה לטראומה.

לא כל האנשים הנחשפים לטראומה מגיבים באופן זהה, ישנם כאלו הממשיכים בשגרת חייהם וישנם אשר להם יהיה קשה להסתגל לטראומה זו. התגובה הזמנית לטראומה יכולה להיות שלב קצר שילחוף במהרה, אך ישנן סיטואציות בהם היא עלולה להפוך למצב כרוני ומתמשך, דבר אשר נקרא תגובה פוסט טראומתית (נריה, סולומון וויצטום, 1999).

א.3.1. תסמונת פוסט טראומתית

תסמונת פוסט טראומתית הינה הפרעה הנפשית הנפוצה ביותר המתרחשת בעקבות חשיפה לטראומות מסוגים שונים. ישנו הבדל בין הפרעה זו להפרעות פסיכיאטריות אחרות וזאת משום שהיא איננה קשורה רק לתהליכים פנימיים שעובר האדם אלא תלויה גם בהתרחשות אירוע חיצוני טראומתי, משמע ישנו אירוע ולאחריו מתפתחת טראומה (DSM, 1994). הפרעה זו הינה הפרעה קלינית הנמשכת זמן רב ומתפתחת בעקבות התנסות באירוע טראומתי. אירוע זה, מסכן את חיי האדם או את חיי הסובבים אותו (בן-דוד עמר, 2007). הטראומה אינה חייבת לבוא בצמוד לאירוע, היא יכולה להופיע גם מספר חודשים לאחר האירוע (נריה, סולומון, גינצבורג, דקל, אנוך ועורי, 1998).

על פי DSM (1994), הפרעה פוסט טראומתית מוגדרת על פי שישה קריטריונים בהם האדם נחשף לאירוע טראומתי, האירוע הטראומתי נחוה מחדש באופן מתמשך ע"י חלומות וזיכרונות, הימנעות מתמשכת מגירוי המקושר עם הטראומה וחוסר תגובתיות כללי, תסמינים מתמשכים של עוררות מוגברת, מהלך ההפרעה הוא יותר מאשר חודש אחד וגורמת למצוקה משמעותית מבחינה קלינית, או לנזק בתחום החברתי, התעסוקתי, או בתחומי תפקוד חשובים אחרים.

א.3.2. הלם קרב

הלם קרב, נקרא גם תגובת קרב. מונח זה המתייחס להתמוטטות המתרחשת תוך כדי הקרב. תופעה זו מאופיינת בחרדה, נסיגה, ריצת אמוק, ולעיתים גם בתסמינים פיזיים כגון הקאות ושלשולים. סימפטומים אלו ועוד רבים אחרים מראים כי החייל חדל מלתפקד (ויסמן, מיקולינסר, סולומון וויינסברג, 1993).

צה"ל מגדיר הלום קרב כאדם אשר חדל מלתפקד כחייל ומתנהג בצורה המסכנת את עצמו ואת החיילים שעימו (נריה ואחר', 1998). החייל אשר נמצא בשדה הקרב נמצא כל אותה העת בקונפליקט בין הצורך למלא את חובתו כחייל וסיוע לחבריו לנשק ובין הרצון העז לחיות. ישנם מקרים שאין כוחותיו הנפשיים של החייל חזקים דיו בכדי לגבור על אותו קונפליקט ומשום כך פורצת תגובת קרב (קהלני, 1989).

שתי ההפרעות הללו, הן התסמונת הפוסט טראומתית והן הלם הקרב, עלולות לגרום במקרים רבים לשינויים באישיות הנפגע ואף שינויים בסובבים אותו (ויסמן ואחר', 1993). לפי נריה ואחר' (1998) אחד מכל שניים אשר נפגעו מהלם קרב סובלים מתסמונת פוסט טראומתית. לפיכך, ניתן להסיק כי האירוע אותו חוו במהלך הקרב לא היה אירוע אקוטי אלא אירוע כרוני אשר קיבל מימדים גדולים יותר ולבסוף הפך לתסמונת פוסט טראומתית. הלומי קרב סובלים יותר מתסמונת פוסט טראומתית מהאוכלוסייה הכללית שכן, החייל הנפגע חש הצפה רגשית, חוסר אונים ואימה לעומת חיילים אשר לא נפגעו. לאחר פגיעתו של החייל, מודבק אליו תג באופן אוטומטי, אשר פוגע בביטחונו העצמי ומהווה חלק מרכזי בחייו.

א.4. גורמים אישיותיים

מחקרים רבים עסקו בהשפעות השבי על הפרט בלבד, ללא כל בדיקה מעמיקה בין הקשר של משקעי הדחק לבין גורמים אישיותיים של השבוי, אך בכדי להבין באופן ברור יותר את השפעות השבי על הפדוי יש לקחת בחשבון גורמי סיכון נוספים כדוגמת משתנים סוציו דמוגרפיים, משתני אישיות טרם הנפילה, חשיפה לקרב טרם השבי, תמיכה חברתית עם השיבה הביתה, חומרת השבי, תגובות מיידיות והתמודדות בשבי, היכולים לשפוך אור על ההבדלים שישנם בין פדויי השבי בהקשר של תסמונת פוסט טראומתית (נריה וסולומון, 1995).

א.4.1. משתני רקע סוציו דמוגרפיים

מוצא אתני - ישנו קשר ישיר בין עדתו של השבוי לבין שוביו ובין הסיכוי לפתח תסמונת פוסט טראומתית. אבנרי אריה אשר נשבה בידי הסורים במלחמת יום הכיפורים, ערך מחקר במהלך השבי ומצא כי שבויים ממוצא מזרחי תפקדו ברמה נמוכה יותר, זאת למרות העובדה כי ישנה קירבה תרבותית בין השבויים לשובים. כמו כן, ידיעת השפה המדוברת בפי השובים לא נמצאה כמועילה. לפיכך, על פי ממצאים אלו ניתן להסיק כי שונות אתנית ותרבותית גדולה בין השבויים לבין שוביהם יכולה להגביר את רמות הסיכון להפרעות פוסט טראומתיות בין פדויי השבי לאחר חזרתם הביתה. בניגוד לכך, קרבה תרבותית ואתנית בין השובים לשובים ברוב המקרים תקטין את ההשלכות שיש לשבי על האדם (אבנרי, 1982 בתוך נריה, 1993).

נריה וסולומון (1995) מדגישים במאמרם כי ישנו קשר חיובי בין מוצא מזרחי ורמת השכלה נמוכה לבין משקעי דחק ארוכי טווח. כמו כן, ישנן הפרעות נפשיות בשל השבי הנפוצות יותר אצל צעירים בעלי דרגות נמוכות, בעלי השכלה נמוכה ואצל אלו שהשתייכו למעמד הנמוך.

השכלה - רמה אינטלקטואלית גבוהה והשכלה אותה רכש השבוי במהלך חייו יכולה לעזור לו במצבים קיצוניים כמו שבי. בעקבות אותם משאבים החיוניים כל כך במצבים מסוג זה, יידע השבוי להתמודד בסיטואציות שונות, גם כאשר לא הכירן לפני כן. פדויי שבי בעלי השכלה גבוהה יותר ידעו לעמוד על הוויכוח מול שוביהם באופן כזה שידם תהיה על העליונה. השכלה גבוהה תורמת ליכולת מניפולטיבית רבה לתקשר עם שבויים ששוהים בתאים סמוכים, לגלות שיטות רבות ומגוונות כיצד להעביר ביעילות ככל האפשר את הזמן, להערים על שוביהם כך מבלי שיידעו שאף מסרו מידע שיעזור לפדויי ויותר מכך יוכלו לתרום משמעותית לשיפור תנאי שביים (נריה, סולומון, דקל וגינזבורג, 2000).

נריה (1993) מוסיף כי, רמת השכלה גבוהה תורמת בכך שהשבוי משתמש בידע קודם שרכש, מעבד נתונים בצורה נכונה ומדויקת יותר כך שיוקל עליו, מזהה שלבים במהלך השבי וצופה טוב יותר של מועד השחרור. לעומת זאת, שבוים אשר חסרים בידיו כלים אלו יצביע על התמודדות יעילה פחות (נריה וסולומון, 1995).

גיל - בהקשר לסוגית הגיל נראה כי ככל שגילו של הנחשף לטראומה גדול יותר, כך צפויות הפרעות פוסט טראומתיות רבות יותר. לוחמים מבוגרים יותר נחשפו ללחצים רבים יותר במהלך חייהם כאשר עמדו בפני סכנה של מלחמות רבות, דרגת הלכידות ביחידה בה משרתים מועטה יותר ולכן כל אלה ועוד ישפיעו לעומת לוחמים צעירים שטרם נתקלו בבעיות מסוג זה (נריה, 1993). בניגוד לכך, נריה ואחרי (2000) סותרים זאת וטוענים כי דווקא צעירים הם אלו אשר סובלים מהפרעות פוסט טראומתיות.

2.4.ב. משתני אישיות טרם הנפילה

מחקרים מעטים נעשו בנושא זה, אך מרביתם טוענים כי אישיות לא מאוזנת אינה יכולה לעמוד בלחצי השבי הרבים ובשל כך בעיות אלו רק יחמירו לאחר התנסות טראומתית זו. מצידו השני של המתרס ישנם מחקרים הטוענים כי הימצאותן או אי הימצאותן של בעיות אישיותיות טרם החשיפה לשבי אינן מסייעות להסבר על השפעותיו של השבי (נריה, 1993).

3.4.ג. חשיפה מוקדמת לאירועי דחק

חשיפה מוקדמת לאירועי דחק יכולה להסביר רבות על סיבות התפרצות של מחלה נפשית. השבויים לא נחשפים רק ללחצי השבי אלא גם נחשפים ללחצים נוספים טרם נפילתם, לחצי המלחמה הנוכחית ואף מלחמות נוספות שבהן לקחו חלק. כאשר נבחן הקשר בין היחשפות למאורעות חיים שאופייני בלחץ לבין הפרעות נפשיות אצל לוחמים נראה כי ישנו קשר בין אותו ניסיון עבר שאופייני במצבים מלחמתיים לבין הפרעות נפשיות. למשל, תגובת קרב, תסמונת פוסט טראומתית והיחשפות ללחצים לפני החשיפה לטראומה, כל אלו מגבירים את הסיכויים לחלות בהפרעות פסיכופתולוגיות. חייל אשר במהלך חייו לקח חלק ביותר ממלחמה אחת, סיכוייו להיפגע מתגובת קרב גדלים במידה רבה. ככל שמאורעות הלחץ צמודים לשבי כך השפעתם תגדל יותר ותצביע על קשיי הסתגלות ארוכי טווח (נריה וסולומון, 1995).

4.4.ד. תגובות מיידיות והתמודדות בשבי

במהלך השבי השבויים נאלצים להיחשף בעל כורחם לסוגי לחצים טראומתיים הכוללים אלימות, בידוד, תנאים מחפירים, רעב, צמא ועוד. השבויים הללו מנותקים מכל מקור ציוויליזציה, ונתונים למרותם של שוביהם. בזמן החקירות והעינויים ידם על התחתונה ואינם מסוגלים להגן על עצמם. עם זאת, השבויים מנסים להתמודד עם מצב זה על ידי רגשות והתנהגויות אותם רכשו במהלך חייהם. אסטרטגיות ההתמודדות כדוגמת פעילות אקטיבית של השבויים כלפי שוביהם תרמה להקטנת השליטה של השובים כלפי השבויים דבר שיכול למתן את השפעותיה של ההתנסות הטראומתית זו. מנגד, פעילות פאסיבית והרמת ידיים הינן בעלות אפקטיביות נמוכה. התמודדות פעילה אשר ממוקדת בבעיה קשורה להפרעות נפשיות, אותה אסטרטגיה שהשבוי נוקט בה המביאה לפיתרון בעיות ונותנת לשבוי את האפשרות לשמר את אותן ההגנות להן הוא נחוץ במהלך השבי, ובכך לשמור על האיזון שבאישיותו (נריה וסולומון, 1995). תימוכין לכך ניתן למצוא במאמרם של נריה ואחרי (2000) אשר מציינים כי מוטיבציה ותחושת שליטה, אמונה והכחשה, רציונליזציה

חשוב לציין כי חווית השבי אינה משותפת ואוניברסאלית. כל פרט תופס התנסות זו בדרך שונה. ההבדלים נעוצים בעובדה כי התנאים בשבי באים לידי ביטוי בתנאי לחץ שונים כגון הזמן בו מתרחש השבי, מוצאם של השובים, מוצאם של הנשבים, היכן מתרחש השבי, אורכו של השבי, אופי העינויים, התמיכה לה קיבל מסביבתו ועוד (Lieblich, 1993).

א.5. השבי

שבי הינו חוויה טראומתית מתמשכת החושפת את השבוי למגוון רחב של לחצים שלא הכיר בעבר. לחצים אלו כוללים בין היתר אלימות, תנאי אקלים קיצוניים, בידוד, מניעת צרכים מינימאליים, רעב, צימאון כל אלו מובילים להרס עצמי של אישיותו של השבוי (Neria et al, 2000)

שבי בזמן מלחמה הוא בין הסיטואציות הטראומתיות הקשות ביותר שקיימות. השבי בדרך כלל מתאפיין בגורמי לחץ על פני שני מישורים הן פיזיים והן פסיכולוגיים. בעקבות אותם לחצים שחווים השבויים במהלך שבויים ניכרות הפרעות תפקודיות במגוון תחומים: פסיכולוגי, קוגניטיבי וגופני (נריה סולומון ודקל, 1995 בתוך בן דוד עמר, 2007).

המצב שבו נמצא השבוי מאופיין בחשיפה מקסימאלית למרכיבי דחק מלא מעט תחומים, מקצתם מאפיינים את החשיפה למלחמה וחלקם ייחודיים לחוויית השבי בלבד. ישנו דמיון בין חוויות המלחמה וחוויות השבי, שניהם מתאפיינים בהיחשפות לפציעות, מוות, ימים כלילות ללא שינה, אך עדיין יש בחוויית השבי משהו ייחודי רק לו, היחשפות מתמשכת לתנאי דחק, השבוי נמצא כלוא ואין הוא יכול לברוח וגם במחשבתו הוא כלוא כל זמן זה נתון לחסדיהם של שוביו. אלו האחרונים מנסים ופעמים רבות אף בהצלחה להשיג שליטה בשבוי על יד חשיפתו של השבוי באופן איטי ללחצים טראומטיים שטרם השבי לא היו מוכרים לו, ניתוק מחברים, הגברת חוסר אונים, הפחדה (נריה, 1993). חשיפה לאלימות ולעינויים, תנאי סניטציה ואקלים קשה, בידוד וחסימים משמעותיים בסיפוק צרכים משמעותיים כמו מזון, שתייה ושינה, תקופות ארוכות של בידוד, קריעתן של מערכות התמיכה החברתית הקודמת, היעדר פרטיות וחדירה מתמשכת (נריה ואחרים, 1998).

מטרת האויב הינה השגת שיתוף פעולה וציות מצד השבוי. תפקידו של השבוי על מנת לשרוד, הוא לשרוד את משחק המוחות הזה ולגייס כוחות שתאפשרנה לו להתמודדות מתמשכת ארוכה ולא התמודדות חד פעמית של מצבים טראומטיים אחרים, עם אותם מצבי דחק (נריה, 1993).

השבוי מאופיין בהתעללות מינית וגופנית. למשך השבי ישנה השפעה על שיעורי תמותה ופתולוגיה, כך שככל שזמן השהיה בשבי מתארך כך גדלים הסיכויים לתמותה בהתאמה. אחד המאפיינים של חומרת השבי בא לידי ביטוי גם בתת תזונה דבר אשר יכול להשפיע גם הוא על הפרעות נפשיות (נריה ואחר, 2000). בנוסף לכך שהייה בבידוד הינה גורם להתפתחות של פתולוגיה אצל שבויים. חשיפה לבידוד מנתקת את השבוי מהסביבה בה היה רגיל לשהות כל ימי חייו עד אותה התנסות, ובשל כך קיים מחסור עמוק בתמיכה חברתית שלה הוא כל כך מייחל ברגעים אלו (נריה וסולומון 1995).

ניתן לחלק את השבי למספר שלבים: שלב הלכידה, שלב המאסר, שלב השחרור והכוונן העצמי לחברה ולחיק המשפחה.

שלב הלכידה - בפעם הראשונה השבוי בא במגע ונחשף בידי שוביו בין אם הם חיילים או אזרחים המפעילים עליו אלימות קשה, השבוי חש חסר אונים בכל הנוגע לחייו ולעתידו, עליו להתמודד עם מצב שלא הכיר או התכוון לכך בעברו.

שלב המאסר – שלב זה מתאפיין בחשיפה למצבי דחק שיטתיים אלימות עינויים, תנאי מחייה מחפירים, בידוד וחסימים אנושיים בסיסיים. אל מאפיינים פיזיים אלו מצטרפים תחושות קשות של כישלון השפלה ובושה (בן דוד עמר, 2007). במהלך תקופה זו נמצא השבוי בתוך תא קטן ללא שום

שלב השחרור מהשבי - שלב זה טומן בתוכו מרכיבי לחץ רבים, זוהי תקופה קריטית ביותר העשויה להוות באחת גורם מרפא ותומך ובו בזמן עלולה לגרום לסיכונים רבים לבריאותם הנפשית של הפדויים. כעת על הפדוי להתמודד מחדש עם דרישות המציאות של העולם החופשי ועליו למצוא במהרה את האיזון שבין שני עולמות מנוגדים אלו (נריה וסולומון, 1995).

כאשר תקופת השבי מסתיימת נוצרות בעיות חדשות ולעתים אף קשות יותר. החייל חוזר הביתה להתמודד עם מציאות חדשה. אשר באה לידי ביטוי בתפקיד בני הזוג. הבעל מגלה שאשתו מגלמת גם את תפקידו כאב וניסיונותיו החוזרות ונשנות לקבל את תפקידו בחזרה עלולים להביא לקונפליקט ביניהם. עליו לספק תמיכה כלכלית, להשלים עם החוסרים אותם החסיר מילדיו, תוך כדי כך שהוא צריך זמן לעקל את החוויות שעבר (סולומון, 1989).

6.א. הסתגלות הפדויים לחיים לאחר שחרורם מהשבי

1.6.א. טראומטיזציה משנית

המושג "טראומטיזציה משנית", מתייחס להשלכות שליליות על המקורבים לנפגע, במיוחד על בנות זוגן. למרות שבני משפחתו של הנפגע הפוסט טראומתי לא חוו את האירוע הטראומתי עצמו, הם עלולים להפוך להיות קורבנות ולסבול מסימפטומים דומים לאלה שחווה הנפגע (שלקס ודקל, 2001). דקל וסולומון (Dekel & Solomon, 2005) טוענים במחקרם שכאשר חיילים נפגעים מפוסט טראומה אותה פגיעה מושלכת גם על מי שנמצא קרוב אליהם בת זוג, ילדים חברים ועוד. בעקבות אותה פגיעה קשרים חברתיים נהרסים ואף במקרים חריגים חיי הנישואין עולים על שרטון. בשל הלחץ המתמיד שחווה סביבתו של הפדוי בדבר גורם לבעיות נפשיות ואף בריאותיות. התקופה בה השבוי חוזר מן השבי מאופיינת בפחדים אצל קרוביו של השבוי (ליבליך, 1989).

ישנו קשר מובהק בין טראומת החיילים לבין בריאותם הנפשית של בנות זוגן (ויסמן ואחר', 1993), תגובת קרב אצל חיילים קשורה בצורה מובהקת לסיכון מוגבר להפרעות נפשיות סיכון זה אף גודל כאשר החייל סובל לא רק מהלם קרב אלא גם מתסמונת פוסט טראומתית. באותו מחקר נשות החיילים דיווחו על חרדה, דיכאון, עוינות ובעיות אובססיביות קומפולסיביות בהשוואה לקבוצת ביקורת (Solomon, Waysman, Levy, Fried, Mikulincer, Benbenishty, Florian, & Bleich, 1992).

בעקבות המגע היומיומי של בת זוגתו וילדיו של הנפגע הם עלולים לסבול מתסמינים פוסט טראומתיים שעלולים לבוא לידי ביטוי במצוקה נפשית, גופנית ולפגיעה בתפקוד החברתי, וכל זאת למרות שלא היו חשופים לטראומה \ קרב באופן ישיר (ויסמן ואחר', 1993). במצב מסוים בעקבות גירוי חיצוני הבעל עלול להגיב במצוקה, חרדה, קשיי נשימה והתפרצויות זעם שמלוות באלימות פיזית. מאחר ובחברה הסובבת, התנהגות כזו נתפסת כלא מותאמת, הנשים יצמצמו מגעים חברתיים ומשפחתיים כדי להימנע ממצבים שכאלו. בנוסף לכך, ישנם ביטויים נוספים להתנהגות האישה, בעקבות הטראומה שחווה הבעל. ביטויים אלו יכולים להופיע במספר תגובות: פחד, חרדה, בהלה וחוסר אונים. בת הזוג מוצפת בכל כך הרבה רגשות ואין ברשותה את הכלים המתאימים בכדי להתמודד עימם, לפיכך, היא עלולה להתכנס בתוכה והתנהגותה יכולה להתאפיין בפאסיביות ובהימנעות כתגובה למצב לחץ (שינדלר, פריד, זומר, פרידמן, דקל וסולומון, 2000).

חיים לצידו של חייל שבעקבות המלחמה לקה בהלם קרב או בתסמונת פוסט טראומתית ברוב המקרים מלווים במצוקות נפשיות ובאי תפקוד חברתי (סולומון, ויסמן, אביצור, ואנוך, 1994).

פיגלי (Figley, 1983), טוען כי כל מי שיש לו קשר כלשהו עם הפרט שנפגע יכולים לחוש מעין מצוקה רגשית וככל שיעבור הזמן להפוך לקורבנות עקיפים של הטראומה אותה חווה החייל.

ממצאים רבים מראים כי בקרב משפחות שבהן הבעל סובל מתסמונות אלו בנות זוגן צריכות להתמודד מול קונפליקטים לא מעטים וזאת בהשוואה למשפחות שבהן הבעל לא סובל מאחת התסמונות הללו. השפעות אלו יכולות להיות הרסניות לאותם בני המשפחה וזאת על פי תצפיות שנערכו על משפחות של ניצולי שואה וחיילים שחזרו מוויאטנם (ויסמן ואחר', 1993) כמו כן בנות זוגן של נפגעי תגובות קרב דיווחו על רמה גבוהה של סימפתולוגיה פסיכיאטרית ותלונות

במשפחותיהם של חיילים שנפגעו מפוסט טראומה רבים הם המקרים שישנו חילוף תפקידים בין בני הזוג. הנשים לוקחות את המושכות אליהן והן אלו שאחראיות מעתה על חיי הנישואין הן במישור הרגשי והן במישור הפיזי. הן בעלות הכוח, המפרנסות העיקריות, עול החינוך של שאר בני המשפחה מוטל עליהן ועוד מספר תפקידים שהבעל היה אמון עליהם, אך בשל מצבו אין הוא מסוגל למלא אותם ובכך הן ממלאות את תפקודו החסר של הבעל (שינדלר ואחר', 2000). ריינברג (1989, Reinberg) מוסיפה שהמצב בו האישה מורידה את העומס מהבעל במטרה להקל עליו, עלול להנציח ואף להחמיר את מצבו התפקודי והאישי. ובכך לגרום לבן הזוג לחוש כי הוא מאבד את שליטתו שוב, כפי שחש בעת האירוע הטראומתי. מצב שכזה מעכב את זמן החלמתו ואף הופך אותו לקבוע.

בהתייחסות להיבט הטיפולי, ניתן לראות שאי אפשר לנתק את בעיותיו של הנפגע מבעיות המשפחה. בעיותיו של הפרט משליכות גם על שאר בני המשפחה, דבר אשר עלול להחמיר את מצבו של הבעל. בשל כך אין זה נכון לטפל רק בבעל עצמו, הטיפול צריך להתמקד בכל בני משפחתו. הטיפול הינו אישי וייחודי לכל משפחה. הטיפול משתנה בהתאם למצבו הפסיכולוגי של הבעל ושל בני משפחתו, בהתאם לרמת הפוסט טראומה שלו, למשאבי המשפחה ולמחויבות של הבעל לעצמו ולמשפחתו. (סולומון, 1989).

יש לשקול בחיוב קבוצות תמיכה לנשים שבעליהן נפגעו מפוסט טראומה וזאת מהסיבה ששם אולי ימצאו מעט מן הנחמה שהן מייחלות לעצמן וכך יוכלו להבין יותר את צורכי הבעל ואת צורכיהן שלהן, ובכך לסייע להחלמתו של הבעל (שינדלר ואחר', 2000).

א.2.6. תפקוד הפדוי לאחר השבי

פדויי שבי מדווחים על פגיעה קשה בלימודים, קשיים חמורים בתקשורת בין אישית בין אם זו לסביבה הקרובה כמו משפחה וחברים ובין אם זו סביבה רחוקה שבעקבות כך מביאה להתמוטטות של קשרים רגשיים שקדמו לטראומה. כמו כן ישנם קשיי השתלבות בעבודה ואף במסגרת הצבאית (נריה ואחר', 1998),

נריה (1993) מפרט במאמרו את השפעות השבי על תפקוד הפדוי במגוון תחומי החיים :

* משפחה - בתחום המשפחה פדויי שבי רבים מגיעים למבוי סתום ונאלצים להתגרש. אחת הסיבות לכך נעוצה בעובדה כי במרבית המקרים השבי נמשך חודשים ארוכים ואף שנים. לכן, ככל שמשך השבי ארוך יותר, כך השפעותיו על בני הזוג ועל יחסיהם עצומים יותר.

סיבה נוספת המשפיעה על היחסים בין בני הזוג הינה יחס החברה אל הפדוי. כמו בכל מלחמה יש המצדדים בה ויש המתנגדים לה, ולכן פדויי וויאטנם זכו ליחס משפיל ולא ראוי כששבו לארצם לעומתם יחס החברה הישראלית אל שבויה היה יחס אוהד וחם מצדדים של מוסדות המדינה,

* עבודה - בקרב פדויי השבי קיים קושי בהתאמה והסתגלות לתנאי העבודה ורמת הכנסתם נמוכה יותר. בנוסף לכך, פדויי השבי חווים אין ספור קשיים וביניהם התנגשות אינטרסים עם סמכות, נטייה להיעלב, חוסר אמון בסביבה וסף תסכול נמוך מאוד העלול להתפרץ בכל רגע נתון. תפקוד לקוי זה נובע מהעובדה כי אחד ממאפייניה המרכזיים של התסמונת הפוסט טראומתית בא לידי ביטוי בהתנהגות קוגניטיבית המפחיתה את יכולת הפרט שנפגע מלתפקד כראוי (נריה ואחר', 1998).

פדוי שבי סובלים משיעור גבוה יותר קשיי הסתגלות ארוכי טווח. קושי זה נגרם משום שבעקבות השבי הפדוי מסגל לעצמו הרגלי התנהגות חדשים שלמד עוד בהיותו בשבי וכששב הביתה הוא משליך את ההתנהגות שנלמדה לתחום העבודה ולא מסוגל לבצע הפרדה (נריה, 1993).

* יחסים בין אישיים - בעקבות מצבים אליהם נחשף השבוי במהלך השבי, קלושים הסיכויים כי יכול להמשיך בחייו כאילו כלום לא קרה ולחזור לשגרת חיים כפי שנהג לעשות לפני כן ולבנות קשרים חברתיים כמקודם (נריה, 1993).

* לימודים - אחד הסימפטומים של תסמונת פוסט טראומתית הינו קושי בתחום הקוגניטיבי (נריה ואחר', 1998). קושי זה עלול לבוא לידי ביטוי בצורות שונות ומגוונות כגון: בעיות זיכרון וריכוז המשפיעות על היבט הלימודים לזמן ממושך. בעקבות בעיות קוגניטיביות אלו עלול הדבר להיות בעוכריו ולמעשה לפגוע ברצונו להתפתח ולהרחיב את אופקיו האקדמאים של הפדוי

* צבא - משום שאותה חוויה טראומתית שחווייתה תחת מסגרת צבאית הסיכוי בו הם יקלטו מחדש במסגרת זו שואף למספרים נמוכים מאוד. השבוי נמצא במעין מצב לא נוח משום ששירות במסגרת צבאית נחשב כנורמה בחברתנו אך, למרות שרוצה בכל מאודו לשוב למעגל הנורמה הדבר נבצר ממנו בשל חשש פן ייפול בשבי בשנית (נריה, 1993).

במהלך השבי השבוי נחשף פעמים רבות ליחס לא אנושי מצד שוביו. כאשר השבוי חוזר לחיק משפחתו אותם לא ראה זמן ממושך, מסתמנת תקופה זו כפרק זמן העשוי מצד אחד להיות גורם תומך ובעל יכולת ריפוי ומצד שני להיות רווי סיכונים לבריאות הפדוי. לאחר ששהה בשבי במשך תקופה ארוכה, היה מנותק מהעולם אותו הכיר לפני כן וסיגל לעצמו אורך חיים שונה, נאלץ הפדוי להתאים עצמו שוב למצב חדש. מצב זה אשר ממנו היה מנותק במשך חודשים ארוכים וכעת עליו להתמודד עם מציאות אחרת, עם מציאות העולם החופשי ולמצוא נוסחה שתאזן בין שני עולמות כל כך שונים (נריה וסולומון, 1995). תמיכה חברתית עם השיבה הביתה הינה גורם מרכזי לאחר חשיפה לאירועים טראומטיים אצל לוחמים ואף אצל פדויי שבי. ללא תמיכה חברתית יעילה בזמן המשבר ולאחריו, הסיכון להתפתחות הפרעות נפשיות עולה פלאים (נריה ואחר', 2000). התמיכה צריכה לבוא ממספר מקורות נוספים וביניהם שלטונות המדינה, הצבא, גורמים במשרד הביטחון ואף חברים קרובים, וזאת מלבד המקור העיקרי שהוא המשפחה. עוד חשוב כי הנפגע יקבל טיפול הולם שיטיב עם מצבו ויקנה לו כלים להתמודד עם מה שעלול לחוות בעתיד (נריה וסולומון, 1995).

המחקר הנוכחי ידון בשאלת המחקר:

" האם פדויי שבי מסתגלים לחיים לאחר השבי? "

ב': שיטה

1. ב. השיטה האיכותנית

בני האדם הינם מספרי סיפורים. אנשים מספרים סיפורים על מה שעברו, על מה שעוברים ואף גם על מה שעתיד לעבור עליהם. אך, יחד עם זאת אין בני האדם מסוגלים להציג את סיפוריהם בצורה ברורה ונהירה, המחקר האיכותני הוא כלי עזר המקל על בני האדם לספר את סיפורם בצורה הנכונה ביותר, לסייע להם להיות מודעים להיותם בעלי סיפורים, לעזור להם לחשוף את סיפורם, להבהירו ולהציג את משמעותו.

המילים הדבורות או הכתובות הן הכלים העיקריים שבאמצעותן בני אדם מספרים את סיפורם. את המחקר הכמותני ניתן לזהות על פי תיאורים רשמיים ומתמטיים, מספרים נוסחאות ועוד, לעומת זאת סימן ההיכר של המחקר האיכותני הינו מילים וסיפורים. מטרת המחקר האיכותני לרדת לעומקו של עולם נחקריו ולגלות את המשמעות האמיתית שמאחורי המילים והסיפורים.

החוקר האיכותני מקשיב ומאזין ביתר שאת לכל מילה הנאמרת מפי נחקריו מתוך ידיעה כי כל מילה, כפי שהיא נאמרת ותוך צירופה למילים אחרות, משקפת את הדעות, ההשקפות ואת ההרגשות של הנחקרים. שינוי ופרשנות לא נכונה של מילים עלול לגרום לסלף את כוונתם המקורית של הנחקרים.

האדם הוא הכלי העיקרי שבעזרתו נאספים הנתונים במחקר איכותני. האדם הינו הכלי המתאים ביותר למשימה זאת משום שלו יש את הגמישות, רגישות, ויכולת תפיסה וגם משום שיכול לעשות שימוש בתכונות אלו בו זמנית. רק חושיו של האדם יכולים לקלוט את מסקנות המחקר. שום מכשיר סטטיסטי וחד מימדי לא יוכל לנתח את האדם מלבד הכלי האנושי (שקדי, 2003).

2. ב. ראיון ככלי מחקר

חוקרים איכותניים עושים שימוש במספר דרכים לאיסופו של המידע כמו ראיונות, תצפיות, ומסמכים וזאת במטרה להגיע להבנה מרבית של הנושא אותו הם חוקרים. כל אחד ואחד מדרכי איסוף המידע נותן זווית ראייה שונה לנושא (צבר בן-יהושע, 2001). הראיון הינו מקור מידע עיקרי אך, בהחלט לא היחיד. גם כאשר השאלות מנוסחות בדיוק רב והתשובות מדווחות בזהירות יתרה, יהיה קיים מעין חוסר בהירות. מטרתו העיקרית של הראיון היא הבנת חוויתם של האנשים ומהי המשמעות אותה הם מייחסים לאותו מצב.

קיימים מספר סוגי ראיונות בצדה האחד של הקשת נמצאים ראיונות מובנים אשר מתאפיינים בשאלות סגורות, ומנגד בקצה השני של הקשת נמצאים הראיונות הפתוחים אשר מתאפיינים בפתיחות רבה, סוג זה של ראיונות דומים מאוד לשיחה. בסוג זה של ראיונות המראיין נמנע מלהתערב ומנסה להבין את תחושות הנחקר כפי שהוא מספר אותן.

הראיון הוא תוצאה של הידברות בין המראיין שהוא לצורך העניין הנחקר לבין המראיין כלומר החוקר. במהלך הראיונות החוקר מכוון את נחקריו אודות התופעה הנחקרת.

במרבית המקרים הראיון מתחיל בשאלת פתיחה הנותנת למראיין צוהר לספר את סיפורו. תפקידו של המראיין הוא כמובן להאזין לסיפור ולעקוב אחר כל פרט שנאמר. על החוקר לעודד את הנחקר

3.ב. שיטת הניתוח

ניתוח נתונים הוא הליך שבו כל האינפורמציה שנאספה עד כה עוברת סידור וארגון, לצורך הבנת המשמעות בצורה ברורה יותר. ניתוח זה קשור במיון המידע לחלקים ואותם חלקים מאורגנים גם הם בסדר הגיוני כלשהו.

קידוד או בשמו השני קטגורציה, זהו הליך שבו מצורפים קטעי נתונים שלהם שייכות לתופעה דומה אחת. קידוד מתבסס על מיון על ידי הליך של הפרדה והבחנה. תהליך הקטגורציה מורכב משני שלבים:

1. תהליך של חלוקת הנתונים לקטעים נפרדים.

2. שיוך הקטעים לקטגוריות המצרפות את הקטעים זה לזה. כשארגון הנתונים נעשה בהתאם לקטגוריה כל הפרטים השייכים לאותה קבוצה משויכים יחדיו, ותוך כדי תהליך זה ניתן להבחין בבירור מהם הפרמטרים המבדילים בין קטגוריה אחת לשנייה. יש פעמים שאותם קטגוריות שכבר חולקו יחולקו בשנית. ניתוח הנתונים האיכותני מגיע לקיצו, בזמן בו כל הקטגוריות מוגדרות, היחסים בניהם מבוססים על נתונים בולטים, ולבסוף הקטגוריות מצורפות לתוך תיאור או תאוריה כלשהי.

התוצר הסופי שאליו מגיעים בסופו של דבר יכול להיות שונה מאוד ביחס למטרות המחקר (שקדי, 2003).

במחקר הנוכחי נעשה שימוש בניתוח תוכן קטגוריאל תוכני. במודל מסוג קטגוריאל תוכני החוקר הוא זה שמחליט על הקטגוריות בהתאם לשיקוליו האישיים כמובן שיש קשר בין הקטגוריות לשאלת המחקר (צבר בן-יהושע, 1990).

4.ב. המרואיינים

במחקר השתתפו חמישה פדויי שבי ממלחמות ישראל, כל המשתתפים הינם גברים בגילאים 47 - 55. כולם נפלו בשבי במהלך שירותם הצבאי. שלושה מרואיינים נשבו במהלך מלחמת יום הכיפורים, כאשר שניים מהם נשבו בידי המצרים ואחד שהה בשבי הסורי. שני פדויים נוספים נלקחו בשבי במהלך מלחמת שלום הגליל והוחזקו בידי ארגונו של אחמד גיבריל. הנחקרים היו בטווח הגילאים שבין 19 - 27 עת נפילתם בשבי.

5.ב. הליך המחקר

הליך איתור המרואיינים נעשה באופן רנדומאלי לחלוטין וזאת משום שלא היו מוכרים לעורך המחקר לפני כן. כאשר עורך המחקר קיבל את הסכמתו של כל מרואיין לביצוע הריאיון קרא חומר רקע על כל אחד ואחד מהם וקיבל מושג על סיפורם האישי.

עם המרואיין הראשון נוצר קשר טלפוני שבו הציג בפניו עורך המחקר את עצמו ומטרתו של המחקר, כמו כן הוצגה המסגרת בה נעשה המחקר. כשהסכים הנחקר לשתף פעולה נקבע מועד

שלושה ראיונות נערכו במקום עבודתם של הנחקרים בהתאם לנוחותם, שני הראיונות הנותרים נערכו בבתיהם שלמשתתפי המחקר. אורך הראיון לא עלה על שעה וחצי. בפתחו של כל ראיון הוסבר לנחקרים מהי מטרתו של המחקר, כללי האתיקה ישמרו בקפדנות, במהלכו של הראיון הנחקר ישאל שאלות מכוונות שנוגעות למחקר הנוכחי. לאחר שהוסבר להם על הליך הראיון נדרשו המרואיינים לספר את סיפורם באופן חופשי כפי שהם מרגישים וחושבים לנכון. לאחר שסיימו המרואיינים לספר את סיפורם נשאלו שאלות הנוגעות באופן ישיר לנושא בו המחקר עוסק. בסיומו של כל ראיון דברי המרואיינים הועלו על הכתב במידת האפשר. על מנת למנוע חשיפתם של נשואי מחקר זה שמותיהם שוננו.

ג': ממצאים

פרק זה בנוי משלושה חלקים. בחלקו הראשון יוצגו נתונים דמוגרפיים של נשואי מחקר זה. בחלקו השני של הפרק יובאו קטעים נבחרים מתוך אותם ראיונות שנערכו עם הנחקרים. בחלקו השלישי והאחרון של הפרק יוצג ניתוח קטגוריאלי של הממצאים שידון בתפקודו של הפדוי לאחר השבי.

ג.1. נתונים דמוגרפיים

לצורך מחקר זה רואיינו חמישה פדויים, ארבעה מהם שירתו בחילות היבשה והשבי החמישי שירת כטייס בחיל האוויר. שני שבויים נשבו בידי הצבא המצרי בעיצומה של מלחמת יום הכיפורים, שבו שלישי נשבה גם הוא במהלך מלחמת יום הכיפורים בידי הצבא הסורי. שני השבויים הנותרים נפלו בשבי בידי ארגונו של אחמד גיבריל בקרב סולטאן יעקב תוך כדי מלחמת שלום הגליל. כל מרואייני המחקר גרים כיום בישראל, באזור המרכז. רק מרואיין אחד צירף את בת זוגתו לראיון.

ג.2. סיכומי ראיונות

חלק זה מכיל בקצרה את חוויותיהם לפני, תוך כדי ואחרי השבי של משתתפי המחקר מתוך הראיונות ששוקלטו וסוכמו.

ג.2.1. זיו

זיו הינו עובד בנק במקצועו בן 55, נשוי ואב לשניים. הוא בן יחיד בין שלוש בנות שאת מרבית חייו העביר בעיר מגוריו, רמת גן. כיום גר זיו בחולון. הראיון עימו נערך במשרדו שבתל אביב ונמשך כשעה וחצי.

בצבא גויס לחיל השריון ושימש כמדריך בקורס למפקדי טנקים. במלחמת שלום הגליל כשהיה בן 28 נקרא למילואים ותפקד כמפקד טנק. באותו הזמן קיבלו פקודה להתקדם צפונה עד לשלב שבו הגדוד של זיו יהיה הכי מזרחי לגבולה של סוריה. תוך כדי התקדמות צפונה החלה לחימה שנחשבה כמינורית בלבד שבמהלכה נפגעו שני טנקים. ההתקדמות נמשכה עד הגיעם לסולטאן יעקב שם חנו חניית לילה. כשהאיר הבוקר הבינו שהם מוקפים בכוחות אויב והחלה התקפה מאסיבית על גדודו של זיו. המג"ד שנתן הנחייה לנוע קדימה על מנת לצאת מטווח האש רק החמיר את המצב. בשלב זה שכולם נסוגים הטנק של זיו שהיה האחרון בנסיגה איבד את שאר הכוחות ומאוחר יותר ספג פגיעה ישירה לתוך הטנק. כתוצאה מכך יצאו החוצה אנשי הצוות מהטנק שתוך כדי יורים עליהם מנשק קל, מהירי נפגעו שני אנשי צוות, שעד היום נעדרים. זיו ואיש צוות נוסף החלו לזחול על מנת לחבור לשאר הכוחות אך, ללא הועיל. בשלב מסוים איבדו אחד את השני, ומבלי לשים לב זיו נכנס למחנה של אחמד גיבריל, ונשבה. משם נלקח ברכב, ובמסווה של פצוע העבירו אותו את הגבול לסוריה. אחרי שהעבירו אותו את הגבול: "פצוע הביאו אותי לאיזושהי דירה שנמצאת בפרברים של דמשק. קומת הקרקע שימשה למשרד של קצין בכיר. הקצין גר שם באותו בניין בקומה שלישית ואת חדר האמבטיה, תא קטן מטר שמונים על מטר ארבעים זה שימש לחדר המעצר..."

בחודשים הראשונים לנפילתו בשבי היו חוקרים אותו באופן אינטנסיבי מידי יום ולאחר מכן מינון החקירות ירד:

"באים במשך שבועיים בחודש הראשון הם היו באים כל יום אחר כך התחילו לבוא פעם בשבוע, כעבור עוד כמה חודשים הם התחילו לבוא פעם בחודש..." באותו הזמן אשתו של זיו, סירבה להאמין במותה של בעלה ועשתה מאמצים עצומים על מנת לקבל איזשהו אות חיים: "זהו מבחינתה היא נלחמה כל הזמן בלי להבין מה קרה. מבחינתה הייתי בחיים. לשמחתנו שנינו הייתי בחיים".

במחציתה של שנת 1984: "אני מקבל לראשונה מכתב מאשתי ותמונות, ואז אני יודע שנולדה לי בת אשתי הייתה בהריון וחודשיים אחרי זה יותר נכון לא, כן חודשיים וקצת אני נפגש פעם ראשונה עם הנרי. הנרי היה המתווך והשגריר האוסטרי באתונה הוא היה המתווך..." כשחזר הביתה:

"אמרתי לה {אשתו} שאני רוצה למחוק את שלוש השנים כאילו לא היו ואנחנו נמשיך מפה כאילו לא קרה לנו כלום די הייתי אומר די ממשתי את הכוונה הזו אני לא לוקח את הטראומה שעברתי ומנסה איתה לחיות אלא אני חי איתה. הטראומה קיימת היא מובילה אותי מנחה אותי אבל היא לא מעיקה..."

זיו לא מכחיש שאכן קיימים משקעים בעקבות השבי אך למרות זאת: "אני מנסה לחיות את החיים ליהנות מהם בכל רגע. כמובן לטראומה יש מה שנקרא נקודה שדוחפת אותי ליהנות יותר מהרגע מאשר עם זה היה לפני כן".
זיו מציין מספר קשיים שקשורים בקשר ישיר לחוויית השבי:

"גם היכולת להתרכז ולקרוא חומר למדתי באוניברסיטה הפתוחה היה לי קשה לקראת מבחנים ללמוד הייתי קורא נייר עשר דקות חמש עשרה דקות ואחרי זה מתייאש חייב לקום ולהסתובב... גם בעבודה היכולת לשבת מול ממונה שהוא בכיר אתה יושב מפוחד כי זה די משתרש מתוך השבי".

זיו טוען כי ההשפעות ניכרות גם על אשתו: "אצל אשתי למשל יש פחדים. הילדים אסור להם לצאת אסור. להם זה גם למשפחה יש טראומה לא רק לשבוי עצמו. ודווקא כאן אני בצד של שמונע ממנה למנוע מהילדים לעשות דברים מסוימים..."
זיו מספר את סיפורו בשלווה ובנינוחות, מקפיד לא לפסוח על שום פרט. עוד מדגיש כי: "אני לא בא בטענות לאף אחד ובאחד הפעמים אפילו שאל אותי עיתונאי די בכיר תגיד לי מישהו בא והתנצל? לא ואני אפילו לא מחכה".

ג.2.2. ולדי

ולדי הינו עובד בנק, בן 47 גרוש, אב לשלוש בנות, גר עם בת זוג במודיעין. הראיון עם ולדי התקיים בביתו בנוכחות בת זוגתו וערך שעה וחצי.

ולדי, בשנת 1982 במהלכה של מלחמת שלום הגליל היה חייל סדיר בחיל השריון. תוך כדי פעילות מבצעית נפל בשבי, יחד עימו נשבו עוד שמונה חיילים. במשך שנתיים ותשעה חודשים הוחזק בידי ארגונו של אחמד ג'יבריל, "החזית העממית". במשך כל תקופת השבי הוחזק בבידוד ללא שום קשר עם העולם החיצון, היו לו מעט מאוד פגישות עם אנשי הצלב האדום.

ולדי ממעט לדבר על השבי, הוא מרחיב את הדיבור על התהליכים הנפשיים אותם חווה במשך כל אותה תקופה. הוא טוען שללא ספק השבי משפיע על האדם ויש להיזהר מכך מאוד בעיקר מעצמך: "אני מאד מאהר הבנתי שם שהיחיד שממנו אני צריך להיזהר זה אני... אז מהר מאד אני הבנתי שאני כאן צריך להחזיק מעמד. הדבר היחיד שאני צריך לשמור על עצמי ומערכת איך אומרים תהיה מאוזנת".

את רוב רובו של השבי העביר בדמיונות אך, הוא אומר שדווקא מהם יש להיזהר משום שאדם חייב להיות מודע למקום בו הוא נמצא: "לא יכול ללכת לשום מקום מקסימום... יכול להמריא בדמיונות לאן שהוא שגם זה... מסוכן כשאתה פותח את העיניים אתה חוזר לצינוק. המכה הזאת פותח את העיניים... חוזר מהדמיונות הנהדרים לצינוק עלוב, מאד קשה. צריך ללמוד להתמודד גם עם זה". ולדי טוען שהבין שעל מנת לעבור תקופה קשה זו עליו להתרגל לרעיון ולא להתנגד לו: "אני שם כשהבנתי את זה כבר הייתי במצב די מתקדם של השבי והיה לי בראש שאני פה מחזיק מעמד, אתה מסתגל אתה יוצר דרכים מסוימות שבהם אתה מתמודד. ואת הזמן אתה מעביר". אתה בהחלט בסיטואציה לא נעימה מוסיף, ולכן טבעי שתתנהג פעמים במצב שאדם מן השורה לא אמור לנהוג כך אך, שוב עליך להבין זאת ולהשלים עם המצב כמו שהוא:

"אין אפשרות להגיד זהו כל מה שאני עושה פה הוא הגיוני לחלוטין אבל, מראש להבין שיש דברים לא הגיוניים שאתה עושה שהם תוצרת של המצב כאלה או אחרים בין אם זה מחשבות רעות ובין אם זה דמיונות שלוקחים אותך לכל מיני מקומות איומים ונוראים. מה שזה לא יהיה אבל להבין שזה מה יש. מצב כזה אתה לא מצפה מעצמך שתהיה מאופס כל הזמן".

במשך כל זמן השבי, מספר ולדי, כי תמיד ראה צעד אחד קדימה וידע שבמוקדם או במאוחר ישתחרר ויחזור לחיק משפחתו ולכן, ניסה כל שביכולתו לשמור על שפיות ולא לאבד אותה: "אז כשאתה יוצא מנקודת הנחה או.קי. אני פה זה מה יש. אני מחכה. כמו שאמרתי קודם אחד הדברים שהיה לי בראש זה אני אחזור הביתה אני אצטרך לעמוד מול עולם". כשחזר מהשבי הממסד טיפל בו בידיים רכות יותר מאשר מפדוי שבי אחרים אומר ולדי:

"אבל אלינו ב-82 הייתה התייחסות קצת אחרת. זו האמת. הן מבחינת הטיפול הרפואי, שהוענק לנו הן מבחינת ההקשבה, הן מבחינת התחקירים שנערכו לנו, שהיו שונים לחלוטין מהתחקירים שהיו בזכרון יעקב או במקומות אחרים. הם היו הרבה יותר אינפורמטיביים הרבה יותר ממוקדים רצו לקבל מידע. אף אחד לא בא ואמר למה איך וכמה אנחנו לא שמענו למשל לא זיו {מרואיין} ולא אני, למה דיברת או למה סיפרת אלא שאלו אותנו מה סיפרת ואם בכלל".

מסיפורו נראה כי השבי לא שינה אותו באופן קיצוני, ואם שינה אותו זה רק לצד החיובי:

"אני לא חושב שהשתנתי בצורה קיצונית אולי דברים מסוימים התחדדו ודברים אחרים הפכו להיות שונים קצת. אני לא חושב שאני בן אדם שונה ממה שהייתי. יכול להיות שאני בן אדם שונה ממה שהייתי עלול להיות לולא השבי אבל ממה שהייתי אני לא חושב שאני שונה. ושוב אני בן אדם עם יחסי אנוש מצוינים".

ולדי מספר את שעבר עליו בהומור ועם לא מעט ציניות. לאורך כל הראיון עימו מדגיש עד כמה היה חשוב לו לראות צעד אחד קדימה וזאת בכדי להתמודד ביתר קלות לכשיגיע הביתה. לולדי כושר התבטאות יוצא מהכלל והוא מתעל זאת באופן חיובי: "אני אחמיא לעצמי פה חבל על הזמן אני לא פוחד מהמצלמה, לא פוחד מהזרקורים, אני לא פוחד מאף מראיין, שום דבר אין לי בעיה אני יושב מול מצלמה ואני יכול לדבר בלי בעיה אני אפילו לא מתרגש..."

אין לו תלונות כלפיי הממסד ולכל הנוגעים בדבר. הוא לוקח אחריות על כל מעשיו גם לאחר חזרתו הביתה:

"אני קודם כל מסתכל על עצמי בודק אותי אחרי זה יוצא החוצה..."

ג.2.3. רונן

רונן הוא טייס לשעבר וכיום מדריך טיסה, בן 63 נשוי, אב לשלושה ילדים וסבא לחמישה נכדים. רונן מתגורר במודיעין, הראיון עימו נערך בשעות אחר הצהריים בביתו, בזמן שאשתו נכחה אף היא בבית.

בגיל 19 התגייס רונן לצה"ל, לשורותיו של חיל האוויר, התקבל לקורס טיס ועבר אותו בהצלחה. במסגרת היותו טייס השתתף במלחמת ששת הימים ולאחר מכן במלחמת ההתשה. בזמן מלחמת יום הכיפורים, שימש כטייס קרב בטייסת 201 פנטום. ביום השני למלחמה בשביעי באוקטובר 1973 נפל רונן בשבי הסורי שם שהה שמונה חודשים.

משימתו של רונן, לפני שנפל בשבי הסורי הייתה תקיפת סוללות טילי קרקע אוויר ברמת הגולן. שם המבצע נקרא "דוגמן 5". רונן חוזר ואומר כי למבצע זה יצאו ללא מודיעין וללא הגנת ל.א. ולמעשה כשהגיעו להפציץ את המטרות הן לא היו שם. זמן קצר לאחר שחגו באוויר ראה רונן את מטוסו של חברו נפגע ומיד לאחר מכן גם מטוסו שלו נפגע. הוא נאלץ לנטוש את המטוס בשטח אויב. וכשנחת שבו אותו הסורים בדמשק עד ליום שחרורו.

חלק גדול מהראיון מדבר על השבי עצמו:

"ברור שיש איזה שהוא תהליך, אני יכול לנתח תחושות, הרגשות יש דברים שאני יכול לנסות להסביר אותם. השבי עצמו הייתי אומר מבחינתי נחלק לשני שלבים מאד שונים. שלב הראשון הוא הבידוד, הצינוק, החקירות שלב זה נמשך ארבעה חודשים. זה היה מלווה בעינויים פיזיים מאד קשים, פלקות, מכות חשמל, הרעבה, צמא (זוכר יותר את הצמא מאשר הרעבה)... בשלב השני של השבי הדברים היו שונים כשהיינו יחד. היינו יחד 23 קצינים בחדר. הסורים עשו הפרדה מוחלטת בין הקצינים והחיילים".

רונן טוען שהוקל עליו עד מאוד לשהות בשבי עם עוד חיילים מלבדו: "ללא ספק יש הקלה. קודם כל יש לך עם מי לדבר. באותו לילה שבו איחדו אותנו אנחנו התחלנו לדבר כל הלילה וכל היום למחרת עד שנהינו צרודים".

למרות כל העינויים וההשפלות נשבע לעצמו כי הוא יעשה את כל שביכולתו על מנת לחזור בריא הביתה בגוף ובנפש: "אני החלטתי שאני חוזר לארץ בריא בגוף ובנפש... ובדמיון לא הייתי שם בדמיון הייתי בבית. ניהלתי שיחות עם אשתי, שיחקתי עם הבן שלי, עשיתי תוכניות לגבי העתיד מה אני אעשה כשאחזור לארץ, רק עם הראש לא הייתי שם".

כמו האחרים גם רונן מציין בעיות תפקודיות:

"כל מיני תופעות במשך שנים ארוכות לא ייחסתי אותם לשבי לא עלה בדעתי הקשר הזה. אני פניתי למשרד הביטחון לפני ארבע שנים אז עברתי טיפול פסיכולוגי שבעקבות זאת התבררו לי כל מיני דברים שבעצם זה מאד אופייני למי שהיה בשבי מה שמכונה תסמונת פוסט-טראומתית. לדוגמא קשיי הירדמות זה לא כל הזמן יש לילות שאני ישן מצוין אבל יש לילות שאני לא ישן טוב...אין ספק שהמצב שינה אותי אני לא חזרתי יותר לטיסה מבצעת. .. ללא ספק השבי שינה לי את החיים... מה שאני כן זוכר זה הקושי להסתגל לעומס של דברים כל דבר אני הייתי רושם לעצמי כדי לא לשכוח".

רונן מספר את סיפורו באופן רציף ללא שום הפסקות. הוא מתאר סיטואציות שמחזירות אותו לאותו צינוק בו שהה זמן רב. את סיפורו מספר בשקט. רוב רובו של הראיון משפיל מבט ויושב באי נחת כאילו משהו מציק לו. לא פעם מדגיש את העובדה שגם בעקבות השבי הוא עדיין מדריך טיסה והדבר תורם לו עד מאוד.

ג.4.2. יריב

יריב הוא בן 55, נשוי ואב לשלושה בנים. הבכור הינו קצין ביחידת צנחנים מובחרת. בנו השני קצין ביחידה קרבית ובנו הצעיר עומד בפני גיוסו לצה"ל. הראיון עימו נערך במשרדו שבירושלים. במהלך מלחמת יום הכיפורים נשבה בשבי המצרי.

יריב שירת בצנחנים בגדוד 50 במחלקת חבלה. טרם המלחמה הגדוד שלו התאמן ברמת הגולן, מפקדי הגדוד נתבקשו להקצות מספר חיילים לצורך תגבור המוצבים שלאורך תעלת סואץ. יריב התנדב ברצון למשימה כי היה ידוע שבאותה תקופה האווירה לאורך תעלת סואץ הינה אווירה של פסטורליות, והמקום מתאפיין בשקט מופתי. ביום חמישי יומיים לפני פרוץ המלחמה הגיע למוצב "המזח" שהוא המוצב הדרומי ביותר בקו. ולמרות שלא הכיר שם אף אחד השתלב די בזריזות למקום. המוצב כלל תשעה עשר חיילים שחלקם תומכי לחימה: מפעיל גנראטור, טבח, חובש וכו'. בשישי בערב שמעו את הכוחות המצרים בצד השני והעבירו את המידע בקשר אך, נענו שידוע שישנם כוחות מצרים שמתאמנים ואין ממה לחשוש.

ביום שבת בשעה 14:00 החלה הרעשה ארטילרית ותוך דקות מצא עצמו יריב בשגרת מלחמה. את הלחימה ניהלו במשך שבוע שלם, תוך התנסות בכל חוויות הלחימה החל מארטילריה וכלה בקרבות פנים מול פנים. במהלכו של שבוע לחימה עקוב מדם נפצע שלוש פעמים בפלג גופו העליון אך, כל

"וכשנכנסתי לשמה לא מצאתי את מקומי בתוך התאגיד כי הוא היה סגור הוא היה מתחת לפני האדמה הוא היה צפוף מאד באנשים, רעש, צעקות, ריח של מוות שהיה באוויר, ריח של דם, אוויר דליל. מאד לא התאים לי המקום וכל פעם שאחרי שנפצתי והגעתי לשמה מיד הסתלקתי משמה ברחתי משמה פשוט מאד לא יכולתי לשאת את המקום הזה".

במהלך שבוע הלחימה נעשו מספר ניסיונות לחלצם אך ללא הועיל, ולבסוף ניתנה פקודה מהדרג העליון להיכנע לכוחות האויב. מה גם שהתחמושת אזלה להם ורוב רובם של החיילים שלא היו מיומנים דיו להילחם היו כבר פצועים.

במהלך הראיון מדגיש את התחושות הקשות שעבר ברגעים ששבו אותו החיילים המצרים: "אחד המעמדות הקשים ביותר. זה היה אחד הרגעים הקשים ביותר שאני חוויתי במלחמה זה היה מבחינתי זה היה בושה אני מרגיש הרגשה של בושה אכזבה, לא אכזבה שלי אלא שאני מאכזב הייתי מקצין את זה עד כדי בגידה."

לא פעם מדגיש יריב שגם למרות השבי, וכל המגבלות שבאו בעקבותיו לא וויתר על הכמיהה לחיים ומפיק מכך את הטוב שיכול: "במיוחד להתחשב בעובדה שיצאתי משמה לא בדיוק איך שנכנסתי יצאתי משמה עם {פציעות} מלחמה כולל השבי עם 100% נכות. זה לא דבר שעומד בדרכי מאז ועד היום לעשות לתרום ולבנות זה לא משהו שעומד בדרכי".

גם יריב בדומה למרואיינים אחרים טוען שהשבי גרם לו לא לקבל שום דבר כמובן מאליו ויש ליהנות מהדברים הקטנים של החיים:

"שאני רואה שמים כחולים שמש זורחת או עננים יורד גשם לכל אחד זה מובן מאליו לי לא. אני מקבל את זה בהנאה כפולה ומכופלת מכל בן אדם אחר ואני מעריך את זה מאד וגם חשוב לי מאד אני חושב שבאיזה שהוא מקום גם כן החוויה הזאת גרמה לי בהחלט ליהנות מדברים, שהם טריו ואלים לאנשים אחרים".

שנשאל לגבי השפעותיו של השבי עונה כי ללא ספק לשבי יש השפעות על חייו: "הצורך בחופש לי זה מצוין... הצורך לפעמים בשקט יש איזה שלב מסוים שאני חייב לא לשמוע כלום, שקט. קשיי הירדמות? אין דבר כזה, אצלי אין הירדמות אלא כשנגמרת הבטרייה של הכוח, לא נרדם אלא לשעה שעתיים בלילה".

יריב טוען שבנוגע לתפקוד היומיומי, הדבר רק קיבל תאוצה וכל שבריר שנייה מנצל אותו עד תום: "לא קיים קושי בתפקוד, נהפוך הוא, אנשים אינם מצליחים לעמוד בקצב הרצחני של החיים שלי. אני חייב כל הזמן ליצור, לעשות, לתרום, לסייע ולהיות עסוק".

מספר פעמים מציין כי בשום פנים ואופן אין תלונה כנגד אף אחד ובטח שלא למדינת ישראל: "מעולם לא הייתה לי טענה אל המדינה. נשלחתי לשרת כפי שביקשתי, התנדבתי לצנחנים מתוך רצון ובחירה שלי. כל צרכי נענים ע"י משרד הביטחון, ואני ממש מודה שיש את המוסד הזה שמטפל ככה באנשיו".

יריב מספר את סיפורו בביטחון ללא שום חשש שמא יאמר דברים שלא צריכים להיאמר. הוא עונה על השאלות שנשאל ומרחיב עליהן כמה שיכול. ניכר לעין כי זוכר את רוב רובם של פרטי אותה תקופה. מהלכו של הראיון מלווה גם בהצגת תמונות שצולמו בזמן השבי.

ג.2.5. תומר

תומר בן 55, גרוש ואב לשבעה ילדים. תומר נולד בחיפה. בן בכור מבין שלושת אחיו. בגיל שש עברו להתגורר בירושלים. כיום עובד בקופת חולים כרנטגני. הראיון עם תומר נערך במשרדו שבירושלים ונמשך כארבעים דקות.

יומיים לערך לפני פרוץ מלחמת יום הכיפורים הגיע תומר לתעלת סואץ, וכששאל מה פשר הכוחות המצרים בצד השני, נאמר לו כי זהו רק תרגיל צבאי גדול שעורכים המצרים והוא אמור להסתיים עוד מספר ימים. עוד הוסבר לו כי למרות שבצד הישראלי אין כוחות מתוגברים ישנה כוונות, ובמקרה הצורך תגיע פלוגה למוצב תוך זמן קצר אם וכאשר הדבר יהיה הכרחי.

בצהריי יום שבת נאמר לחיילי הפלוגה כי המצרים מתכננים להפגוז לקראת השעה 18:00 ושעליהם להיות מוכנים לכך, אך לבסוף המצרים החלו את ההרעשה הארטילרית בשעה 14:00.

תומר מדגיש במהלך הראיון כי לקח לו הרבה מאוד זמן לעכל ולהבין מה באמת עובר עליו באותם שעות בהם המצרים הפגוזו את המוצב. גם הוא, וגם החיילים שהיו עימו שיערו כי ההרעשה הינה מקומית בלבד ולא האמינו כי זוהי מלחמה כוללת: "חוויתי טבילת אש ראשונה עוד לא ידענו את העוצמה של הדברים שמתגלגלים שמה. אנחנו חשבנו שהאירוע הזה הוא מקומי גזרתי לא ידענו שזה כל החזית בוערת".

מבחינתו ליפול בשבי לא היה בכלל אפשרות ולו הקלושה ביותר. רק בשלב שאכן נתפס בשבי, הבין כי זוהי אכן המציאות העגומה, וכעת הוא פועל כמו רובוט ממש, באופן פאסיבי: "בשום שלב. רק בשלב שבו ננעץ לי הכידון אתה אומר וואוו זהו נפילתי בשבי שיניתי את הסטאטוס שלי ואז אתה עובד על הטייס האוטומטי אתה עושה מה שאומרים לך המוח מנוטרל לגמרי אתה עובד בצורה אוטומטית".

תומר חוזר מספר פעמים בסיפורו על השבי, כי כל מה שעמד לנגד עיניו זה כיצד לשרוד את השבי. לנסות לזכור מה אמרת אתמול כדי שהדברים שתאמר היום יהיו תואמים ולא יהיו סתירות בין הדברים:

"משום שמה שיותר חשוב עכשיו זה יצר הקיום וההישרדות שלי
הלאה איך אני עובר את החקירה הבאה מה אמרתי בחקירה
הקודמת... אתה חושב איך לשרוד כל הזמן כל דבר שאמרת נמצא
שמה זה הנושא של אי ודאות הוא יום יומי אתה נמצא שמה כל
הזמן עם עיניים וידיים קשורות..."

במהלך השהייה בשבי מספר כי פיתח סוג של פאסיביות משום, שמהר מאוד הבין שלא משנה מה יעשה, לא הוא זה ששולט כעת בגורלו. בעקבות כך גם לאחר השחרור מן השבי נקט באותה גישה וחיי את חייו בגישה פאסיבית. רק לאחר טיפול פסיכולוגי ממושך שינה את תפיסתו מאדם פאסיבי לאדם אקטיבי והחזיר לעצמו את השליטה בחייו:

"בשבי אתה מפתח תהליך של פסיביות אתה לא צריך לדאוג לכלום לא צריך לחשוב כלום אתה לא צריך לדאוג מתי לאכול, מתי לישון, מתי לקום דואגים לך לכול יתנו לך את האוכל מתי שמישהו יחליט אתה לא קובע שום דבר... הפסיביות עזרה לי לשרוד את השבי אז אין סיבה שהיא לא תעזור לי לשרוד את החיים היום יומיים אז אתה נהיה פסיבי... לקח איזה שהוא שלב עמוק ומשמעותי לצאת מהשלב של הפסיביות ולקחת בחזרה את החיים האלה".

בעקבות השבי ניכר כי תומר לא לוקח שום דבר מובן מאליו. הוא מעריך כל דבר ולו הזניח ביותר: "למדתי להכיר את החיים ששום דבר לא מובן מאליו... אתה יוצא מתוך הנחה ששום דבר לא מובן מאליו ובמהירות הדברים יכולים להשתנות למדתי להעריך את הדברים הקטנים השמש, החופש, לזוז ממקום למקום שום דבר לא מובן מאליו".

במהלך הראיון מתייחס תומר גם לתפקוד שלו לאחר השבי. הוא טוען באופן מובהק, שהשבי שינה אותו ובעקבותיו נוצרו לא מעט חיכוכים עם המשפחה, הסביבה ומקום העבודה:

"במקום עבודתי נותנים לי את מרחב המחיה שלו אני זקוק. יודעים שאיתי לא מתעסקים. ברגע שלוחצים עלי יותר מדי אני יכול להשיב מלחמה... ביחסים האישיים בתוך המשפחה המחיר ששילמתי היה כבד ביותר. בשלב שעברתי מפסיביות לאקטיביות אשתי לא היה מוכנה לקבל את השינוי הזה ואז התחילו קונפליקטים בתוך המשפחה ובסוף התגרשתי".

תומר מספר את סיפורו עם הרבה מאוד ציניות שנוטה להומור. הוא מספר את סיפורו בנינוחות רבה ויחד עם זאת לא מספר על דברים שלא נשאלו, צריך לדובבו על מנת שישפר את סיפורו וירד לפרטים.

ג.3. ניתוח קטגוריאל

בפרק הקודם הוצגו סיכומי הראיונות באופן פרטני של כל אחד מהנחקרים. כעת יוצג ניתוח קטגוריאל של כל הראיונות כמכלול. הקטגוריות נבנו מתוך דברי המרואיינים בהתאם לשאלת המחקר. בכדי לתת המחשה לקטגוריות נעשה שימוש בציטוטים מתוך הראיונות.

ג.3.1. חלוקה לקטגוריות:

א. שבי:

המרואיינים נתבקשו לספר על מחשבותיהם במהלך הקרב ורגעים קצרים לפני נפילתם.

א.1 מחשבות במהלך הקרב

תומר

"אין איזשהו שלב שאתה יכול להגיד רגע, מה עבר עליי? מה עשינו עכשיו? זהו מעין אקסטרה שאתה לא יכול להרשות לעצמך. יותר מידי זמן למחשבות לא היה, משום שרצף האירועים קופץ מאחד לשני. אוסף האירועים הללו בזמן כל כך קצר אתה לא מעבד את זה רגע נפילתי בשבי, נלחמתי,

יריב

"זה בושה קשה רגעים קשים אין ספק אבל, מצד שני אין הרבה זמן להתעסק עם המחשבות משום שהאירועים רודפים אחד את השני... כי הסיבוב הראשון זה המלחמה. והחוויה הזאת של המלחמה היא בטרם עובדה על ידינו ישר נכנסו לחוויה שנייה של שבי שלמעשה לא יכולנו לעבד אותה בכלל. גם את החוויה של המלחמה וגם החוויה של השבי במהלך השבי ועד סופו לא יכולנו לעבד את זה. זה שתי חוויות שאחת נכנסת לתוך השנייה בטרם הראשונה {עובדה}, איך שהראשונה מסתיימת ישר מתחילה השנייה ואין שום אפשרות לעבד..."

שני מרואיינים מציינים כי לא היה להם זמן ולו למספר דקות לעכל לחשוב את כל מה שעובר עליהם. שכן קצב האירועים היה בתדירות מאוד גבוהה. אירוע נגמר וכבר אירוע שני מתחיל.

א.2. מחשבות לפני הנפילה בשבי

א.1.2. השבי כמציאות

רונן

רונן כידוע שימש כטייס במלחמת יום הכיפורים. הוא היה היחיד שעבר איזושהי מוכנות לשבי זאת במסגרת קורס הטיס. רונן אומר כי חווית השבי הייתה מוכרת לו מסיפורים ששמע: "לא עלה בדעתי {ליפול בשבי}, הייתה לי תחושת בטחון עצומה גם בשלב שנפגענו... נפילה בשבי היה דבר שהוא אפשרי... המחשבה הראשונה הייתה אולי להוציא מכשיר קשר לשדר. למעשה הבנתי והשלמתי עם זה שאני הולך לשבי אולי לתקופה ארוכה... מוכנות של שהייה ארוכה בשבי. אבל הייתה לי מוכנות לעניין הזה... אבל לא הייתי במצב של היסוס או התלבטות זה היה כאילו חלק מהתפקיד".

יריב

שהה במלחמת יום הכיפורים במוצב לאורך תעלת סואץ. לאחר שבוע של לחימה הבין שהרבה לא נותר מה לעשות ומתחיל להשלים עם המצב העגום: "הגעתי ליום שישי שכבר היינו אחרי ארבע ניסיונות שניסו לחלץ אותנו ללא הצלחה. אני הבנתי כי אין סיכוי לצאת משמה. ביום שישי בבוקר נעשה ניסיון חילוץ של הקומנדו... ולא הצליחו להתקרב... הם נאלצו לסגת ואז הבנתי למעשה שאף אחד לא יחלץ אותנו משמה. זאת אומרת או שנעשה זאת בכוחות עצמנו או שלא יהיה חילוץ".

תומר

מבחינתו לא האמין שנפילה בשבי היא אפשרית: "זו לא הייתה בכלל אופציה. הבנו שאנחנו מנותקים מהכוחות הגדולים... אבל בסדר אנחנו בדרך חזרה אליו {שאר כוחות הצבא}... בשום שלב. רק בשלב שבו ננעץ לי הכידון אתה אומר וואו זהו נפלתי בשבי שיניתי את הסטאטוס שלי".

הנחקרים לא מתייחסים לאפשרות של נפילה בשבי כעובדה מוגמרת. הם ניסו לבצע כל שביכולתם להימנע מאפשרות כזו אך, רק שתמו כל האפשרויות האחרות הם השלימו עם המצב אליו נקלעו.

א.2.2. הישרדות

תומר

"...משום שמה שיותר חשוב עכשיו זה יצר הקיום וההישרדות שלי הלאה אך אני עובר את החקירה הבאה מה אמרתי בחקירה. אתה חושב איך לשרוד כל הזמן".

זיו

למרות שזיו שיער מה צופן לו אם ייתפס בשבי היה איתן בדעתו.
"...הייתה לנו שיחה לליאור {פדויי שבי} ולי ליפול בשבי לא ליפול בשבי והרי היו סיפורי זוועה מהנפילה בשבי הסורי. הוא {ליאור} אמר משפט: 'אני מעדיף למות ולא ליפול בשבי'. ואני אמרתי לו משפט: 'אני מעדיף לחיות וליפול בשבי ולחזור הביתה כי אני רוצה לראות, השארתי אישה בהריון ורוצה לראות בן בת ולגדל יעשו מה שיעשו מבחינתי כל זה לא שווה לרצון הזה לחיות ולחזור הביתה'... בסופו של דבר החלטתי שלא אתאבד אלא אמרתי תחזירו אותם שאני איחשף. כי אמרתי שאם אני לא אחזור הביתה מה יגיד הבן או הבת שלי אבא לא היה חזק מספיק לשמור על עצמו ולחזור לראות אותי. זה שכנע אותי לא להתאבד".

רוני

"...אני איפה שהוא באותו שבגיף לקחו אותי מהמקום שבו נפלתי בשבי בדרך לדמשק אני החלטתי שאני חוזר לארץ בריא בגוף ובנפש..."

ולדי

"אז מהר מאד אני הבנתי שאני כאן צריך להחזיק מעמד..."

ארבעה נחקרים מדגישים ששניות לפני שנשבו הבטיחו לעצמם שלא משנה מה יקרה, עליהם לשרוד בכל מחיר.

ב. הפרעות גופניות:

ב.1. פחדים

חוות השבי הביאה את הפדויים לחיות בחוסר שקט מסוים שבא לידי ביטוי במספר דרכים.

תומר

"ישנם דברים שעד היום מפריעים לי. לא יכול להיות מישהו שנמצא מאחורי, ותמיד באירועים אני יושב עם הגב לקיר. אותי לא יפתיעו כבר מאחורנית בגלל הקטע עם הכידון..."

יריב

"רעשים פתאומיים מקפיצים אותי בצורה נוראית טריקה של דלת, טריקה של חלון, משהו שנופל ונשבר, זה מקפיץ אותי בצורה מדהימה. חוסר יכולת להיות במקומות סגורים... אז הדלתות תמיד פתוחות..."

זין

"היו לי פחדים זאת אומרת בהתחלה אתה מציץ החוצה לראות שלא מחכה לך איזה מישהו מאחורי הדלת כי בכל זאת האיום הזה שהיה קיים עליך שלוש שנים כי כל רגע יכול לחסל אותך הוא רודף אחריך".

רונן

"שכן... סידר מגרש כדור סל לילדים בצד הקרוב אלינו. הדפיקות האלה של הכדור בשבילי זה היה הצלפות שוט. ובעקבות זאת הוא {השכן} בנה גדר בגובה אדיר ואז הוא הכניס אותי לתוך בית הסוהר. לכן אני גם לא מתקין סורגים בבית..."

ניתן לראות כי למרות שעברו מעל לעשרים שנה לאחר חווית השבי עדיין קיים פחד מתמיד אצל הפדויים.

ב.2. שינה

בעקבות חווית השבי לילות רבים, הפדויים אינם מצליחים לעצום עין, וגם כשמצליחים לבסוף להירדם זה למספר שעות בודדות.

זין

"באמצע הלילה סתם בלי שום סיבה, יכול להיות גם בגלל איזשהו חלום ואי אפשר לחזור לישון... באיזה שהוא שלב הבנתי שהכי טוב זה לקום לשבת בסלון מול הטלוויזיה באיזה שהוא שלב היא מצליחה אולי גם להרדים הטלוויזיה... אבל חזרתי וראיתי... בעיה עם השינה לא ייחסתי את זה לפוסט טראומה זה ואני אני אתמודד עם זה ההתמודדות היא יחסית קשה כשאתה לא יודע מה הסיבה... אבל זה קיים זה קיים עד היום מתעורר סתם ואחרי זה כבר קשה לישון".

רונן

"התבררו לי כל מיני דברים שבעצם זה מאד אופייני למי שהיה בשבי מה שמכונה תסמונת פוסט-טראומתית. לדוגמא קשיי הירדמות זה לא כל הזמן יש לילות שאני ישן מצוין אבל יש לילות שאני לא ישן טוב. לפעמים בעקבות אירוע מסוים אני לא ישן לילות רבים".

יריב

"קשיי הירדמות? אין דבר כזה, אצלי אין הירדמות אלא כשנגמרת הבטרייה של הכוח, לא נרדם אלא לשעה שעתיים בלילה. הנדודי שינה, החוסר שינה אין נדודי שינה יש חוסר שינה. אחרי 13 שנה יש חוסר שינה שנובע מכל מיני גורמים א. עצם העובדה שבמהלך השבי היה אסור לישון, מה זאת אומרת אסור לישון זאת אומרת ברגע שהצינוק היה נפתח הייתי חייב לעמוד מתוח על יד פינה

תומר

"פתאום אשתך אומרת תשמע מה אתה חושב שאתה ישן רגוע, אתה ישן כמו סביבון לא ידעתי מזה בכלל. נלחמתי עם התסמינים האלה לכל הכיוונים. היום אני מרגיש את עצמי כי העוצמות של התסמינים כבר מאחורי כלומר יש את זה אבל בעוצמה נמוכה".

ארבעה מתוך חמישה נחקרים מציינים כי אכן קיימת אצלם בעיית שינה. לקח להם זמן רב עד שהבינו שאותה בעיה נוצרה בעקבות השבי.

ג. הפרעות תפקודיות:

ג.1. עבודה

ולדי

"אני לא הסתדרתי בעבודה עד לפני שנתיים הייתי במקום במחלקה של 100 איש הייתי מנהל הרשת ועם כל האנשים הסתדרתי מצוין חוץ מאשר המנהל שלי שזה דבר מאד טבעי לפדויי שבי להסתדר עם סמכות".

תומר

טוען שבמקום עבודתו למדו כבר להכיר אותו:

"במקום עבודתי נותנים לי את מרחב המחיה שלו אני זקוק. ברגע שלוחצים עלי יותר מדי אני יכול להשיב מלחמה ולא מעניין אותי כמה יפלו בדרך עד שאני מגיע למטרה שהצבתי לעצמי. אני לא מוכן להיכנע עוד פעם... יש לי רגישות לרעש, לא יכול לעבוד ברגע שיש רעשים, לא מרוכז".

זיו

"גם בעבודה היכולת לשבת מול ממונה שהוא בכיר אתה יושב מפוחד כי זה די משתרש מתוך השבי שאתה יושב בחקירות אתה כזה מישהו שואל אותך שאלה שהוא החזק הוא הבכיר והוא הזה אז גם כן משהו שנשאר".

רוני

טוען שבעקבות השבי אין הוא יכול להמשיך לתפקד כטייס קרב ולכן הרצון האמיתי שלו לעסוק בדבר שכל כך אהב נפסק:

"אין ספק שהמצב שינה אותי אני לא חזרתי יותר לטיסה מבצעית... אני הרגשתי שאני לא מסוגל. הלכתי יותר לכיוון של הדרכה וכאלה דברים. עד היום אני מדריך טיסה דרך חיל האוויר. אני חושב שזה מאד עוזר לי העיסוק בטייס זהו אחד העוגנים שלי. ללא ספק השבי שינה לי את החיים אילו לא הייתי נופל בשבי הייתי ממשיך בקריירה צבאית לא יודע עד היכן הייתי מגיע".

אצל כל אחד מהנחקרים ניתן לראות כי בשל חווית השבי יש השפעה בנוגע לעבודה, אם זה קטיעת הקריירה בעקבות פחד שאולי ליפול בשבי שוב, ואם זה פחד לשבת מול בכירים ממך למרות שידוע לך שאין ממה לחשוש.

ד. יחס לממסד:

ולדי

"נכון הממסד מטפל בידיים יותר רכות... יש איזה שהוא שוני מסוים בהתייחסות... אבל אלינו ב-82 הייתה התייחסות קצת אחרת. זו האמת הן מבחינת הטיפול הרפואי, שהוענק לנו הן מבחינת ההקשבה, הן מבחינת התחקירים שנערכו לנו, שהיו שונים לחלוטין מהתחקירים שהיו בזכרון או במקומות אחרים. הם היו הרבה יותר אינפורמטיביים הרבה יותר ממוקדים רצו לקבל מידע אף אחד לא בא ואמר למה איך וכמה אנחנו לא שמענו למשל לא זיו {פדויי} ולא אני, למה דיברת או למה סיפרת אלא שאלו אותנו מה סיפרת ואם בכלל".

תומר

"כן ברמת העובדות גם גולדה כשהייתה ראש ממשלה אמרה שהיה מחדל... מי ששילם את המחיר הם החיילים הפשוטים. אנשי המעוזים הם שילמו את המחיר אם הם היו מקרבים את הכלים שלוש שעות קודם יכול להיות שכל התמונה הייתה שונה לגמרי".

יריב

"לא, מעולם לא חשתי קורבן, אני מלא תודות על מה שאני מקבל מהמדינה... מעולם לא הייתה לי טענה אל המדינה. נשלחתי לשרת כפי שביקשתי, התנדבתי לצנחנים מתוך רצון ובחירה שלי. כל צרכיי נענים ע"י משרד הביטחון, ואני ממש מודה שיש את המוסד הזה שמטפל ככה באנשיו".

זיו

"תראה הממסד אילו היה בוא נגיד נותן תשומת לב אחרת לנושא אז הייתי חוזר אחרי שלושה חודשים ואני מניח גם ללא תמורה כמו ששילמו אחר כך. עכשיו אני לא לאף אחד בטענות כי קודם כל אני חי כי במלחמה פצועים נכים והרוגים או שיש כאלה שיש להם מזל שחוזרים בחיים. ואני חזרתי בחיים לכן אני לא בא בטענות לאף אחד ובאחד הפעמים אפילו שאל אותי עיתונאי די בכיר תגיד לי מישהו בא והתנצל? לא ואני אפילו לא מחכה. אני חושב שלדוש בדברים אחרים ולהבין מי טעה ולמה טעה ולמה ככה ולכעוס זה כעס שלא יוביל אותי לשום מקום. ולכן אני שם אותו בצד מבחינתי אני רק יכול לומר תודה אז לממשלה לקבל ההחלטה לשלם ולהחזיר אותנו".

רונן

"אומר דבר אחד לגבי הקליטה מצדו של הממסד הדבר היחיד שעניין אותם זה היה ביטחון שדה. אני ברחתי מזיכרון יעקב אחרי יום אחד. בהתחלת התחקירים הללו הדבר נראה לי מאד טבעי אולי משום שהייתי איש קבע והיה לי מושג לגבי צרכי המערכת אבל בשלב מסוים התחקירים התחילו להפריע לי... לאחר חזרתי מהשבי הייתה הרגשה שהילד זקוק לטיפול פסיכולוגי בעקבות היעדרותי

שני נחקרים מדברים באופן מובהק שאין להם שום טענה כלפיי גורם ממשלתי ואפילו אף מעריכים את המאמץ שהביא לשחרורם. יתר הנחקרים טוענים שלמרות שהם שילמו מחיר עצמי כבד לא מפנים אצבע מאשימה כלפיי הגורמים הנוגעים לדבר.

ה. יחס לחיים:

תומר

"למדתי להכיר את החיים ששום דבר לא מובן מאליו... זה אתה יוצא מתוך הנחה ששום דבר לא מובן מאליו ובמהירות הדברים יכולים להשתנות למדתי להעריך את הדברים הקטנים השמש, חופש, לזוז ממקום למקום שום דבר לא מובן מאליו".

יריב

"בהחלט השתנו. תראה אני לא אגיד שהערכים השתנו הערכים לא השתנו אבל השתנו היכולת ליהנות מציפוף של ציפורים כל אוושת רוח בין עלי עצים שקט של הטבע או מצד שני הרעש של הטבע בהחלט השתנו הערכה שלי בבוקר שאני רואה שמים כחולים שמש זורחת או עננים יורד גשם לכל אחד זה מובן מאליו לי לא אני מקבל את זה בהנאה כפולה ומכופל מכל בן אדם אחר ואני מעריך את זה מאד וגם חשוב לי מאד אני חושב שבאיזה שהוא מקום גם כן החוויה הזאת גרמה לי בהחלט ליהנות מדברים שהם טריווילים לאנשים אחרים ביום יום כשאתה הולך לך ברחוב אתה חופשי אתה עושה מה שאתה רוצה אתה חופשי לנהל את החיים שלך ולהחליט לגבי עצמך כל דבר זה לא מובן מאליו אנשים חושבים שזה מובן מאליו אבל בסך הכול כשאתה עובר חוויה כזאת אתה יודע שזה לא מובן מאליו אתה יודע להעריך את זה בצורה שונה".

זינו

"אני לא מנסה לחיות על הטראומה הזו ולבנות עליה תלים ולהגיד אני בא עובד חזרתי לעבודה התקדמתי בעבודה אני מנסה לחיות את החיים ליהנות מהם בכל רגע כמובן לטראומה יש מה שנקרא נקודה שדוחפת אותי ליהנות יותר מהרגע מאשר עם זה היה לפני כן... מעבר לזה אני חושב הטראומה די משרישה אצלי את הרעיון שליהנות מכל רגע שזה דווקא כיוון חיובי אבל תשמע יש אפשרות אני מנסה ליהנות לצאת לחופשה ליהנות לעשות דברים שאולי קודם הייתי אומר רגע אין לי כרגע כסף לא יכול לעשות את זה כן יכול היום אני לא עושה חשבון".

רונן

"ישנם הרבה דברים בעולם הרגיל הם נורא חשובים ואני לא ייחסתי לזה שום חשיבות, כמו כסף למשל. במובנים מסוימים כן חזרתי למציאות".

ניכר מדברי המרואיינים שהשבי אולי היטיב עימם לראות ולהעריך את הדברים החשובים באמת שקיימים.

ו. סביבת הפדוי

תומר

"ביחסים האישיים בתוך המשפחה המחיר ששילמתי היה כבד ביותר. בשלב שעברתי מפסיביות לאקטיביות אשתי לא היה מוכנה לקבל את השינוי הזה ואז התחילו קונפליקטים בתוך המשפחה ובסוף התגרשתי. כיום יש לי שבעה ילדים, לא עם כולם אני בקשר. חלק אומרים היית אבא טוב, חלק אבא לא טוב".

יריב

"אני מניח שאני אבא מאד דאגן למשל לגבי הילדים למרות שאני השתדלתי לא להתערב בקריירות שלהם... לא עמדתי בדרכם למרות שבתוכי בתוך עצמי אכלתי את עצמי תקופות שהם היו בשטח במלחמת לבנון... אני מניח שזה השפיע עליהם, אני מניח שגם אשתי לא מלקקת דבש מחזיקה אותי הרבה מאד שנים אין לי ספק שהסביבה חווה חלק מהחוויות שלי חווה אותם דרכי אני משתדל שזה יהיה חיובי יותר אך לא תמיד אני מצליח לכוון את זה ככה".

זיו

"אצל אשתי למשל יש פחדים הילדים אסור להם לצאת אסור להם זה גם למשפחה יש טראומה לא רק לשבוי עצמו... ודווקא כאן אני בצד שמונע ממנה למנוע מהילדים לעשות דברים מסוימים הילדה יוצאת אז אני אומר קחי את האוטו עברה קבלה רישיון נהיגה קחי תצאי תתחילי לנסוע אני לא מנסה לכבול את הילדים בגלל הפחדים שלי לכבול אותם אני מתמודד עם זה... הבת הגדולה שנולדה כשלא הייתי בודאי היא סגורה יותר באיזה שהוא מקום... עם זה לא הייתה בעיה לחלוטין. גם חברים גם עם המשפחה עצמה הכול הלך אפשר לומר בצורה מצוינת כי אתה חוזר למשפחה אוהבת אין כמו משפחה אוהבת בסך הכול. הרצון הזה לרצות יש די מצד הסובבים לפחות הרצון לתת לי להרגיש טוב וגם מבחינתי זה בסך הכול זה חברים זה משפחה עזבתי אותם אני עדיין אוהב אותם לא היו בעיות בתחום הזה בכלל".

רון

"הפריע לי "התנפלות של החברים שכולם רוצים לבקר, לראות אותך ולשאול לשלומך" מתוך כוונה טובה אבל אני רציתי להיות תחת מסגרת אינטימית עם המשפחה הקרובה בלבד. אני הרגשתי את הצורך בקרבה האינטימית עם אשתי, הילד והבת שנולדה במסגרת מצומצמת. במחשבה שנייה אני חושב שאפילו התרחקתי מהחברים הקרובים כי זה הפריע לי לא יכולתי לשאת את כל העומס הגדול הזה".

ולדי

"ישוב אני בן אדם עם יחסי אנוש מצוינים. כשאני מדבר על יחסי אנוש אני מדבר שאין כמעט בן אדם בכל הרמות, בכל מיני נושאים מהקטן ועד הגדול, שאני לא יוצר איתו יחסי אינטראקציה כזאת או אחרת".

השבי השפיע רבות על סביבתו של הפדוי והמקרה הקיצוני ביותר הוא של תומר שבשל השבי חיי הנישואין שלו עלו על שרטון ולבסוף נאלץ להתגרש. גם אצל יתר הפדויים רואים כי המשפחה והסביבה הקרובה שילמו מחיר שבאה לידי ביטוי בדאגה, ופעמים התנתקות הפרט מסביבתו.

דין

עבודה זו בחנה את הצהרתם של חמישה פדויי שבי במטרה לבדוק את הסתגלותם של פדויים אלו לאחר שחרורם, תוך קיום ראיונות אישיים עימם ובדיקת נרטיב אישי של כל אחד מהם לגבי תפיסתם את הסתגלותם לאחר השחרור מהשבי.

העבודה התמקדה בחמישה ראיונות עם פדויי שבי תוך הבנת הרקע האישי של כל אחד מהם, תהליך נפילתם בשבי, מהם התהליכים הנפשיים והפיזיים שאותם חוו במהלך הנפילה בשבי, הראיון כלל את תקופת הנפילה שלהם ובעיקר התמקד בהסתגלותם לאחר השחרור מהשבי בהיבט הבין אישי והמשפחתי, הכולל קשיים פיזיים גופניים ונפשיים אותם חוו מול משפחתם. היבט נוסף בחן את תפקודם התעסוקתי, כמו כן נבחנה תפיסתם את עצמם כקורבן של החברה או הממשל. ממצאי המחקר הראו באופן כללי כי לכל הנחקרים מלבד נחקר אחד ישנם הפרעות שינה מאוד קשות שנוצרו בעקבות חווית השבי. בסקירת הספרות שבוצעה אין אומנם התייחסו מפורטת לסימפטום של הפרעת שינה, אך מתוך האמור כי במהלכו של השבי השבויים נחשפים באופן מתמיד לאלימות ולעינויים, בידוד וחסימים משמעותיים בסיפוק צרכים משמעותיים כמו מזון, שתייה ושינה (נריה ואחר', 1998), ניתן לשער ולהסיק כי אחד הסימפטומים העיקריים שעלו שהוא מחסור בשינה הנגרם כתוצאה מהרגלי התנהגות שאליהם היו מורגלים הפדויים.

לגבי תפקוד בעבודה ממצאי המחקר עולים בקנה אחד עם הסקירה הספרותית. ארבעה מרואיינים מתייחסים לכך שקיים אצלם קושי לעמוד מול בכיר מהם, כמו כן מרואיין אחר מדבר על כך שבעבודתו למדו להכיר מיהו ולכן נותנים לו את החופש לו הוא כל כך זקוק. ממצאים אלו תואמים ממצאי מחקר נוספים שטוענים כי ידוע שאצל פדויי שבי ישנם קשיים בהתאמה והסתגלות לתנאי עבודה. בנוסף לכל זה, לפדויים ישנם קשיים עם הממונים עליהם, סף תסכול נמוך מאוד שבכל רגע יכול להתפרץ (נריה ואחר', 1998). מרואיין נוסף מדגיש שבעקבות החוויה שעבר אין הוא מסוגל להמשיך בקריירה צבאית אותה התחיל וזאת משום שאינו יכול לטוס טיסות מבצעיות יותר, שוב בעקבות החשש מסיטואציה נוספת שמא ייפול בשבי. פדויי שבי רבים משרתים במקומות עורפיים שרמת הסיכון הינה קטנה זאת בשל העובדה כי החיילים הללו נשבו בשבי האויב (נריה, 1993).

בהתאם לתיאוריה הקורבנית של עין-טל כהן (2007), כל חמשת הפדויים שרואיינו במסגרת המחקר סווגו "כניצולים אך לא קורבנות", לקבוצה זו ישנו סממן מיוחד שמאפיין אותה. המשתייך לקטגוריה זו לא רואה עצמו כקורבן, אנשים אלו לוקחים אחריות על חייהם ועל כל מה שקורה איתם. אנשים אלו לא נכנעים לגורלם (עין-טל כהן, 2007). כך גם עולה ממצאי המחקר, אף לא אחד מהמרואיינים מאשימים איזשהו גורם ממסדי. שלושה מהם טוענים באופן נחרץ שאין להם שום טענה כלפי אף אחד בטח לא כלפיי ממשלתם או מדינתם, שהיא בסופו של דבר הביאה לשחרורם. שני פדויים נוספים אומרים שהם מבינים את צורכי המערכת אך, עדיין לא באים בטענות של אשמה.

במחקר שערכו שינדלר ואחר' (2000), עולה כי בעקבות הטראומה של הבעל, התנהגותה של בת זוגתו מאופיינת בפחדים, חרדות ואף בבהלה. כך גם עולה מנתוני מחקר זה, לפחות שני מרואיינים מדווחים על פחדים מצד האישה שמבוטאים כלפיי הילדים.

שני מרואיינים טוענים שבעקבות השבי נאלצו להתגרש. גם ממצאי מחקרו של נריה (1993) מראים שבשל השבי והפרידה הממושכת מהתא המשפחתי בני הזוג מגיעים למבוי סתום ולבסוף מתגרשים.

בסקירה הספרותית של המחקר הנוכחי אין כל התייחסות ליחסם של הפדויים אל החיים. עם זאת, לא ניתן להתעלם כי ממצאי מחקר זה מראים באופן מובהק שיחסם של הפדויים לחיים השתנה לעין ערוך. הפדויים טוענים שערך החיים מבחינתם עלה בשיעור ניכר לאחר חווית השבי, הם אינם לוקחים שום דבר כמובן מאליו ונהנים מהפרטים הקטנים ביותר שהחיים מספקים להם. עם זאת הם אינם מתכחשים לטראומה, הם חיים איתה ומתמודדים עם כל מה שכרוך סביבה.

לסיכום

ניתן לומר כי תוצאות המחקר באופן כללי תומכות בתיאוריות השונות ובעיקר יושבת בתאום ניכר מול תיאוריית "ניצול אך לא קורבן". ניתן לראות כי מרבית הסימפטומים שדוברו נמצאו בתימוכין אצל רוב המרואיינים. למרות שלא דובר בסקירה הספרותית על תפיסת ערך החיים בעיני הפדויים לאחר השבי, ניתן לראות כי ערך החיים נתפס בעיניהם כשונה ומשמעותי ביותר ויש להתייחס לכך כסימפטום חיובי נוסף.

סיכום

מטרת המחקר הנוכחי הינה לבדוק כיצד משפיעה חווית השבי על המשך והסתגלותו של האדם לאחר מכן. הנחת המחקר היא כי בעקבות סיטואציית השבי, הפדוי יתקשה להמשיך ולנהל את חייו מהמקום בו נפסקו.

בעבודה זו הוצגה התיאוריה קורבנית עין טל כהן (2007), שבאמצעותה בדק המחקר האם לפדויים יש תחושה קורבנית כלשהי. נמצא כי, לכל הנבדקים לא קיימת תחושה קורבנית כלשהי, והם אינם באים בטענות כלפיי אף גורם ממסדי.

נמצא כי אכן קיים קושי לחזור למסלול חיים תקין לאחר חווית השבי דבר הבא לביטוי הן במישור הנפשי כמו פחדים, חלומות, מחשבות טורדניות והן במישור הגופני, כגון קשיי שינה. ממצא נוסף הוא, כי קיים קושי הסתגלותי בחיי הזוגיות הבא לביטוי בגירושין במקרים קיצוניים, משפחה ואף עבודה. חשוב לציין כי ערך החיים השתנה לאחר השבי אצל הפדויים הם מעריכים דברים נוספים שלא העריכו לפני כן.

במחקר הנוכחי קיימת מגבלה עיקרית: השבי נותן את אותותיו בצורה כזו או אחרת על כל משתתפי המחקר, מי יותר מי פחות. למרות כל זאת, הם אינם מייצגים את כל הקשת. לא עלה בידי מחקר זה לחקור את המקרים הקיצוניים, את אותם אנשים שמאותו רגע שנשבו הזמן עצר מלכת.

לא לכל הממצאים שהוזכרו קיימת תמיכה מחקרית. לכן יש צורך להמשיך ולחקור את אותם ממצאים שלא עולים בקנה אחד למול הסקירה הספרותית.

ביבליוגרפיה

- אבי-רן, ר' (עורך). (1987). *מלחמת לבנון-מסמכים ומקורות ערביים*. תל-אביב: משרד הביטחון.
אשכנזי, מ' (2003). *הערב בשש תפרוץ מלחמה*. תל אביב: קיבוץ מאוחד.
בילין, י' (1998). *המדריך ליציאה מלבנון*. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
בן דוד, ש'. (2003). ויקטימולוגיה מנקודת מבט הקורבנות. בתוך: מ' חובב, ל' סבה ומ' אמיר (עורכים). *מגמות בקרימינולוגיה: תיאוריה, מדיניות ויישום*. (עמ' 775-789). ירושלים:
המכון למחקרי חקיקה ומשפט השוואתי, והמכון לקרימינולוגיה, האוניברסיטה העברית.
בן דוד עמר, ע' (תשס"ז). *הזיקה בין תסמונת פוסט טראומתית לבין אינטימיות, איכות הקשר הזוגי ותפקוד מיני בקרב שבויי מלחמה לשעבר*. עבודה לשם קבלת תואר מוסמך,
אוניברסיטת חיפה, חיפה.
בנזימן, ע' (2002). *אמת דברתי: סיפור משפט הדיבה: שרון נגד "הארץ"*. ירושלים: כתר.
גורדון, ש' (2008). *שלושים שעות באוקטובר: החלטות הרות גורל על הפעלת חיל האוויר בתחילת מלחמת יום כיפור תל אביב: ספריית מעריב*.
המכון למחקר מדיני (1974). *יום הכיפורים הארוך*. תל-אביב: ספריית מדים.
ויסמן, מ', מיקולינסר, מ', סולומון, ז', ווייסנברג, מ', (1993). *טראומטיזציה משנית בקרב נשות לוחמים פוסט-טראומטיים: טיפולוגיה משפחתית*. פסיכולוגיה ג(2), 166-179.
זאב, ש', ויערי, א' (1984). *מלחמת שולל*. ירושלים: שוקן.
ליבליך, ע' (1989). *חוץ מציפורים*. ירושלים: שוקן.
מילשטיין, א' (1992). *הצליחה שלא הייתה*. תל-אביב: ירון גולן.
מנחם, מ. (2003). *טראומה מורכבת בילדים בזמן מלחמה וטרור*. שפי"טון, נובמבר, 21-24.
משעל, נ' (1997). *ואלה שנות: 50 למדינת ישראל*. תל-אביב: משכל.
נאור, מ' (1996). *ספר המאה*. תל-אביב: עם עובד.
נוי, ש. (2000). *מצבי לחץ טראומטיים*. תל-אביב: הוצאת שוקן.
נריה, י' (1993). *משקעי-דחק ארוכי-טווח בקרב פדויי-שבי ממלחמת יום-הכיפורים שמונה-עשרה שנים לאחר השחרור מן השבי חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת חיפה החוג לפסיכולוגיה*.

- נריה, י', וסולומון, ז' (1995). קשיי הסתגלות ארוכי-טווח בקרב פדויי-שבי שמונה-עשרה שנים לאחר השחרור מן השבי. *פסיכולוגיה ה(1)*, 69-56.
- נריה, י', סולומון, ז', גינזבורג, ק', דקל, ר', אנוך, ד', ועורי, א' (1998). מלחמות ומחירן הנפשי: היבטים שונים על טראומה נפשית בקרב חיילים ואזרחים בחברה הישראלית. *חברה ורווחה, י"ח (2)*, 139-125.
- נריה, י', סולומון, ז', דקל, ר', וגינזבורג, ק' (2000). פדויי שבי ממלחמת יום הכיפורים – מנבאים לקשיי הסתגלות והיבטים טיפוליים ושיקומיים. *חברה ורווחה, כ (2)*, 174-159.
- נריה, י', סולומון, ז', וויצטום, א' (1999). מניעת תגובות פוסט טראומתיות ארוכות טווח: בחינת היעילות של התערבות התשואול (דה-בריפינג) הפסיכולוגי. *שיחות, י"ד (1)*, 19-13.
- סולומון, ז' (1989). המלחמה שאחרי המלחמה: השפעת תסמונת פוסט טראומתית של חיילים על בני משפחותיהם. *חברה ורווחה, י (2)*, 118-110.
- סולומון, ז', ויסמן, מ', אביצור, א', ואנוך, ד' (1994). סימפטולוגיה פסיכיאטרית אצל נשות חיילים נפגעי תגובות קרב-תפקיד הרשת החברתית ויחסי הנישואין. *חברה ורווחה, י"ד (2)*, 210-197.
- עין טל-כהן, ע' (2007). *הפיצויים מגרמניה והשלכותיהם על תחושות הקורבנות של ניצולי השואה. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית בירושלים המכון לקרימינולוגיה.*
- צבר בן-יהושע, נ' (1990). *המחקר האיכותי בהוראה ובלמידה. גבעתיים: מסדה.*
- צבר-בן יהושע, נ' (עורך). (2001). *מסורות וזרמים במחקר האיכותי. אור יהודה: דביר.*
- קהלני, א. (1989). *דרך לוחם. תל-אביב: סטימצקי.*
- שינדלר, ש', פריד, ב', זומר, א', פרידמן, א', דקל, ר', וסולומון, ז' (2000). תמיכה-הכלה והצבת גבולות, ותרומתם להתמודדות במשפחות פוסט-טראומתיות. *חברה ורווחה, כ (4)*, 480-463.
- שלקס, ש', ודקל, ר' (2001). השלכות התסמונת הפוסט טראומתית על ארגון האישיות של הנפגעים ושל בנות זוגם. *שיחות, ט"ו (3)*, 218-208.
- שקדי, א' (2003). *מילים המנסות לגעת מחקר איכותני – תאוריה ויישום. תל אביב: רמות.*
- American Psychiatric Association (1994). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM – IV*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Dekel, R., & Solomon, Z. (2005). Posttraumatic stress disorder among ex-prisoners of war 18 and 30 years after release. *Journal of Clinical Psychiatry, 66, 1031-1037.*

- Fattah, E. A. (2000). *Victimology: * Past, present & future. Criminologie, 33, 17-25.*
- Figley, C.R. (1983). Catastrophes: An overview of family reactions. In C.R. Figley & H.I. McCbbin (Eds). *Stress and the family. Volume 2 : Coping with catastrophe.* New York :Brunner\ Mazel.
- Lieblich, A., (1993). *Seasons of captivity, the inner workd of POW is.* New York: New York University Press.
- Neria, Y., Solomon, Z., Ginzburg, K., Dekel, R., Enoch, D., & OHR Y, A.,(2000). *Posttraumatic Residues of Captivity: A Follow Up of Israeli Ex Prisoners of war..Clin Psychiatry, 61:1, 39-45.*
- Reinberg L., *Treating families of Vietnam veterans :Twenty years after the war.* Paper presented at the 4th Int. Conference on Psychological Stress and Adjustment in time of war and peace 1989.
- Solomon, Z., Waysman, M, Levy, G, Fried, B.F Mikulincer, M, Benbenishty, R.,Florian, V. & Bleich, A. (1992). *From front line to home front: A study of secondary traumatization. Family Process, 31 ,289-302.*
- <http://www.knesset.gov.il/lexicon/heb/hatasha.htm>

נספחים

להלן הראיונות במלואם כפי ששוקלטו במידת האפשר

רונן

מצב משפחתי נשוי אב לשלושה ילדים, וחמישה נכדים.

מקום מגורים מודיעין.

מלחמת יום הכיפורים נפל בשבי בשביעי באוקטובר 1973 שזה היום השני למלחמה, ביום ראשון בבוקר בסביבות השעה אחת עשרה לפני הצהריים. הייתי אז טייס קרב בטיסת 201 פנטום. וביום השני למלחמה יצאנו לתקיפת סוללה של טילי קרקע אויר ברמת הגולן, מבצע שנקרא "דוגמן 5" ואולי אחד המבצעים הכושלים בהיסטוריה של חיל האוויר. יצאנו אליו ללא מודיעין ומערך הטילים הסורי היה מערך נייד שצירופו היה סוללות ניידות, ששונה מהמערך המצרי שהיה קבוע. היינו ללא מודיעין עדכני ללא הגנת ל.א. הגנה ללא אלקטרונית ומתוכננים באותו בוקר לצאת להתקפה על מצרים. מטס ראשון על מצרים ואז עם הזיגוג של תחילת המלחמה הסיטו את המאמץ ממצרים לסוריה לרמת הגולן ולכן, לחיל האוויר לא היו מספיק אמצעים לטפל בשתי החזיתות מכיוון שכל ה.ל.א. היה מרוכז בסיני. לא היה מספיק זמן להעביר הכול לרמת הגולן ולמעשה כשהגענו נכנסנו לשטח הסורי להפציץ לא מצאנו את המטרות. הסוללות היו ריקות כי הם דילגו. אני נפגעתי מיד אחרי היציאה למבצע, וכשאני מסתכל על המצנח של המטוס שלפני שגם הוא נפגע שהוא בעצם נפגע לפניי והוא חג באוויר ואז אני נפגעתי. המטוס בער כמו לפיד ניסיתי עוד למשוך אותו עוד קצת לשטח שלנו. היה לי משהו כמו דקה טיסה. בשלב מסוים כבו שני המנועים המטוס בער יצאתי החוצה יחד עם הנווט ואיך אומרים נפלתי לצנטרום של הפיילה הזאת, זאת אומרת שכבר מהאוויר ראיתי את הסורים מתכנסים אלי. הייתה שם חפירה כמו רשת הסוואה משני הצדדים הסורים התכנסו ואני נפלתי ששני הרגלים שלי נגעו בקרקע והם היו במרחק ארבעה מטרים ממני הכו אותי, איבדתי את ההכרה קבלתי קת של רובה בראש. אחר כך לקחו אותי יחד עם שרון {הנווט, שם בדוי} בגיפ או משהו כזה קשורים אזוקים עיניים מכוסות כמו איזה שני שקי תפוחי אדמה השכיבו אותנו מאחורה וכך הובילו אותנו.

ש. היה לך באמת זמן לחשוב אולי כשראית את המצנח של הטייס שלפנייך אולי אתה לוקח סיכון אולי גם לך זה יקרה?

ת. ממש ממש לא. לא עלה בדעתי, הייתה לי תחושת בטחון עצומה גם בשלב שנפגענו. כטייס הייתי ותיק. הייתי כבר די ותיק הייתי בן 27 ניסיון קרבי לחמתי במלחמת ששת הימים, מלחמת ההתשה נפילה בשבי היה דבר שהוא אפשרי. זה לא היה משהו שמעתי מחברה שריונרים שלא היה אצלם בכלל המודעות.

ש. בגלל היותך טייס או בגלל היותך...

ת. בגלל היותי טייס אני חושב גם ההכנה והיות שבמלחמת ששת הימים נפלו טייסים בשבי, בששת הימים נפלו חברה בשבי. אני צוות אויר זה היה דבר מוכר. אנחנו גרנו בשיכון משפחות בחצור היו

שעור הקפות זה טיסת הדרכה שבה אתה מלמד את החניך תבנית מאד מאד מובנת לקראת נחיתה דברים שמאד מאד סדורים ומובנים. וזה מה שבעצם היה, שנפגענו מיד ראיתי שמנוע אחד בוער שרון מיד צעק נפגענו בו ננטוש. אמרתי רגע תבדוק קודם כל אם יש אש כיביתי את המנוע שבער השלכתי את המטען העודף מהמטוס וצעקתי לו תבדוק אם יש אש והוא אמר שכן. שמשכתי את הידית של כיסא המפלט יורד מן מסך כזה על הפנים שלך המחשבה הראשונה הייתה אולי להוציא מכשיר קשר לשדר. עדיין בתפיסה שאולי יבואו לחלץ אותנו ואז אמרתי רגע בוא נראה לאן אני נופל ואז אני מסתכל לצדדים ורואה את החיילים הסורים. למעשה הבנתי והשלמתי עם זה שאני הולך לשבי אולי לתקופה ארוכה, כי לפני היו שלושה טייסים שישבו בסוריה שלש שנים, מוכנות של שהייה ארוכה בשבי אם כי הייתה תקווה שבגלל העובדה שיש מלחמה יפלו גם טייסים סורים וחיילים סורים בשבי, ובסיום המלחמה תהיה החלפת שבויים. אבל הייתה לי מוכנות לעניין הזה. גם היה לי קצת רקע ששמעתי סיפורים של אנשים שחזרו מהשבי בששת הימים. אז היו לי איזה שהם ציפיות מה מחכה לי כמוכן שבסוף המציאות היא שונה כי כל מקרה הוא שונה אבל לא הייתי במצב של היסוס או התלבטות זה היה כאילו חלק מהתפקיד.

ש. האם עברת איזה שהיא מוכנות מקצועית?

ת. אני בקורס טייס כשהייתי, נפלתי בשבי בגיל 27, קורס טייס הייתי בגיל 19. עברו שמונה שנים מאז. עברנו איזה תרגיל שבי הוא היה מאד מינימליסטי, מאד רחוק באופי שלו מהמציאות. אני לא זוכר שבאותו תרגיל שבי בכלל הייתה מעורבות של פסיכולוגים או משהו כזה. הדבר היחיד ההכנה הייתה לנושא אחר, איך להתמודד עם חקירות. לא הייתה הכנה לבדידות, להשפלות, לצמא, לרעב, לכאב הפיזי שלא ניתן להכין לכך. ההכנה הייתה לביטחון שדה בלבד.

ש. האם עברת תהליך כלשהוא במהלך השבי?

ת. ברור שיש איזה שהיא תהליך, אני יכול לנתח תחושות, הרגשות יש דברים שאני יכול לנסות להסביר אותם השבי עצמו הייתי אומר מבחינתי נחלק לשני שלבים מאד שונים. שלב הראשון הוא הבידוד, הצינוק, החקירות שלב זה נמשך ארבעה חודשים. זה היה מלווה בעינויים פיזיים מאד קשים, פלקות, מכות חשמל, הרעבה, צמא (זוכר יותר את הצמא מאשר הרעבה), לא נתנו לישון (הייתי נרדם בעמידה ומיד היו נכנסים ומעירים אותי). במשך הזמן התחלתי להכיר את השומרים ממי כדאי לבקש וממי לא (לדוגמא להוציא אותי לשירותים) לבקש שירותים וגם מים זה היה חוצפה כבר. לפעמים הייתי מסתכל דרך הצוהר ורואה אותם משחקים בשלג כאשר אני הייתי יושב/שוכב בתחתונים על רצפת הבטון. לכל אורך התקופה במשך ארבעה חודשים מלווה בחקירות לפעמים העינויים היו חלק מהחקירה ולפעמים לא. לא חשוב מה אמרת (אמת או שקר) לא שינה שום דבר בסוף היית חוטף את המנה שלך. לפעמים היו עינויים לשמם, וזה הכי קשה. כשאתה בחקירה אתה מנסה לתקשר עם החוקרים שלך ואתה אומר רגע רגע תפסיקו להרביץ לי אני אספר לכם ומפסיקים רגע אתה לוקח אוויר מתעשת אומר משהו מוצא חן בעיניהם יותר או פחות אז

בשלב השני של השבי הדברים היו שונים כשהיינו יחד. היינו יחד 23 קצינים בחדר. הסורים עשו הפרדה מוחלטת בין הקצינים והחיילים. מעולם לא היינו יחד איתם בשום שלב. היו בסוריה באותה מלחמה בסך הכול 68 שבויים, שקרוב למחצית היו קצינים. היינו 19 אנשי צוות אוויר, שני מ"פ מהשריון, קצין מודיעין מהחרמון ורופא מהחרמון. כאן הדברים היו שונים לחלוטין, אמנם אתה עדיין כלוא זה לא פשוט, 24 שעות בחדר, די צפוף צריך ללמוד לחיות אחד עם השני, להתפשר.

ש. זו הייתה הקלה מבחינתך?

ת. ללא ספק יש הקלה. קודם כל יש לך עם מי לדבר. באותו לילה שבו איחדו אותנו אנחנו התחלנו לדבר כל הלילה וכל היום למחרת עד שנהינו צרודים.

גם בתקופת הבידוד מצאתי את הדרכים שלי לשמור על שפיות, אני איפה שהוא באותו שבגיף לקחו אותי מהמקום שבו נפלתי בשבי בדרך לדמשק אני החלטתי שאני חוזר לארץ בריא בגוף ובנפש. איך עושים את זה? מהצד הגופני אני עשיתי המון ספורט (בחדר הקטן). אחר כך מבחינת הראש אני די מהר קלטתי שהסורים יש להם יום עבודה מסודר והחקירות מתקיימות במשך היום בלילה עוזבים אותך בשקט. אני הפכתי את סדר היום. ביום השתדלתי לישון וזאת הייתה הבריחה שלי מהכאב. כשאני ישן. הכי גרוע שישלפו אותי לחקירה בזמן שאני ישן. השתדלתי לישון כמה שיותר ובלילות הייתי ער ובדמיון לא הייתי שם בדמיון הייתי בבית. ניהלתי שיחות עם אשתי, שיחקתי עם הבן שלי, עשיתי תוכניות לגבי העתיד מה אני אעשה כשאחזור לארץ, רק עם הראש לא הייתי שם.

בשלב מסוים הייתי בתא במפקדת חיל האוויר בדמשק היו שמה אריחים כאלה והייתי מסתכל על הנקודות והייתי מדמיין כל מיני צורות ומספר סיפורים בשלב מסוים כאשר שופרו התנאים קבלתי פיגימה משובצת, תלשתי כיס מהפיגימה ועשיתי לוח שחמט לקחתי קליפות של תפוזים ועשיתי כלי שחמט ושיחקתי, צד הכתום נגד הצד הלבן וככה עזר לי לשמור על ראש צלול. זה סוג הפעילות שהעסקתי את עצמי בתא. קצת כן יכולתי לקיים איזה שהוא דיאלוג עם הסוהרים בסופו של דבר גם השומרים הסוריים הם בני אדם. הם סקרנים. היה אחד שכל הזמן נכנס לתא ושואל מי אני, מאיפה אני בארץ כל מיני שאלות כאלה וכל הזמן אמרתי שאני איש מילואים מקיבוץ כפר מסריק אז אמרתי שאני חקלאי. לא הסתדר לו בכלל חקלאי טייס כי אין דברים כאלה בסוריה. זה לא בדיוק סוג השיחות שהיית רוצה לנהל אבל בכל זאת היה שם מלל. גם בין השומרים יש שונות. היו כאלה שכל כניסה שלהם לתא הייתה מלווה במכות. אני משער שאסור היה להם לקיים איתנו כל מגע שהוא לטוב ולרע. תמיד היו משאירים איזה חריץ להציץ שאף אחד לא רואה כשנכנסים לתא. היה מישוהו שהבנתי שהוא יותר אנושי מאחרים וממנו ביקשתי להביא רופא לבעיה שהייתה לי ברגל הוא סימן לי עם היד לא להוציא הגה מהפה ולאחר זמן מה הגיע חובש. ובעקבות הטיפול של החובש הרגל החלימה. בשלב מסוים התחלנו לתקשר בינינו השבויים שהיו שתי צורות של תקשורת. אחד הייתה קבוצת תאים באגף העליון של הכלא כשהחברה דיברו ביניהם בעזרת דפיקות על הקירות... ממש פיתחו שפה והצליחו לתקשר ואנו שהיינו למטה דיברנו בינינו בצעקות. האקוסטיקה בכלא הייתה כזו שהסוהרים חשבו שהצעקות באות מלמעלה. ואז אנו מציצים מהצוהר כדי לראות איפה השומר וככה כל פעם החלפנו כמה מילים, משפטים אבל אין כמו דיבור פנים אל פנים כשאפשר

ש. בעקבות האיחוד של השבויים האם זה תרם לשפיות שלך?

ת. קשה לי להגיד מה היה אילו. אני יודע ממה ששמעתי, מאחר ולסוריה היה דימוי מפלצתי, כאשר חזרתי לארץ האנשים ציפו שנחזור מסובבים לגמרי ופתאום ראו אנשים נורמטיביים, אנשים אמרו לנו שחזרנו במצב הרבה יותר טוב לעומת השבויים שישבו במצרים. אני לא יודע למה ליחס את זה. אין ספק שגם התנאים במצרים לא היו קלים ומצד שני הם חזרו הרבה יותר מהר מאיתנו (חזרו אחרי חודשיים מהשבי או פחות). הם חזרו ישר מתוך המצב של החקירות האלה והיו בני 19-20 שהם היו בשוק מעצם הנפילה בשבי. זה היה דבר שלא היה בשום תרחיש בתודעה שלהם ויכול להיות שזה השפיע עליהם אני לא יודע. אין לי ספק שהדבר להיות לבד הזה, זה הדבר הקשה ביותר, יותר קשה מהעינויים. אני זוכר את החקירה הראשונה שעברתי אני יצאתי עם הרגשה טובה הינה חטפתי את הפלקות הנוראיות האלה ששמעתי עליהם סיפורי זוועה. אפשר לעבור, אפשר לסבול את הכאב למרות שהוא נוראי, אך להיות לבד הוא מאיים מאד מפחיד מאד.

ש. האם ישנם תופעות שמורגשות גם היום ?

ת. יש. כל מיני תופעות במשך שנים ארוכות לא ייחסתי אותם לשבי לא עלה בדעתי הקשר הזה. אני פניתי למשרד הביטחון לפני כ-3-4 שנים אז עברתי טיפול פסיכולוגי שבעקבות זאת התבררו לי כל מיני דברים שבעצם זה מאד אופייני למי שהיה בשבי מה שמכונה תסמונת פוסט-טראומתית. לדוגמא קשיי הירדמות זה לא כל הזמן יש לילות שאני ישן מצוין אבל יש לילות שאני לא ישן טוב. לפעמים בעקבות אירוע מסוים אני לא ישן לילות רבים. לדוגמא פרשת החטיפה של גלעד שליט. האירוע הזה החזיר אותי אחורה לאותם ימים. יש דברים שחוזרים תמיד בצורה בלתי צפויה במקומות בלתי צפויים, אין חוקים לפי הבנתי. (לדוגמא כאשר הייתי מתעורר מוקדם מאד בבוקר הייתי הולך לפארק ועושה הליכה באחד הפעמים שמעתי צעדים ריצה מאחורי נעמדתי וחשבתי לרגע שאני שומע את הסורים רודפים אחרי, אבל מיד התעשתי ואמרתי לעצמי בקול רם אתה לא בסוריה) בעקבות תמונה מסוימת, שראיתי כאשר נסעתי באוטו היה פוסטר לפרסום מכנסים או משהו אחר ועל הגב של הדוגמן היו סימנים של הצלפות ושוב גרם לי פלאשבאק אחורה. מצבים לא צפויים שפתאום יכולים להחזיר אותי אחורה לתקופת השבי.

ש. האם יש בעיות בתפקוד במסגרת היותך ראש משפחה ?

ת. לגבי התקופה הראשונה של החזרה מהשבי יש ימים של בלקאאוט מסוים אני לא זוכר בדיוק אני פה ושם זוכר תמונות לא יכול לציין, למשל כאשר חזרנו, אשתי ובני לבסיס, בכניסה לבסיס עמדו חיילים והריעו לנו, אף התיזו עלינו מים ואני נופפתי להם לשלום כמו בובה על חוט לא התחברתי

ש. כיצד הושפעה הסביבה בעקבות השבי ?

ת. התקופה הראשונה היא תקופה שכמעט לא זוכר היו דברים מטושטשים לדוגמא אשתי ילדה שישה ימים לאחר חזרתי מהשבי. מה שאני כן זוכר זה הקושי להסתגל לעומס של דברים כל דבר אני הייתי רושם לעצמי כדי לא לשכוח. הבעייתיות בשבי היא ריקנות שצריך למלא אותה בתוכן פה המצב הוא בדיוק הפוך אתה כל הזמן מוצף בגירויים ואירועים אתה אף פעם לא מספיק הזמן זה חלל שכל הזמן צריך למלא אותו. לקח לי הרבה זמן להסתגל לזה. מה שלי היה חשוב בהתחלה, זאת אומרת אפילו הייתי אומר במידה מסוימת הפריע לי "התנפלות של החברים שכולם רוצים לבקר, לראות אותך ולשאול לשלומך" מתוך כוונה טובה אבל אני רציתי להיות תחת מסגרת אינטימית עם המשפחה הקרובה בלבד. אני הרגשתי את הצורך בקרבה האינטימית עם אשתי, הילד והבת שנולדה במסגרת מצומצמת. במחשבה שנייה אני חושב שאפילו התרחקתי מהחברים הקרובים כי זה הפריע לי לא יכולתי לשאת את כל העומס הגדול הזה.

ש. האם בעקבות השבי השתנו מחשבות, השקפות עולם ?

ת. ישנם הרבה דברים בעולם הרגיל הם נורא חשובים ואני לא ייחסתי לזה שום חשיבות, כמו כסף למשל. במובנים מסוימים כן חזרתי למציאות. קשה לי לענות עליה. המשפחה מאד חשובה לי בסדר עדיפויות מאד גבוה קשה לי להשליך את הסיבה לשבי. אלמלא הייתי בשבי אני לא יודע אם זה היה אחרת. אומר דבר אחד לגבי הקליטה מצדו של הממסד הדבר היחיד שעניין אותם זה היה ביטחון שדה. אני ברחתי מזיכרון יעקב אחרי יום אחד. כמו שאומרים תפשתי את העיקרון וברחתי משם. נולדה לי בת ואני צריך להיות שם, במידה ותרצו לתחקר אותי אתם יודעים איפה למצוא אותי ובאמת הם באו לביתי ושם נערכו התחקירים. בהתחלת התחקירים הללו הדבר נראה לי מאד טבעי אולי משום שהייתי איש קבע והיה לי מושג לגבי צרכי המערכת אבל בשלב מסוים התחקירים התחילו להפריע לי. כאשר אני נפלתי בשבי הבן שלי היה בן חמש וחצי אני לא יודע מה עובר עליו כאשר הוא מקבל את הידיעה שאביו נפל בשבי. לאחר חזרתי מהשבי הייתה הרגשה שהילד זקוק לטיפול פסיכולוגי בעקבות היעדרותי ולכן פניתי באופן די טבעי, לענף נפגעים בחיל האוויר. הייתי טייס בקבע. תשובתם הייתה שאתה לא שייך לנו ואתה אפילו לא ברשימות אז לכן לקחנו פסיכולוג באופן פרטי לילד והדברים בסופו של דבר הסתדרו. כשהתחלתי להבין שכל מיני דברים שאני חווה

אני נזכר בכל מה שקשור בהתמודדות מול ממסד ובירוקרטיה אני לא מתקרב שומר מרחק לפי מה שהוסבר לי יש קשר לשבי.

זין

יוני 1982. שישי ליוני 1982 הייתי איש מילואים מפקד טנק, התייצבנו בימ"ח והיינו אמורים להתייצב במילואים לאימון. העלו אותנו צפונה, כשהגזרה שלנו הייתה אמורה להיות הגזרה הכי מזרחית על גבול סוריה. התקדמנו עד יום שלישי היינו באזור של קריית שמונה. ביום שלישי בערב נכנסנו פנימה, רביעי המשכנו להתקדם כשלמעשה עקפנו את החטיבה שהייתה באזור והפכנו להיות הגדוד הכי קדמי באותו ציר. הלחימה הייתה לחימה די מינורית, לא הייתה לחימה רצינית יום חמישי בלילה, אחרי עצירה של איזה שעותיים קיבלנו הנחייה להמשיך להתקדם. הפלוגה שלנו הייתה הפלוגה הכי קדמית בגדוד נסענו צפונה על ציר מיכה ובשלב הזה גם כן ירינו, פגענו בכמה טילים ירו עלינו בעיקר כוחותינו ונפגעו שני טנקים. עד שהגענו לאזור סולטאן יעקב. התמקמנו באזור סולטאן יעקב כשאני הסמל במחלקה, המ"מ נתקע ונשאר מאחור. קיבלתי אחריות על הטנק השני במחלקה נפרסתי מימין לציר מיכה בהוראת המ"פ יותר מאוחר כשטנק של מ"מ אחד שהמחלקה הייתה פרוסה משמאל לציר הטנק נפגע אז קיבלתי הנחייה מהמ"פ לקחת את הטנק השני מהמחלקה ולתפוס את מקומו שם. הבוקר התחיל להאיר ואז התברר שאנו מוקפים בכוחות גדולים והייתה לחימה מאוד מסיבית המג"ד שנתן הנחייה בקשר לא להיכנס פנימה אלא לעבור לרשת הגדודית וכל הפלוגות ונתן הנחייה לנסוע אחריו. סימנתי לטנק השני שיעקוף אותי על מנת שאני אשאר אחרון בנסיגה עקף אותי פנה ימינה לציר בקיצור נסעתי כמובן גם אני הצטרפתי והתחלתי לנסוע חזרה לכיוון הציר בציר פניתי ימינה כשפניתי ימינה כבר לא ראיתי את כל הכוחות האחרים נסעתי על הציר לכיוון דרום וכל הזמן בקשר אני שומע כולם ימינה כולם ימינה אז פניתי ימינה בכביש שהיה מצד ימין. ובאיזשהו שלב אז חטפתי פגיעה בטנק. יצאנו יצאתי אני החוצה ירו עליי בנשק קל התחבאתי אחרי שהם הפסיקו לירות ראיתי את כל אנשי הצוות ישבנו כולנו ביחד לראות מה עושים ואז ירו עלינו שוב בירי הזה נפגעו שניים באומל ופלדמן שהם עדיין נעדרים. שחר {שם בדוי} ואני זחלנו משם לכיוון צפון כי כל הזמן באו כוחות מדרום אז זחלנו קצת צפונה להתחבא שם באחד המטעים. במהלך כל היום ראינו איך הם מתחפרים חזרה במקום וכשהחשיך ניסינו לחזור חזרה הרעיון היה לא ללכת ישר על ציר מיכה דרומה אלא לטפס על סולטאן יעקב ולרדת בצד השני שלו דרומה ולחבור לגדוד השני בחטיבה שלנו. תוך כדי טיפוס איבדנו {שחר} ואני אחד את השני טיפסתי כנראה יותר מהר וכשהגעתי למעלה קראתי לו הוא לא ענה לי קראתי לו עוד פעם הוא לא ענה וכל פעם אני קורא ומתחבא מחכה איזה רבע שעה ושוב צועק מאחר ולא הייתה תגובה החלטתי להמשיך וכשאני ממשך לכיוון דרום לא ידעתי שאני נכנסתי לתוך מחנה של גיבריל אבל עברתי ליד אוהל ומישהו שם קרא לי שצעק מי זה? אז יצאתי אמרתי לו שזה אני בערבית אמר לי מי אתה? אמרתי אני מהכוחות העיראקיים ושכחתי איך אומרים בערבית תותחים אז אמרתי לו ככה זה תותחים (במבטא ערבי) אותו בחור אמר לי תמשיך ללכת ומישהו אחר באוהל ששמע את השיחה אמר לו חכה תחזיק אותו ואז הוא יצא החוצה הסתכל עליי וראה שסרביל שצה"ל וזה נעליים ואמר לי אתה חייל ישראלי משם לקחו אותי למבנה לא לאוהל שהיה במקום

ככה יום ההחלפה זה היה ב-20 למאי 1985. 4 לפנות בוקר יותר נכון ב-21, ב-20 היינו צריכים לצאת אבל זה נדחה ביום. 21 למאי 1985 לקחו אותנו כל אחד למטוס לטיסה לז'נבה, לז'נבה הגענו בערך ב11 אולי קצת לפני בערך שעה אחרי מודיעה לי נציגת הצלב האדום שסאלם הוחזר עוברים עוד שעתיים שתיים בצהריים היא באה ואומרת לי ברגע זה החזירו את גרוף ואז אני על אותו משקל אני אומר בעוד שעתיים בארבע אני אוחר ארבע מגיע ולא קורה כלום חמש לא קורה כלום שש והמתח מתחיל להיות גבוה והעצבים ואני רואה שהם גם מתחילים להיות מתוחים ועצבניים ואז מתגלה חשש שאולי משהו השתבש והולכים אני הולך לחזור חזרה לדמשק ולא לתל אביב ואז ב11 בלילה העבירו אותי לצלב האדום והסיבות כשחזרתי הבנתי שברגע שהם קיבלו תמורת גרוף וסאלם את האנשים שלהם אז הם דרשו שהמטוסים האלה עם האנשים יטוּסו ללוב ורק אחרי שהם קיבלו אישור שהמטוסים נחתו בלוב הם הסכימו לבצע את ההחלפה שלי כי הם חששו שברגע שהם יעשו את כל ההחלפה ישראל אולי תיירט את המטוסים בדרך. אחת בלילה אני עובר לידי האנשים שלנו בז'נבה ומתחילה טיסה חזרה לתל אביב כאן במטוס עצמו הייתה בדיקה של רופא היה תחקיר כזה קצר כי הטענה היא שלפני שנפגשים עם המשפחה וזה אז זה הכי נוח לקבל את המידע כי אז המידע הוא טרי ואז הם אומרים לי זה מדהים שלמרות שליברמן התותחן שלי ואני לא תיאמנו מה לומר אמרנו דברים בדיוק זהים אחד לאחד זה לא צריך להפתיע כי זה מה שקרה זאת אומרת לא, כל אופן באיזשהו שלב ביקשו ממני להחליף את הבגדים שבאתי איתם למדים לקראת הנחיתה הסתכלתי מהחלון וראיתי את האורות של תל אביב שזה היה רגע מרגש בצורה לא נורמאלית הנחיתה עצמה בחצור המפגש עם המשפחה חזרה משם לרמת גן לבית של ההורים ואחרי איזה ארבעים דקות שנפגשתי עם המשפחה הקרובה בדירה של ההורים נסענו לדירה שלנו בחולון נסענו אני מתכוון אשתי והבת הקטנה ואני וביקשתי לנהוג אמרו לי מה אתה משוגע אמרתי אני רוצה לנהוג אני רוצה לחזור לחיים נורמאליים אני לא, אני לא רוצה להיות תלוי באף אחד אז נהגתי בדרך הביתה ובדירה עצמה נכנסנו הכול היה על ארגזים כי זו דירה שחודש לפני המלחמה חתמנו על חוזה אשתי קיבלה אותה אחריי שנפלתי בשבי והכול שמה על ארגזים אז אמרתי לה שממחר אנחנו מתחילים לסדר את הדירה שתראה דירה נורמאלית ונכנסתי עם הילדה לאחד החדרים ויש שם הרבה הצעצועים על הרצפה ואני אומר לה בואי נשחק ביחד והיא אמרה לי לא, אני אשחק לבד אז בניתי כמה קוביות כאלה אז היא מסתכלת ואומרת אהה איזה יופי אז בוא נשחק ביחד אני חושב שגם מה שאשתי עשתה לאורך כל התקופה עם הילדה היה חלק מאוד חשוב בתהליך הקליטה שלי מול הילדה כשהילדה גדלה והתחילה להבין אז התחילה להביא לה מתנות זה אבא שלח מהצבא הוא נמצא בצבא וכשסרט מסיבת העיתונאים שפורסם אחריי שנתיים שישבתי שם אז היא הראתה לה הנה זה אבא ככה שהיא ידעה שיש אבא בתקופה שהיא גדלה ולאשתי הייתה

ש. המצב הזה העיקר עליך ? או ש...

תראה להיפגש עם המשפחה לא זאת אומרת המשפחה הורים אחיות אבל להתחיל להיפגש עם כל מיני קרובים רחוקים זה באיזה שהוא שלב מתחיל להעיק בודאי. כי אתה רוצה קצת את השקט שלך אתה אחרי שלוש שנים חוזר אתה רוצה את השקט עם האישה עם הילדה בבית אתה לא מחפש את כל למזלנו התקשורת לא ידעה שאנחנו גרים בחולון הם באו לרמת גן הם תמיד היו באים לרמת גן אז לנו זה היה מאד נוח ככה לנסוע לחולון לשבת בשקט בערב אחרי שנפרדנו מזה ומזה ואף אחד לא מפריע ואף אחד לא יודע שאנו שם. האמת היא שמבחינת חזרה התהליך היה יחסית קל, יחסית קל, כי אני לא אומר שלא אדם שחוזר ממצב כזה יש פחדים היו לי פחדים זאת אומרת בהתחלה אתה מציץ החוצה לראות שלא מחכה לך איזה מישהו מאחורי הדלת כי בכל זאת האיום הזה שהיה קיים עליך 3 שנים כי כל רגע יכול לחסל אותך הוא רודף אחריך שנה אחרי שנה וקצת אחרי נסעתי לחו"ל שאלו אותי אתה לא פוחד? אמרתי אני פוחד, אבל אני לא יכול לא לבלות מה זה אני לא אסע עכשיו יותר לחו"ל אז נסענו לצרפת מקום שיש גם לא מעט ערבים שאתה מסתכל כל הזמן אולי יזהו אותך אולי משהו אז אתה מנסה להתחבא כזה אבל אני אומר מבחינתי כשחזרתי עם אשתי לדירה אמרתי לה שאני רוצה למחוק את שלוש השנים כאילו לא היו ואנחנו נמשיך מפה כאילו לא קרה לנו כלום די הייתי אומר די ממשתי את הכוונה הזו אני לא לוקח את הטראומה שעברתי ומנסה איתה לחיות אלא אני חי איתה. הטראומה קיימת היא מובילה אותי מנחה אותי אבל היא לא מעיקה עלי אני אפילו אם אני חולם בלילה שאני נופל בשבי זה קורה לא מעט אבל אני גם בחלום מעודד את עצמי עברת פעם אחת תתמודד עם זה עוד פעם אז אני מבחינתי הייתי אופטימי והפכתי להיות יותר אופטימי וגם כשהקמנו את העמותה של השבויים ובמפגש הראשון ניגש אלי אחד השבויים מיום כיפורים ושאל אותי: איך אתה שומר כזה על קור על שפיות אז אמרתי לו אני חושב על מחר לא על אתמול והבחור הלך ואחרי חצי שעה הוא חוזר ואומר לי: עכשיו אני מבין על מה אתה מדבר. אני לא מנסה לחיות על הטראומה הזו ולבנות עליה תלים ולהגיד אני בא עובד

ש. כלומר מה שאני מבין ממך שיש משקעים אבל אתה מנסה להתמודד איתם הלאה ?
ת. בודאי.

ש. יש איזה סוגי משקעים ? בתפקוד היום יומי, בעבודה.

ת. תראה יש אין ספק שיש משקעים יש היה גם מחקר שעשתה פרופסור זהבה סלומון עם יובל נריה שקבעו שפדוי השבי יש סימפטומים שמתבטאים בכל מיני נושאים ויכול להיות מאד שאולי היום יותר קל לצבא כשיחזור פדוי. באמצע הלילה סתם בלי שום סיבה הוא יכול להיות גם בגלל איזשהו חלום ואי אפשר לחזור לישון אחר כך עכשיו אתה, אני חי עם עצמך אז באיזה שהוא שלב הבנתי שהכי טוב זה לקום לשבת בסלון מול הטלוויזיה באיזה שהוא שלב היא מצליחה אולי גם להרדים הטלוויזיה אבל נושא נוסף גם היכולת להתרכז ולקרוא חומר למדתי באוניברסיטה הפתוחה היה לי קשה לקראת מבחנים ללמוד הייתי קורא נייר 10 דקות 15 דקות ואחרי זה מתייאש חייב לקום ולהסתובב שהוא גם אחד מהסימפטומים של השבי אם הייתי מודע לסימפטומים האלה אז אני חושב שהיה לי עוד יותר קל להתמודד אבל חזרתי וראיתי שיש לי בעיה להתרכז בעיה עם השינה לא ייחסתי את זה לפוסט טראומה זה ואני אני אתמודד עם זה ההתמודדות היא יחסית קשה כשאתה לא יודע מה הסיבה יותר מאוחר כשהמחקר התפרסם והתחלנו והקימו את העמותה אז אתה מתחיל ללמוד ואתה רואה שהסיבות האלה הן נובעות מהשבי אז אתה כבר גם לוקח אותן בצורה אחרת אבל זה קיים זה קיים עד היום מתעורר סתם ואחרי זה כבר קשה לישון גם בעבודה היכולת לשבת מול ממונה שהוא בכיר אתה יושב מפוחד כי זה די משתרש מתוך השבי שאתה יושב בחקירות אתה כזה מישהו שואל אותך שאלה שהוא החזק הוא הבכיר והוא הזה אז גם כן משהו שנשאר אבל עם זה לאט לאט גם אני מתקדם וזה אתה מתחיל להסתכל על זה אחרת. אצל אשתי למשל יש פחדים הילדים אסור להם לצאת אסור להם זה גם למשפחה יש טראומה לא רק לשבוי עצמו. ודווקא כאן אני בצד של שמונע ממנה למנוע מהילדים לעשות דברים מסוימים שהבן רצה להתגייס לקרבי אז קיבלתי את זה בשמחה דווקא אשתי מה לא נישן אמרתי לה זה גורל שילך התגייס קודם כל רוצים צריכים לשמוח שהוא רוצה להיות קרבי הילדה יוצאת אז אני אומר קחי את האוטו עברה קבלה רישיון נהיגה קחי תצאי תתחילי לנסוע אני לא מנסה לכבול את הילדים בגלל הפחדים שלי לכבול אותם אני מתמודד עם זה מעבר לזה אני חושב הטראומה די משרישה אצלי את הרעיון שליהנות מכל רגע שזה דווקא כיוון חיובי אבל תשמע יש אפשרות אני מנסה ליהנות לצאת לחופשה ליהנות לעשות דברים שאולי קודם הייתי אומר רגע אין לי כרגע כסף לא יכול לעשות את זה כן יכול היום אני לא עושה חשבון.

ש. רוצה לשמוע קצת על הסיפור של איריס (אשתו).

ת. איריס ילדה בת 20 בהריון באים ואומרים לה בעלך נעדר אז היא מתחילה לשאול שאלות מה זה נעדר? הטנק שלו נעלם איך יכול להיות והיא צריכה להתמודד עם מצב שבאים ואומרים לה זהו הוא לא בחיים כי הצבא לאורך כל הדרך לא האמין שאני בחיים אפילו המליצו לה ללכת לרב הצבאי שיסיר אותה מההגינות היא לא הסכימה ככל שהזמן התקדם הם גילו שחטפו את בן אחותו של גבריל ואז הוא דיבר על שבוי שהוא יודע שנתפס שבוי דובר ערבית עיראקית ואז הבינו שאני

ש. אני מבסס בעצם את התיאוריה שלי על תיאוריה קורבנית. כלומר קורבנות נחלקים לקורבן
כרוני, קורבן שניוני, ניצול אך לא קורבן, ניצול גיבור

אני סיווגתי אותך וגם את ולדי {פדויי שבי} כניצול אך לא קורבן. באמת ענית לי על הפרמטרים האלו. האם אתה מסכים איתי?

ת. תראה הממסד אילו היה בוא נגיד נותן תשומת לב אחרת לנושא אז הייתי חוזר אחרי שלושה חודשים ואני מניח גם ללא תמורה כמו ששילמו אחר כך. כי מה שקרה בעקבות הפרסום בעיתון הירדני, חודש לאחר הנפילה, ואת העיתון תירגמו פה הלכו לחפש, זה מה שסיפרו לי כן, כי שם הם כתבו שתפסו אותי בגזרת ביירות. הלכו לחפש בגזרת ביירות בעיתון כתבו טיו שי לא זיו שי אז הלכו לחפש שם צבי שי ראו שאין תייקו את העיתון והמשיכו הלאה. אילו היו עושים בדיקה בוא נגיד כמו שהיום אתה נכנס לגוגל (אתר אינטרנט) רושם שם אז הוא מוציא לך את זה עם שתי הברות ביחד או כל הברה בנפרד אז היו פתאום רואים שיש שי אבל חזי שנעדר בגזרה המזרחית ולא המערבית אז היו מבינים שזה אני והיו מפעילים לחץ על ג'בריל והמצור שהיה על ביירות הרי גם אנשי פת"ח היו שם וגם אנשי ג'בריל אז הפת"ח ואנשי ג'בריל יצאו החוצה מהמצור שהפת"ח החזיר טייס ועוד שריונר שהיו אצלם בשבי אז. אם היו יודעים שאני חי מחזירים אותי אז וג'בריל יכול היה לצאת מהמצור ולכן אמרתי ללא תמורה אז העסקה של ג'בריל עסקת ג'בריל הייתה נראית אחרת. עכשיו אני לא לאף אחד בטענות כי קודם כל אני חי כי במלחמה פצועים נכים והרוגים או שיש כאלה שיש להם מזל שחוזרים בחיים. ואני חזרתי בחיים לכן אני לא בא בטענות לאף אחד ובאחד הפעמים אפילו שאל אותי עיתונאי די בכיר תגיד לי מישהו בא והתנצל? לא ואני אפילו לא מחכה. לפני שנה הייתי באירוע. אחד לשנה עושים במודיעין שם בגלילות אירוע לזכרו של אלקנה שלמה. אלקנה הוא היה קצין שלמעשה הקים את יחידת איתור הנעדרים והבת והבן שלו כל שנה עושים אירוע והזמינו אותי שנה שעברה שאני אבוא כדי לספר את הסיפור שלי ולפני כן עוד בהתכנסות ניגש אלי אדם קיבוצניק מכנסים קצרים סנדלים, ואומר לי אני הייתי בין אלה שקראתי את הידיעה בעיתון הירדני ולא נתנו לה את מלוא תשומת הלב. אמרתי לו נעים להכיר וזהו אני חושב שלדוש בדברים אחרים ולהבין מי טעה ולמה טעה ולמה ככה ולכעוס זה כעס שלא יוביל אותי לשום מקום. ולכן אני שם אותו בצד מבחינתי אני רק יכול לומר תודה אז לממשלה לקבל החלטה לשלם ולהחזיר אותנו והיום אני כשאני צריך להביע את דעתי בנושא אני אומר שצריכים לשלם כל מחיר על כל חייל. אם יש חייל בחיים צריכים לשלם עליו כל מחיר כי הנקודה היא לא החייל עצמו שיחזור הביתה אלא שידע כל חייל כשהוא מתגייס ואם הוא הולך למלחמה שיעשו עבורו את הכול ואכן החשש הוא שבעתיד אם לא ישלמו מחיר הרמה של הרצון או המוטיבציה לשרת בקרבי תרד. אז אני ניצול, כן, זו הגדרה נכונה, ניצול מקרב סולטן יעקב.

ש. הרגע שלפני הנפילה שתף אותי במחשבות, הרגשות.

ת. תראה כן זה לא היה רגע זה היה הרבה זמן היינו כל היום מתחת לעצים שם מתחבאים ומחכים לחושך. והיה לי שיחה זאת אומרת הייתה לנו שיחה לליברמן ולי ליפול בשבי לא ליפול בשבי והרי היו סיפורי זוועה מהנפילה בשבי הסורי. ביום כיפורים ובששת הימים. הוא אמר משפט: "אני מעדיף למות ולא ליפול בשבי". ואני אמרתי לו משפט "אני מעדיף לחיות וליפול בשבי ולחזור הביתה כי אני רוצה לראות, השארתי אישה בהריון ורוצה לראות בן בת ולגדל יעשו מה שיעשו מבחינתי כל זה לא שווה לרצון הזה לחיות ולחזור הביתה". זהו מבחינת הרגע נפילה עצמו יש השלמה ברגע שהוא אמר לי אתה חייל ישראלי אז אתה מאבד פתאום את כל הדריכות ואז אני מרגיש שאני בעצם צמא שיומיים לא שתיתי מים. וזהו.

ש. המחשבות על התאבדות זה היה זמני או ל....

ת. זה ליווה אותי תקופה די ארוכה כי זה היה בוא נגיד אחרי 5 חודשים החלטה שאחרי שנפלו השניים אז החלטתי שאני לא אפסיק עם זה לאורך וכשהיה פינוי בירות היה כל הזמן יריות בלילה אז שאלתי את אחד השומרים מה זה ? הוא ענה זה יריות שימחה אלה שהצליחו לצאת מבירות והגיעו חזרה הביתה אז הבנתי שאם תהיה החלפת שבויים אני אשמע את היריות האלה ואני אשמע את צהלות השמחה ברחובות והחלטה היא להתאבד כדי שישראל לא תשלם מחיר גבוה ובעצם לא רק שישראל לא תשלם מחיר גבוה אלא כאילו זה לדפוק אותם אתם רוצים להחביא אותי אני אדפוק אותכם לאורך תקופה די ארוכה הייתי מתלבט עם עצמי אם מחר אני אשמע את צהלות השמחה מה אני עושה ? אתאבד או לא אתאבד ? בסופו של דבר החלטתי שלא אתאבד אלא אמרתי תחזירו אותם שאני איחשף. כי אמרתי שאם אני לא אחזור הביתה מה יגיד הבן או הבת שלי אבא לא היה חזק מספיק לשמור על עצמו ולחזור לראות אותי. זה שיכנע אותי לא להתאבד גם חוץ מזה ברגע שאתה מתאבד אף אחד לא יודע מה קרה. כל הנפילה בשבי איפה נעלמת מה קרה אף אחד לא יודע מזה כלום אז הרצון לחזור ולספר הרבה יותר חזק.

ש.אם יש ומה הם ההשפעות שעברו על בני משפחתך בעקבות השבי ?

ת. תראה הבת הגדולה שנולדה כשלא הייתי בודאי היא סגורה יותר באיזה שהוא מקום אולי אני בגלל הכניסה שהיא הבינה מהתחלה שאני אבא ותוך שנה נולד לנו הבן ותשומת הלב הלכה יותר לבן החדש והיא קבלה פחות תשומת לב אז אולי זה גם מה שגרם לה להיות סגורה. בשנים הראשונות הייתי מתפרץ די הרבה זאת אומרת בכעס שזה בא לידי ביטוי יותר על הבן. כי הבת אני לא נוגע בה היא נולדה אז אסור לנגוע בה והבן שנולד אפשר היה כאילו לצעוק עליו תסכולים אם זה מפה או מעבודה או מכל מיני מקומות אחרים אז נפלו עליו עד שהבנתי שאני בעצם חוטא כלפיו והחלטתי לשנות התנהגות אבל זה גם גרם לו להיות קצת כזה אחד שמתפרץ בקלות.

ש. האם השתנו השקפות עולם?

ת. תראה אני מהשבי הייתי מגדיר את זה לפי המושגים שלנו ימני בדעות וחזרתי שמאלני בדעות ואני אומר את זה למרות שמבחינתי זה מצחיק להגדיר את האוכלוסייה ימין שמאל כשמדברים על השמאלניים מתייחסים אליהם קצת בזלזול אולי אבל אם בעבר האמנתי ששטח הוא באיזה שהוא מקום הוא גם בטחון אני מאמין היום לא היום אלא מאז שחזרתי לשלום הוא יותר חזק מאשר שטחים כי אנחנו רואים שלמרות שהיום אני מתחיל לשנות את הדעה כבר כי אני רואה שכל מה שאנו מציעים לא מקבלים ונראה כי הם לא מעוניינים בכלל בשלום אבל עדיין אני חושב שזה הפתרון היחיד. כי ללכת ולגרש אותם מפה אי אפשר העולם לא ייתן לנו מלחמה נוספת גם אם היא תהיה בסגנון של שתי המלחמות האחרונות גם כן העולם לא ייתן והפתרון היחיד כנראה שיהיה שלום ויחזיק 5, 6, 7 שנים וכל שנה שתעבור ולהם תהיה מדינה, מדינה עם כלכלה עם מוסדות אז לציבור יהיה מה להפסיד אותו פלסטינאי מסכן שרוצה באמת לגדל משפחה לא רוצה לבוא ולהתאבד בתוך שטח ישראל הוא רוצה את השקט וכשזה יהיה, ויהיה לו משכורת יהיו מוסדות תהיה עבודה תהיה תעשייה שם כלכלה מסודרת אז יהיה להם יותר קשה לקום ולעשות פעולות נגד ישראל כי אז הם ידעו שכל פעולה כזו תחריב להם את המדינה מחדש. וזה הדבר היחיד

ש. האם יש בעיות ביחסים בינאישיים בעקבות השבי?

ת. עם זה לא הייתה בעיה לחלוטין. גם חברים גם עם המשפחה עצמה הכול הלך אפשר לומר בצורה מצוינת כי אתה חוזר למשפחה אוהבת אין כמו משפחה אוהבת בסך הכול תאכל, או כל מיני דברים כאלה אז תלך, את זה אתה רוצה לעשות אז תעשה עכשיו. הרצון הזה לרצות יש די מצד הסובבים לפחות הרצון לתת לי להרגיש טוב וגם מבחינתי זה בסך הכול זה חברים זה משפחה עזבתי אותם אני עדיין אוהב אותם לא היו בעיות בתחום הזה בכלל.

ש. יש עוד משהו שאתה רוצה להוסיף על התפקוד היומיומי ?

ת. תראה, לא הייתי מגדיר את זה בתור בעיות אלא התקשורת רדפה אחרי תקופה די ארוכה ולמזלי אני נמנעתי, לפחות בתקופה הראשונה, מלהופיע בתקשורת או להתראיין בתקשורת בתקשורת יש איזה שהוא כוח שגורם לאנשים קצת להסתנוור ונכון בימים הראשונים איפה שלא הלכתי הציבור זיהה אותי ובכל זאת בטלוויזיה ראו פנים. לתקשורת יש חלק שהוא אולי מעצים גורם לבן אדם להרגיש סלב (מפורסם) וזה אני חושב שזה משהו שהוא לא בריא בכל אופן לאנשים שהם לא באו מתוך כוונה להיות סלב. אלא בסך הכול הם ניצולים איך שאתה קורא להם (הכוונה לפרשנות של המראיין) כניצול אני חושב שהתקשורת מגזימה, רדפו אחרי, הציעו כסף, כל מיני בשביל שאני אתראיין ולא הסכמתי. ואני חושב שזה היה די בחוכמה. באיזה שהוא שלב התפרסם בשנת ה-40 (לקום המדינה) 3 שנים אחרי החזרה מהשבי משרד הביטחון פרסם ספר "אנשי מופת" אחת הדמויות מתוך ה-40 הדמויות שהיו הייתה כתבה עלי. ואז לראשונה הסכמתי להופיע בתוכנית של רבקה מיכאלי ולדבר על יציאת הספר זה היה בקשה של משרד הביטחון ואז אתה מספר האמת שלקחתי את הדברים בפרופורציות ולא ניסיתי להציג את זה כאילו הנה סוף סוף אני מגיע לאיזה שהוא מקום מכובד גם מסתכלים עלי כאיש מופת ממשרד הביטחון וכל מיני כאילו להשווץ אבל לקחתי את זה בפרופורציות הנכונות מבחינתי זה הבית העבודה הילדים ולא צריך שום דבר מעבר לזה ועד היום אני משתדל לא להופיע. אלא אם יש לזה משמעות כלפי גלעד שליט שצריך אז אני מסכים בליט ברירה והולך לדבר על זה. מעבר לזה כי כשאתה הולך ברחוב סתם יושב באיזה מקום לשתות קפה. משהו שלנו הישראליים מסתכל לך בצלחת מה אתה אוכל מרגישים עם זה לא בנוח. אז אני משתדל כמה שפחות להופיע. מעבר לזה שאלו אותי לפני כשנתיים בצבא אם יש דברים בתהליך הקליטה שלי שחזרתי שהייתי רוצה לשנות כי אז הייתה איזה תחושה זה היה יותר משנה, שאולי גלעד חוזר הביתה אז אמרתי שא¹

לתת לשבוי לחזור כמה שיותר מהר לחיק המשפחה כי ביום כיפורים לקחו את השבויים את כולם וסגרו אותם בזכרון יעקב כי החלק הזה של המשפחה אוהבת זה ההיפך הגמור ממה שקרה שם. אנשים שנאו אותך, הכו אותך, ופה פתאום אתה בא אל משפחה אוהבת ומלטפת שזה יותר קל לחזור למציאות מאשר לשבת סגור בזכרון יעקב ולהרגיש אותו הדבר. ואמרתי גם אם צריך לפחות בימים הראשונים ללוות את גלעד בהערות קטנות לא לשבת לו על הראש ולהגיד לו עכשיו תעשה

תומר

הייתי בגיל 19 שנפלתי בשבי הייתי חייל בשירות סדיר. נולדתי בחיפה עברתי בגיל שש לירושלים. הבכור מבין שלושה אחים. התגייסתי "להסדר" והגעתי לתעלת סואץ יומיים שלושה לפני המלחמה. שהגעתי אמרו לי שיש תרגיל גדול בצד השני. עליתי שמה למגדל תצפית, ראיתי שמה את הכוחות של הצבא המצרי בצד השני. שאלתי מה זה? אמרו לי שיש תרגיל גדול בצד המצרי והוא עומד להסתיים ביום ראשון. חוץ מזה בצד שלנו למרות שאין כוחות, כולם בכוננות תוך חצי שעה תגיע לפה פלוגה, טייסים ישנים עם נעליים וכו". כך שהמצב לא נראה חריג במיוחד. ביום שישי היה שיגרת קרב חדרו מטוסים שלנו לצד השני. הייתה כוננות אולי יבואו בעקבות החדירה מטוסים מצרים. בשבת בשתיים עשרה {בצהריים} הודיעו לנו שייתכן שתהיה הפגזה בשעה שש {בערב} בכדי שהצבא המצרי לא ידע שאנו יודעים מזה עלינו לקפל תצפיות חוץ בשעה ארבע {בצהריים}. בשעה חמישה לשתיים {בצהריים} הודיעו לנו שמה שהיה אמור להתרחש בשש {בערב} יקרה בדקות הקרובות ואז פרצה ההרעשה הארטילרית.

ש. מה עבר עלייך בדקות הראשונות שלפני השבי?

ת. בדקות הראשונות זה נראה כזה אירוע... חווייתי טבילת אש ראשונה עוד לא ידענו את העוצמה של הדברים שמתגלגלים שמה. אנחנו חשבנו שהאירוע הזה הוא מקומי גזרתי לא ידענו שזה כל החזית בוערת. לאחר חצי שעה שהמפקד פלוגה, המפקד מחלקה והחובש נהרגו הבנו שזה לא משחק ילדים שזה הרבה יותר רציני ממה שזה נראה באמת, בייחוד שאז עדכנו אותנו שכבר המוצב שדרומית לנו אך אמרו לנו "שלילי קשר איתו". וידענו שהמיקום של המוצב שלי היה המוצב הכי צפוני בגזרה הצפונית של התעלה בתוך הביצות בפנים שהיינו צריכים לנסוע עשרים ק"מ לאורך התעלה, במקביל לתעלה ורק אז לפנות לכיוון מזרח, לכיוון בלוזה. מכיוון שלנו לנסוע לאורך עשרים ק"מ לאורך התעלה ובייחוד שהמוצב... אז העסק התחיל לקבל משמעות שונה. והתחלנו להבין מה קורה בייחוד בערב שבפעם הראשונה פגשתי את המוות באופן מוחשי, זאת אומרת הייתי צריך לפנות את הגופה של המפקד פלוגה שנהרג ואז זה לא כזה משהו אבסטרקטי כזה. זה נהרג, זה נהרג, זה נהרג תוך כדי לחימה אתה רואה זאת מול העיניים בחושך זה המפגש אך אומרים המציאות ישר והפוך גם אז עוד לא הבנו. התרגולת אומרת צריכים להגיע אלינו כוחות צריכים להחזיק מעמד 24 שעות זה תורת הלחימה. מה גם מה שראינו שמה, זאת אומרת מהקסדה שלי אני ראיתי רק את... אפילו לא ידעתי מה שקורה בכל המוצב ידעתי מה שקורה בגזרה שלי, מול העמדה שלי. שמעתי והבנתי קצת מה שקורה שתוקפים אותנו מכל הכיוונים אבל זה עוד לא היה מוחשי מספיק. גם

ש. אני מבין ממך שנמנעת מלחשוב על שבי?

ת. זו לא הייתה בכלל אופציה. הבנו שאנחנו מנותקים מהכוחות הגדולים אך אומרים מצה"ל הגדול, אבל בסדר אנחנו בדרך חזרה אליו. הבנו זה באלגן של מלחמה אני גם לא הייתי ליד החמ"ל בחדר קשר על מנת להבין. אתה נמצא שם בעמדה למעלה "תיזהרו יורים עליכם מצד שמאל המצרים עולים מצד אחד המצרים עולים מהצד השני פשוט לא הייתה לנו את התמונה הרחבה מה קורה בגזרה בכלל.

ש. האם היה שלב שבו אולי התחלת להבין שאתה הולך ליפול בשבי?

ת. בשום שלב. רק בשלב שבו ננעץ לי הכידון, אתה אומר וואוו זהו נפילתי בשבי שיניתי את הסטאטוס שלי ואז אתה עובד על הטייס האוטומטי, אתה עושה מה שאומרים לך. המוח מנוטרל לגמרי אתה עובד בצורה אוטומטית.

ש. ספר לי על השבי.

ת. אחרי היום הראשון אחרי החקירה הראשונה שזרקו אותי לתא והייתי לבד עם עצמי, ופתאום על כל שלב שעברנו עד עכשיו יכולתי לספר שעתיים. אוסף האירועים הללו בזמן כל כך קצר אתה לא מעבד את זה רגע נפילתי בשבי, נלחמתי, ירו עליי התעוררתי לתוך המלחמה משלב של שינה בכלל. כלומר כל השיאים הללו אתה למעלה ולמטה, טווחי זמן מאוד קצרים והשיאים הם מאוד גבוהים

ש. האם עברת איזשהו תהליך בשבי?

ת. לא זה היה יותר מדי אבסטרקטי אתה חושב איך לשרוד כל הזמן. כל דבר שאמרת נמצא שמה זה הנושא של אי ודאות הוא יום יומי, אתה נמצא שמה כל הזמן עם עיניים וידיים קשורות. רק שלושה ימים אחרונים לא הייתי עם עיניים וידיים קשורות. פתיחה של דלת אתה לא יודע מה זה זאת אומרת יפתחו את הדלת ויזרקו לך פיתה? או יפתחו את הדלת ויכניסו לך מכות? יפתחו את הדלת ויוציאו אותך לחקירה? אתה לא יודע מה שמחכה לך. עכשיו אתה, מכיוון שעניינים קשורות אתה לא יודע מה שקורה החושים אחרים מתחדדים, חוש השמיעה נהיה הקשר שלך עם העולם החיצון, למדתי כבר לזהות חריקה של דלת עוד חמש דלתות זה עוד ארבע דלתות זה עוד שלוש דלתות אתה כבר יודע. זאת אומרת הייתי עם ידיים קשורות מאחורי הגב אז העברתי את הידיים מאחורי הגב קדימה והייתי צריך לבצע זאת מהר בחזרה כדי שלא יתפסו אותך עם הידיים מקדימה אז אני אספיק להעביר את זה? או להשאיר את הידיים מקדימה כבר כאשר אתה אומר מה זה משנה לך עם הידיים קדימה או אחורנית זה לא משנה הרבה כי מה אני יכול כבר לעשות להרים את הכיסוי מהעיניים ולראות את התא שלי ואת הפשפשים שאיתי שרצים בחדר זה מה שאני יכול לראות זה לא שאתה יכול להגיד נו אני יכול לראות איזה משהו שווה. יחד עם זה מצד שני בחקירות שמה הייתי עושה שמיניות באוויר כדי לראות מה שעה בשעון של החוקר מה זה משנה בכלל מה השעה ארבע לפנות בוקר או שעה עשר בבוקר או עשר בלילה מה זה משנה. כבר אין משמעות, אבל אתה חייב לדעת להציץ בשעון של החוקר לדעת שעכשיו השעה ארבע השעה עשר. בשלב זה הסתכלתי אחורה בשביל מה התאמצתי מה זה משנה בכלל, אבל זה איזה שהוא שלב איסוף מידע מעולם החיצון שיהיה לך קשר איתו ושתדע מה קורה בכלל למרות שבכלל לא משמעותי.

ש. אילו תחושות גופניות חשת לאחר החזרה?

ת. ישנם דברים שעד היום מפריעים לי. לא יכול להיות מישהו שנמצא מאחורי, ותמיד באירועים אני יושב עם הגב לקיר. אותי לא יפתיעו כבר מאחורנית בגלל הקטע עם הכידון. בשבי אתה מפתח תהליך של פסיביות אתה לא צריך לדאוג לכלום לא צריך לחשוב כלום אתה לא צריך לדאוג מתי

ש. אילו תחושות נפשיות חשת לאחר החזרה?

ת. למדתי להכיר את החיים ששום דבר לא מובן מאליו. אם היו אומרים לי כאילו שעתיים לפני הנפילה בשבי מה הסיכויים שלך ליפול בשבי אחד למיליון הייתי אומר זה לא נורמאלי גם עשרה שקלים לא הייתי שם על זה, אתה יוצא מתוך הנחה ששום דבר לא מובן מאליו ובמהירות הדברים יכולים להשתנות. למדתי להעריך את הדברים הקטנים השמש, החופש, לזוז ממקום למקום שום דבר לא מובן מאליו.

ש. איזה תופעות היום מורגשות שנים לאחר השבי?

ת. שום דבר אתה לא לוקח כמובן מאליו, למדתי להיות יותר סקפטי מכיוון שנשחטו הרבה פרות קדושות. אז גם במסגרת הצבא הייתי אחד ששואל את האיפכא מסתברה (ההיפך הוא הנכון) אני אתן לך דוגמא במלחמת המפרץ הייתי אחראי על חלוקה של ערכת אב"כ העבירו לנו תדריך מה לעשות במצב נתון אז במגזר העירוני ברגע שיש הרעשה ארטילרית אז כולם יורדים למקלטים. וברגע שיש התקפת אב"כ לעלות לקומות העליונות. טבעי ומובן, ומה קורה כשיש קוקטייל? אז מה רצים במדרגות כל הזמן? "תומר תמיד מאיפה אתה מביא את השאלות האלה?" אני עונה לו מה זאת אומרת אני צריך להיות מכוסה מכל הכיוונים לא יקרה שום דבר, אבל יקרה עם האזרחים ישאלו את אותה השאלה מה אגיד להם ברגע שיש קוקטייל תרוצו במדרגות למעלה ולמטה. אז יצא לי כזה שם של עושה צרות.

ש. יש פה מאין סתירה מצד אחד אתה אומר שלא מקבל הכול כמובן מאליו ומצד שני אתה אומר שאתה סקפטי?

ת. נכון זה גם וגם. מצד אחד יש לך אחריות מסוימת אתה לא יכול להגיד תשמעו קבלתי הוראה כזאת וקבלתי הוראה כזאת ולפעול בהתאם. ראיתי ששום דבר לא מובן מאליו שיר הרעות ואחוות לוחמים נראה כזה מובן מאליו אז יכול להגיד לך... השלב של הנפילה בשבי, שהטנק הראשון עבר בין המוקשים אז עשיתי את זה יפה אם הטנק הראשון היה עושה פרסה וגומר על חמישה עשר לוחמים שהיו שמה אולי לא הייתי נופל בשבי. אבל הטנק הזה המשיך לעבור בין המוקשים המשיך הלאה. ואז הוא מתקשר לבלוזה לשאול האם הוא צריך לחזור חזרה או לא לחזור בחזרה לבלוזה שאלו אותו איפה בדיוק הוא נמצא וכן הלאה ועד שמישהו ניגש שם לקשר לתת לו הוראה ברורה הוא היה כבר חמישה עשר ק"מ דרומית לנו. עכשיו לומר לטנק לנסוע חמישה עשר ק"מ חזרה זה כבר לא היה במקום בכלל. אתה שוכב שמה על הרצפה ואתה רואה שמה את הפיח שהטנק השאיר אחריו אז מה אתה משאיר אותי פה? בכלל שהזחל"ים שלי תקוע אני צריך להישאר פה על הרצפה?

ש. יש צורך היום בטיפול תרופתי פסיכולוגי?

ת. חובה. השבי זה כמו אונס. התופעות של שבי ואונס הם אחד לאחד. גם לנאנסת יש רגשות אשמה למה הלכתי ברחוב הזה, ולא ברחוב הזה אם הייתי הולכת עם פחות מחשוף, ואני לא יודע מה יתכן שהם לא היו תוקפים אותי וכן הלאה. אותו הדבר לגבי שבו יכול להיות שאם הייתי עושה ככה לא הייתי נופל בשבי וכן הלאה. יש רק הבדל אחד אני לא מכיר נאנסת שנותנת הרצאות אני מכיר הרבה שבויים שנותנים הרצאות.

ש. הטיפול מסייע בעדך?

ת. הטיפול עוזר. עובדה שאחרי שמונה חודשים הלכתי להוציא רישיון נהיגה. סימן שהטיפול הצליח זה שלב לא רק יופי השתקמת יש לך רישיון נהיגה זה שלב משמעותי בין פאסיבי לאקטיבי. אתה לא נותן כסף לנהג שייקח אותך אלא אתה נכנס לאוטו, אתה מקבל החלטות, אתה נוהג אתה צריך להגיע ממקום למקום ואתה המוביל.

ש. האם אתה רואה את המדינה כאשמה או לוקח את האחריות עליך?

ת. כן ברמת העובדות. גם גולדה כשהייתה ראש ממשלה אמרה שהיה מחדל. ועדת אגרנט היה לה מה להגיד בנושא ושאלת השאלות למה לא פירקו את הכלים, גדולים וחשובים ממני דנו בנושא הזה. מי ששילם את המחיר הם החיילים הפשוטים. אנשי המעוזים הם שילמו את המחיר אם הם היו מקרבים את הכלים שלוש שעות קודם יכול להיות שכל התמונה הייתה שונה לגמרי. דברתי גם עם טייסים אמרו לי שכולם ישבו בשעה אחת {בצהריים} כל חיל האוויר ישב על מסלול ההמראה וחיכו לפקודה לתקוף משהו בסגנון של התקיפה הראשונית של מלחמת ששת הימים. ועצרו אותם ברגע האחרון כל המטוסים ישבו שמה אפילו לא נתנו פקודת ביטול אלא נתנו פקודת המתן. ואחר כך בשעה שתיים {בצהריים} שפרצה המלחמה, המטוסים שהיו צריכים לצאת למשימת הפצצה מה שנקרא ופתאום היו צריכים לצאת למשימה של קרבות אוויר אז היו צריכים חימוש שונה. לא היו יכולים לצאת עם שמונה עשר טון פצצות ולצאת לקרב אוויר. אז המריאו זרקו את הפצצות מעל הים וחזרו בחזרה כי לא היה זמן לפרק את התחמושת ולהרכיב מחדש.

שנים חשבתי שהשבי היה בעברי והמשכתי הלאה. חייתי חיים לכאורה נורמאליים, התחתנתי נולדו לי ילדים, המשכתי בחיים, עבדתי כל הזמן חשבתי שהשבי מאחורי. עד שפתאום אתה רואה מגיע מכתב ממשרד הביטחון ופתאום זהבה סלומון מתחילה לחפור לך ואז אתה שם לב שהנושא לרגישות לרעש זה משהו שיכול להוציא אותך מהכלים. פתאום אשתך אומרת תשמע מה אתה חושב שאתה ישן רגוע, אתה ישן כמו סביבון לא ידעתי מזה בכלל. נלחמתי עם התסמינים האלה לכל הכיוונים היום אני מרגיש את עצמי כי העוצמות של התסמינים כבר מאחורי כלומר יש את זה אבל בעוצמה נמוכה.

ש. יש שינוי במחשבות לפני השבי ואחרי השבי ?

ת. עד היום אני מקושר עם נועם שליט. אני אז הייתי מקושר גם עם חיים אברהם, השלישייה הקודמת שנפלה בשבי. היום אני לא יודע מדבר עם נועם שליט מנסה להבין את הראש שלו לא מצליח. הרושם שלי שהוא עושה את כל השגיאות האפשריות. שולח לו מייל מדבר איתו בטלפון אומר לו נועם תזכור מדינת ישראל מפקירה שבויים. אני מדבר עם קבלות. דוגמא אסירי הפרשה של שנת 1954. בשנת 1956 אחרי הפסקת האש אפילו לא הוציאו דרישה כדי לקבל אותם בחזרה רק ב- 1967 קם תמיר ודפק על השולחן בישיבת הממשלה ואמר צריך להוציא את אסירי הפרשה עסק הביש. הם לא ישבו שם סתם מישהו שלח אותם השאירו אותם שמה במלחמת ההתשה ישבו שמה טייסים, ישבו שקמיסטים שנפלו במהלך מלחמת ההתשה כל אחד יודע שבסיום מלחמת ההתשה מצרים הסכימה להפסקת אש בגלל שידה הייתה על התחטונה אז עושים הפסקת אש חברה תחזירו את השבויים הביתה ואת זה אני זוכר בתור תלמיד תיכון אז עוד לא הייתה טלוויזיה אז גולדה נתנה נאום בכנסת ואמרה את המשפט "ולשבויי צה"ל באשר הם שם" המשפט הזה שנחרט לי אז אני אומר לעצמי לא מבין מה קורה פה. אני אומר לעצמי למי הם מפריעים כשהם חוזרים לארץ, שכחנו מהם, היום כשהפרוטוקולים כבר פתוחים ואתה יכול לעיין בהן אתה רואה שאין דרישה אפילו לשחרורם כשעשו את הפסקת האש להחזיר אותם הביתה.

אמרתי אז לנועם שליט תשמע כאשר תהיה הפסקת אש במבצע "עופרת יצוקה 2" אם לא תעמוד על שלך הבן שלך יישאר שמה והוא ענה לי ממשלת ישראל למדה מטעויות היא לא תעשה את הטעות הזאת. ואתה עומד ואומר מה אני כבר יכול לעשות חוץ מלהתריע. מחרתיים מתקיימת תערוכה של "הכריש פגש את הדג" האם חושבים שכאשר התערוכה תיפתח והחמאס ישמע על כך האם הוא ישחרר את גלעד?

ש. האם קיים קושי בתפקוד היום יומי?

ת. במקום עבודתי נותנים לי את מרחב המחיה שלו אני זקוק. יודעים שעם נתן לא מתעסקים. ברגע שלוחצים עלי יותר מדי אני יכול להשיב מלחמה ולא מעניין אותי כמה יפלו בדרך עד שאני מגיע למטרה שהצבתי לעצמי. אני לא מוכן להיכנע עוד פעם.

ביחסים האישיים בתוך המשפחה המחיר ששילמתי היה כבד ביותר. בשלב שעברתי מפסיביות לאקטיביות אשתי לא היה מוכנה לקבל את השינוי הזה ואז התחילו קונפליקטים בתוך המשפחה ובסוף התגרשתי. כיום יש לי 7 ילדים, לא עם כולם אני בקשר. חלק אומרים היית אבא טוב, חלק אבא לא טוב. יש לי רגישות לרעש, לא יכול לעבוד ברגע שיש רעשים, לא מרוכז.

ולדי

ש. איזה מלחמה ?

ת. הייתי במלחמת לבנון הראשונה מה שנקרא היום, נפלתי בספטמבר 1982. כשנפלתי בשבי הייתי בן 19.5. ישבתי בסוריה אצל ארגון של אחמד ג'בריל/חזית עממית במשך שנתיים ותשעה חודשים. שמונה חיילים נפלנו בשבי באיזה שהיא פעילות שהייתה שמה. במשך כל תקופת השבי אני הייתי בתא צינוק מבודד בלי שום קשר עם העולם החיצון בלי שום קשר אנושי, מעט מאד פגישות עם הצלב האדום, מעט מאד פגישות בכלל עם העולם ואחד הדברים שעוברים עליך שאדם שנמצא בכזה דבר זה תהליך.

וכמובן שהיו מקרים ישנם אנשים שלא מחזיקים מעמד ונשברים. המילה נשבר מה זה להישבר? יש דוגמא מפורסמת כזו או אחרת של אורי אילן. אורי אילן היה שבוי בשנת 1954, הם היו שישה חיילים, חמישה חיילים נפלו בשבי הסורי והוא אחרי מספר שבועות של לחץ חקירות החליט להתאבד. מקרה מאד מפורסם אפשר לאבד שפיות אפשר גם לקרות המון בעיות אז זה תחת הגדרה מה זה להישבר. אני הצלחתי להחזיק מעמד יכול להיות שעמד לזכותי ההיגיון הצרוף שלי, יכול להיות שעמדו לרשותי עומק אחר של רגשות שאפשרו לי להכיל את כל מה שעובר עלי אבל, אני מאד מהר הבנתי שם שהיחיד שממנו אני צריך להיזהר זה אני. מה זה מהר מאד? יש את שלב החקירה, יש את השלב שאתה מגלה שזהו זה זרקו אותך פה ותסתדר עם זה, אז אני לא הייתי רעב. כמעט לא מהרגע הראשון גם לא כמעט הייתי צמא וזה בעצם הדבר היחיד שסופק לי להחזיק את הגוף שלי בחיים ותו לא. אז מהר מאד אני הבנתי שאני כאן צריך להחזיק מעמד הדבר היחיד שאני צריך לשמור על עצמי ומערכת איך אומרים תהיה מאוזנת.

ש. לעשות בעצם פאזה הגוף פה והראש הנפש לא פה בעצם?

ת. לא להיפך, הנפש והגוף מאד מאד שם. זה בדיוק העניין. אתה לא יכול ללכת לשום מקום מקסימום אתה יכול להמריא בדמיונות לאן שהוא שגם זה, מאד מסוכן כשאתה פותח את העיניים אתה חוזר לצינוק. המכה הזאת שכל פעם נופלת לך כשאתה פותח את העיניים אתה חוזר מהדמיונות הנהדרים לצינוק עלוב, מאד קשה. אתה צריך ללמוד להתמודד גם עם זה. מאד מאד לא פשוט אני הבאתי את יכולת הדמיון לרמה מאד גבוהה. ממש הייתי בטראנס כשפותחים עיניים ושוב בום הבועה מתנפצת. כן זה בדיוק, אני קראתי לזה בועות של אשליה ובעות של אשליה צריך לעשות אתם שני דברים. 1. או.קי הם קיימות אתה חי אותם. 2. בסוף צריך לפוגג אותם. כמו בועת סבון ולמחוק אותם זה דמיונות. לא חשוב לאן הם מגיעים ושוב אנו מגיעים לעניינינו אלה דמיונות שמשמשים אותך 1. בשביל להעביר את הזמן 2. משמשים אותך פשוט בשביל לשמור על איזה שהוא קשר עם עולם שהכרת אבל, מה שהכי מסוכן זה לקחת אותם איתך הביתה. כי אלה דמיונות. ואתה לא יודע מה יהיה כשתחזור הביתה. זה להביא אתך איזה שהוא מטען שבנית ואז לנסות ולעמוד מול מציאות אמיתית שאולי אין לה שום קשר לכל העולם הזה שאתה מביא אתך. כתבתי שם הרבה דברים שנתיים ותשעה חודשים זה המון זמן ואחרי... בעצם אנחנו, אתה יודע בן אדם יצור נפלא מתרגל לכל דבר, ואני תמיד נוהג לומר שתחשוב רגע על משהו שלפני שנה מה זה הפריע לך, אמרת עוד יום זה ככה אני גומר. עכשיו הדבר הזה קיים פה ואתה חי איתו. כלומר מה קרה הסתגלות. אנו מתרגלים לכל דבר. אחד הדברים שהכי מפריע לאנשים מלבד מאותו דבר שמפריע להם זה התקופה של ההסתגלות שזה ממשיך להפריע להם וממשיכים להתנגד לו במקום להבין שפה יש משהו שצריך להתמודד איתו למה לעבור את כל התהליך של ההסתגלות ולסבול להכיר בעובדה שהוא פה ולקבל אותו כמו שהוא.

ש. זה המצב ואיתו יש להתמודד.

ת. כן זה מה יש. להפיק ממנו את המיטב תראה יש מצב קיים יש מצב נתון. בו ניקח סתם לדוגמא: יש פקקים אני יכול לנסוע כל יום בפקקים ולקלל. ואני יכול להגיע לפקק ואז או לנסות לעקוף אותו אם יש לי את האפשרות, או לקבל את העובדה שיש פקק וזה מה יש. יש אנשים עומדים בפקקים כבר עשר שנים וכל בוקר/יום מתרגזים מחדש, במקום לקבל את העובדה שזה מה יש. הסתכלות גדולה כמובן שלא על כל דבר אפשר להשליך את זה, ואולי טוב איך אומרים שבן אדם

ש. איזה דברים בעצם שאחרי החזרה מהשבי באו לידי ביטוי באופן חזק ואולי התמססו עם השנים?

ת. לא להיפך. רק התחזקו. כל שבוי שחזר הביתה לא חשוב מה המצב שלו כולם יגידו לך שביום שחזרו מהשבי שנה, שנתיים, אפילו עשר שנים אחר כך אני לא השתניתי. הכל אותו הדבר, אני בסדר כמעט אף אחד מהחבר'ה שחזרו מהשבי מלבד אלה שחזרו לגמרי באווט (out) טוטאלי לא

אני שאולי לא כמו שבויים אחרים לי היה ברור עוד משם שאני חייב לשמור על השפיות שלי כמה שזה מצחיק להגיד אני כל הזמן בדקתי את עצמי בדקתי את עצמי ברמה ההתנהגותית האם אני

יושב מולנו לפני תקופה בחור טייס קרב טייס מסוק היה שבוי במצרים הוא חזר לפעילות מלאה קצין בכיר בחיל האוויר אתה אומר בן אדם עשה שרשרת תפקידים בחיל האוויר תפקידים ציבוריים כאלה ואחרים אחרי זה לפני חודשיים פעם ראשונה בן אדם סיפר למשפחה. לפני חודש פעם ראשונה סיפר לנו. אז שוב זה תהליך שעברנו באמת בשביל. אנשים התחילו להיפתח גם מתוך כל התהליכים שקורים לנו גם מתוך העובדה שיש בינינו איזה שהוא קשר יש לא אגיד לך יש איזה שהיא אוזן קשבת ענקית אבל כל אחד מאתנו עם הבעיות שלו אולי דווקא אנשים שהם עם יותר כוחות לתפקד גם היומיום שלהם הוא אחר לגמרי יש לנו אנשים שלא עובדים בכלל. אבל אולי דווקא החברה היותר חזקים כן עובדים אבל יש להם פחות פנאי. ואם אני מקבל טלפון ממישהו עם איזה שהיא בעיה גם אני וגם אורי שחק וגם חזי שי שלושתנו חברי הנהלה, בעמותה אז דווקא אנו יותר עסוקים גם אנחנו מנסים יש אצלנו חלוקת תפקידים מסוימת אם צריך איזה שהוא ייצוג מול אגף השיקום דברים כאלה ואחרים אנו משתדלים לעזור לאנשים שלנו זה לא פשוט. יש אנשים במצבים מאד מאד קשים יש אנשים חודש בבית חולים לחולי נפש חודש בבית. ויש אנשים שהיום יום שלהם הוא לא פשוט למרות שהם עובדים ויש להם משפחה והכל. גם הסתכלות של העולם איך אתה אתה בסדר? יש ילדים יש משפחה אתה נשוי יש בית יש עבודה אז הכל בסדר. עכשיו בוא אני אספר לך סיפור קטן.

(עכשיו תלוי אישיות) גם לא רק גם לא רק. (בהחלט תלוי אולי תמיכה) זה המון דברים אך אין ספק שהאישיות שלך יכולת שלך להפנים דברים לראות דברים לעבד אותם להכיר אותם סתם דוגמא אחת קטנה ושוב אני מציין פה גישה של אגף השיקום 98% אבל אני לא אציין פה מספרים, רוב מאד גדול של פדוי שבי מוכר במשרד הביטחון מי פחות מי יותר. היום לא נותנים כמעט כלום. אני חולה לב, חזרתי מהשבי עם מחלת לב קשה אני מוכר עם נכות גופנית 50% בתכלס עוד כמה אחוזי נכות לא ישנו לי כלום בחיים אני תבעתי אתה יודע מה בשביל לקבל את ההכרה. היום מי שהולך מקבל 5% 10% מערער מקבל עוד קצת מערער מקבל עוד קצת כשאמרתי שאני בועדת קיבלתי 20% הם שאמרו איך עשית את זה. אז אני הלכתי לוועדה רפואית וישבו שם שני פסיכיאטרים צעירים שני גבוהים ושאלו אותי אתה עובד? כן. יש משפחה? כן. יש ילדים? כן. אתה

יש הבדל בין לבוא לספר את הסיפור לבין שכל המדינה תראה אותך בטלביזיה
הדבר היחיד שאני מוכן להיחשף בפני התקשורת זה לא שלא הופעתי בתקשורת הופעתי בתקשורת
אני מודה שאני בחלק מהמקרים לא הייתי צריך בכלל ללכת היו מיקרים כאלה ואחרים שהופעתי
אני לא אוהב את זה ואתה יודע מה יש לי מה להגיד אני עובר מסך אני עובר מיקרופון אני יודע
לדבר ושוב אני אחמיא לעצמי פה חבל על הזמן אני לא פוחד מהמצלמה לא פוחד מהזרקורים אני
לא פוחד מאף מראיין שום דבר אין לי בעיה אני יושב מול מצלמה ואני יכול לדבר בלי בעיה אני
אפילו לא מתרגש מה לעשות ככה אני אבל היות שאת הסיפור של.... הדבר היחיד שאני מוכן
להתגייס למענו אם יש עמית שלי עמית שיושב בשבי זה הדבר היחיד שאני מוכן להתגייס בשבילו
זה לעמוד מול מצלמה.... (כי יש פה בעצם איזה שהוא אינטרס בשבילך) וודאי לא שלי לא בעסק
האישי שלו (כן כן) שלו ונועם שליט היה בקשר עם העמותה שלנו הוא אומר מיום ראשון אני
מתחיל שביתת שבי מול משרד ראש הממשלה תבואו תבואו וגם זה תהליך שהמשפחה עברה
בהתחלה הם לא רצו אותנו ושוב אני לא נכנס לזה בכלל זה לא משנה למה יש סיבות לכל דבר רק
בתקופה החצי שנה אחרונה אני חושב נועם שליט הבין שיש לו קלף ביד זה אנחנו והוא התחיל
להשתמש בנו הוא הרים טלפון והוא אומר לי יש ככה וככה אני רוצה שתבואו אנחנו באים כמה
שאנחנו יכולים וגם בינינו זה לא פשוט לאנשים להגיע אז זה הדבר היחיד שאני מוכן להתגייס אז
אם ביום רביעי שעבר הייתי מול משרד ראש הממשלה ונגשו אלי מערוץ 1 דיברתי או מערוץ 10
או מכל מקום אחר ומהרדיו דיברתי לא הלכתי אחרי המיקרופון, המיקרופון בא אלי אבל דיברתי
כי היה לי ברור שפה יש איזה שהוא מנוף שצריך להפעיל אותו ואם אני יכול לתרום למנוף הזה ולו
כהוא זה אני אתרום ואני תורם אבל אם אני חושב שאני יכול לתרום בזמן ש... זהו בגדול.

ש. לגבי אולי דעות שהשתנו השקפות עולם

ת. כלום באמת כלום אני הייתי חניך בתנועת השומר הצעיר לפני השבי הדעות שלי כמעט לא
השתנו היום אני בדעות שלי היום איך אומרים היום שמאל זה לא שמאל שלפני 30 שנה שמאל
שלפני 30 שנה היה אחר מאשר השמאל של היום השמאל של היום אתה מסתכל עבודה שיש הבדל
מקסימום שאתה הולך זה חד"ש (מפלגה) או לא יודע מה אבל אני לא חזרתי ממשימה אני עדין
חושב שחיים פה אנשים בין הים לירדן שלא כולם מקבלים את ההזדמנות לחיות כמו שצריך משני
צדי המתרס ומה לעשות שפתאום מה שהם רוצים לעניות דעתי יש גורם שלא נותן לרוב האנשים
שלא יכולים לחיות יש גורם שמפריע להם זה אנחנו ושוב כמובן שהנושא סבוך אבל אני חושב
שמדינת ישראל עשתה כל כך הרבה טעויות מאז 1967 וההתייחסות שלה לפלסטינאים אתה יודע
מה אנחנו הבאנו על עצמינו במו ידינו את ההתקוממות העממית בשטחים כמו שהבאנו את החמאס
על עצמינו כמו שהבאנו את החיזבאללה על עצמינו אלו רק דוגמאות להמחיש בעצם עד כמה אנחנו
לא עשינו כלום כי אם אנחנו ב1967 הינו רק שתי מדינות לשני עמים היו שתי מדינות ושתי עמים לא

יריב

מלחמת: יום כיפור

גיל: 55

גיל הנפילה בשבי: 20

מתי חזרת לארץ? בסוף שנת 1973

מצב משפחתי: נשוי+3

הייתי בן עשרים. והייתי שייך לחטיבת הצנחנים גדוד 50 מחלקת חבלה, התאמנו ברמת הגולן וערב המלחמה הגדוד התבקש להקצות שלושה חיילים לצורך תגבור שלושה מוצבים בדרום תעלת סואץ, וגזרה הדרומית שהיו שייכים באותם הימים לחטיבת הנח"ל וגדוד 50 היה שייך חלקית גם לחטיבת הנח"ל וגם לחטיבת הצנחנים. התנדבתי לרדת וירדתי ביום ה' בלילה בשעה שתיים. הגעתי למוצב "המזח", ירדנו ברכב שהוריד אותנו מרמת הגולן היינו שלושה חיילים הפלנו פור בדרך מי הולך לאן. שלושת המוצבים הדרומיים של תעלת סואץ היו: הצפוני ביותר היה "הכפר", המרכזי היה "המפצח" והדרומי ביותר בקו היה מוצב "המזח". שלמעשה שכן על השטח של התעלה בתוך מפרץ סואץ ואני בגורלי העליתי להגיע למוצב "המזח" והגעתי אליו באמת בשעה שתיים בלילה ביום חמישי, בערך 48 שעות לפני פרוץ המלחמה. המוצב עצמו היה מאין אי הוא שכן בשפך של התעלה כשמצדו הצפוני הייתה סוללת עפר ומצדו הדרומי הייתה לגונה שבלילה בגלל הגאות והשפל פני המים היו עולים ואז הלגונה הייתה למעשה מקיפה את המוצב, למעשה המוצב היה כמו איזה אי קטן בתוך המפרץ. זהו היו שמה קבוצה של 19 חיילים שהם היו בעיקר אנשים שעברו את האימון שלהם בשריון. 19 אני אומר 19 חיילים זה כולל כמובן מפעיל גנראטור, נהג, טבח, משגיח כשרות, חובש, רופא תכלס מצבת הלוחמים הייתה מאד קטנה והגעתי לשמה והתארגנתי. לא הכרתי אף אחד אבל השתלבתי במהירות למקום. זהו זה הפתיחה למעשה. ואז באמת ביום שישי בלילה שמענו כוחות מאד גדולים של הצבא המצרי שנעים מעבר לתעלה והעברנו בקשר לפקוד של צה"ל אמרו לנו לא לדאוג שזה ידוע וככה היה גם בשבת בבוקר עד שעות הצהרים כשאז נחתה עלינו הפגזה אדירה שבסביבות השעה 14:00 כל המוצב רועד מעצם ההפגזה כמובן שהצטיידתי במה שצריך כי באותם ימים באזור התעלה הייתה אווירה פסטורלית מאד. אנשים היו רבים מי מגיע לתעלה כי זה היה מקום מאד פסטורלי, היו הולכים עם מכנסים קצרים, סנדלים, היה סטלבט רציני. למעשה תוך דקות נשאבתי לתוך המלחמה כשאנחנו מופגזים. לאחר מספר שעות של ספיגה של ארטילריה של המצרים התחלנו להיכנס לשגרה של לחימה כי ממש דקות אחדות אחרי שהמצרים התחילו להפגיז הם התחילו לחצות את התעלה בסירות גומי וניסו לכבוש את המוצב.

ולמעשה זו הייתה רוטינה שלנו שנמשכה קרוב ל-180 שעות שנלחמנו שמה. הלחימה שהתחילה בשבת בצהרים והסתיימה בשבת שלאחר מכן 180 שעות של לחימה רצופה כשהמצרים למעשה תוקפים את המוצב באלפים ומתוך אותם אלפים, בודדים מדי פעם מדי תקיפה מצליחים להגיע לתוך המוצב עד כדי כך שבשלב מסוים, היו לנו קרבות פנים מול פנים בתוך התעלות של המוצב עם כוחות קומנדו מצרים. הייתי אומר שבגדול התנסיתי בכל חוויות המלחמה שאפשר רק לראות בסרטים קשה לדמיין את זה בכלל החל מארטילריה שהתחילה ליפול עלינו והמשך בירי מכוון ישיר לכיוון של העמדות של המצרים וכלה בקרבות פנים אל פנים והייתי אומר הדבר ההזוי ביותר שנתקלתי בו במהלך הלחימה היה לחימה עם תרגול להביורים שהשתמשו נגדנו שזה היה הדבר הכי הזוי שלמעשה נתקלתי בו. במהלך הלחימה נפצתי שלוש פעמים בפלג גוף עליון התפניתי באופן

ש. זה היה עניין של זמן מבחינתך עד שאתה משנה את המעמד שלך לשבוי?
ת. כמובן. לא היה לנו סיכוי להמשיך, להחזיק במקום הזה בכל מצב ובאיזה שהוא מקום הפקודה שקבלנו הייתה באיזה שהוא פלשבק הצילה את חיינו. במחשבה לאחור, אלא מה, בשלב מאוחר יותר כנראה הרמטכ"ל שהוריד את הפקודה ישב בתל אביב "בבור" שהיה הפיקוד הבכיר של צה"ל כל הפיקוד הבכיר התארגן שמה, כנראה שמישהו אמר לו שזה לא יראה טוב בהיסטוריה שהוא נותן פקודה לחיילים להיכנע. והוא באמת ניסה לשנות את הפקודה הזאת אחרי פרק זמן מאד קצר אבל אנחנו כבר התחלנו להתארגן, אנשים הטמיעו את זה כך שסירבנו לשינוי הפקודה והמשכנו עם הפקודה המקורית להתגלגל. זה ככה בקיצור פרק המלחמה.

ש. ספר לי על הרגע שלפני השבי?
ת. מאד מורכב, תחושות מאד קשות. אני יצא לי באיזה שהוא שלב אחרי שכבר חצינו את התעלה ואחרי שכבר העברנו את המוצב לאנשי הצלב האדום, החזירו אותי ועוד שני חיילים למוצב עצמו כשכבר היה בידי המצרים וערכו שמה טקס כניעה שאני מוריד את הדגל, השאריות של הדגל מהתורן שלנו מעל עמדת התצפית מקפל אותו ומוסר אותו לאלוף מישנה מצרי. אז התחיל לחלחל לי שהמצב הוא על הפנים וחושב שהמעמד הזה שאני מוריד את הדגל הוא מבחינתי היה אחד המעמדות הקשים ביותר. זה היה אחד הרגעים הקשים ביותר שאני חוויתי במלחמה זה היה מבחינתי זה היה בושה אני מרגיש הרגשה של בושה אכזבה, לא אכזבה שלי אלא שאני מאכזב

ש. האם עברת איזה שהם תהליכים במהלך השבי?

ת. לא עברתי שום תהליך. עד היום בצה"ל למעשה מחנכים בשתי יחידות עושים להם סדרת שבי אחד זה בקורס טייס והשני בשייטת. כשלמעשה נפלתי בלי שום הכנה מוקדמת או ידיעה. הייתי אומר שהחלק הקשה ביותר בהתמודדות זה החלק של הבדידות. אני הייתי מהיום הראשון עד היום האחרון בבידוד בצינוק. הבדידות היא כל כך קשה עד שאתה מגיע למצב שאתה אפילו מוכן לעבור עינויים וחקירות בשביל שתהיה לך איזה שהיא אינטראקציה עם מישהו אנושי חי, אפילו לא אנושי אבל חי הצורך הזה לאינטראקציה בין אישית כל כך גובר על הכול אני הייתי מוכן לעבור הכול בשביל זה לא היה איכפת לי. ואני חושב שזה היה הקטע הקשה ביותר הבדידות הזאת. ואם הייתי ממספר את הרגעים הלא נעימים אז אחריה בא הקטע של ההשפלות אני באופן אישי לא חושב שכולם באותה הדעה אבל אני מבחנתי אחרי הבידוד בא הקטע של ההשפלות. השפלות זה שאתה יושב סגור באיזה צינוק עם ידיים כבולות, ראש מכוסה עם סמרטוט, והם נכנסים ומרביצים והם משתיינים עליך, והם צוחקים והם מביאים מים לשתות אבל שופכים על הרצפה וזה הקטע הכי מבחינת העינויים, הכי קשה אחרי הבדידות. אפשר לעבור את הכול לדעתי כמובן שזה יש איזה שהוא מדרג אני חושב שהמטען שהבן אדם בא איתו הוא מאד משפיע מאד חשוב כמה שאתה יותר מבחינת ערכים מבחינת חינוך, מבחינת הבנה אישית של עצמך ברמה יותר גבוהה אתה יכול לעמוד בזה ביותר קלות ככל שהבסיס האישי המטען האישי שאתה מביא אתך הוא פחות מדולדל יותר נמוך יותר אז הקושי הוא גדול יותר. אחרי חמש שעות ידעתי בדיוק איך אני מתנהג וידעתי איך התנהגות של אחרים משפיע על התייחסות אליהם אתה לומד את זה מהר מהר אין ספק שאני למזלי הרב קבלתי חינוך טוב וקיבלתי ערכים עם בסיס מאד רחב ואני חושב שבזכות זה הצלחתי גם לעבור את זה וגם אחר כך להשתקם לא רע בסך הכול. במיוחד להתחשב בעובדה שיצאתי משמה לא בדיוק איך שנכנסתי יצאתי משמה עם מלחמה כולל השבי עם 100% נכות. זה לא דבר שעומד בדרכי מאז ועד היום לעשות לתרום ולבנות זה לא משהו שעומד בדרכי יש אנשים בוא נגיד יצאו עם פחות ממני אבל הסבל שלהם יותר גדול. זה מאד מאד אינדוידואלי.

ש. האם היה ׀ עדיין יש צורך בטיפול תרופתי או פסיכולוגי?

ת. אני נמצא, עקב פציעתי הקשה (מוכר כנכה צה"ל בעל 100% נכות) בטיפול בלתי פוסק רפואי ותרופתי, בשנים שילדי התגייסו לשירות פעיל ביקשתי סיוע נפשי גם ע"מ להתמודד עם המצב ולא לסחוף אותם למערבולת האישית שלי. חייב לציין כי הבכור בבני הינו קצין ביחידת צנחנים מובחרת ושירת בקבע מספר שנים. בני השני קצין ביחידה קרבית ואף הוא כבר בשירות קבע למעלה משנתיים, ובני הצעיר עומד בפני גיוסו לצה"ל בעוד שנה.

ש. האם יש מחשבות שהשתנו בעקבות השבי?

ת. בהחלט השתנו. תראה אני לא אגיד שהערכים השתנו הערכים לא השתנו אבל השתנו היכולת ליהנות מציוץ של ציפורים כל אוושת רוח בין עלי עצים שקט של הטבע או מצד שני הרעש של הטבע בהחלט השתנו הערכה שלי בבוקר שאני רואה שמים כחולים שמש זורחת או עננים יורד גשם לכל אחד זה מובן מאליו לי לא אני מקבל את זה בהנאה כפולה ומכופל מכל בן אדם אחר ואני מעריך את זה מאד וגם חשוב לי מאד אני חושב שבאיזה שהוא מקום גם כן החוויה הזאת גרמה לי בהחלט ליהנות מדברים שהם טריווילים לאנשים אחרים ביום יום כשאתה הולך לך ברחוב אתה חופשי אתה עושה מה שאתה רוצה אתה חופשי לנהל את החיים שלך ולהחליט לגבי עצמך כל דבר זה לא מובן מאליו אנשים חושבים שזה מובן מאליו אבל בסך הכול כשאתה עובר חוויה כזאת אתה יודע שזה לא מובן מאליו אתה יודע להעריך את זה בצורה שונה.

ש. מה הם ההשפעות השליליות בעקבות השבי?

ת. תראה הצורך בחופש לי זה מצוין, אבל לאשתי ולילדים לא תמיד מצוין. הצורך לפעמים בשקט יש איזה שלב מסוים שאני חייב לא לשמוע כלום, שקט. קשיי הירדמות? אין דבר כזה, אצלי אין הירדמות אלא כשנגמרת הבטרייה של הכוח, לא נרדם אלא לשעה שעתיים בלילה. הנדודי שינה, החוסר שינה אין נדודי שינה יש חוסר שינה. אחרי 13 שנה יש חוסר שינה שנובע מכל מיני גורמים א. עצם העובדה שבמהלך השבי היה אסור לישון, מה זאת אומרת אסור לישון זאת אומרת ברגע שהצינוק היה נפתח הייתי חייב לעמוד מתוח על יד פינה הרחוקה מהדלת. אז אתה כל הזמן ישן עם עין אחת פתוחה זה דבר שהוא מאלף אותך לא לישון עמוק אם בכלל לישון. זאת אומרת במילים אחרות כל רחש קטן אני קופץ מעבר לזה גם כשאני ער. רעשים פתאומיים מקפיצים אותי בצורה נוראית טריקה של דלת, טריקה של חלון, משהו שנופל ונשבר, זה מקפיץ אותי בצורה מדהימה. חוסר יכולת להיות במקומות סגורים אם היה פה ידית על הדלת {דלת המשרד} לא הייתי סוגר אותה אין פה ידית, זאת אומרת יש ידית אבל היא דקורטיבית היא לא סוגרת כלום. בהחלט יש השפעות גם שליליות, אתה לא יכול להגיד על חלק מהשפעות שלילי וחלק חיובי אלה ההשפעות. חלק מהם עוזרות בחיים חלק מהם מעיבות על החיים ברמת העיקרון זה מה שזה עסקת חבילה כזאת אתה לא יכול לבחור אותה כל אחד אני מניח יש לו השפעות שונות אלה השפעות עלי אני לא יכול שכופים עלי לעשות משהו לדוגמא ביום כיפור אני לא צם. לא יכול לצום. אני יכול לצום שבוע לפני זה לעומת זאת ושבוע אחרי זה כי זה בא מתוכי. אבל ברגע שיש עלי איזה שהיא כפיה וזה לא משנה מאיזה סוג זה כפיה חברתית, דתית, לא משנה איזה. זה מין כורח שהוא לא נובע מתוכי הוא מאד קשה לי מאד קשה לי להתמודד איתו ובדרך כלל אני משתדל עם אני יכול לא להתמודד עם דברים כאלה. אז הדלתות תמיד פתוחות וכן קשה.

ש. כיצד הושפעה הסביבה?

ת. אני מניח שאני אבא מאד דאגן למשל לגבי הילדים למרות שאני השתדלתי לא להתערב בקריירות שלהם ולמרות שהם היו השניים הגדולים השלישי עוד לא הגיע השניים הגדולים היו קצינים אחד בצנחנים ואחד בהנדסה לא עמדתי בדרכם למרות שבתוכי בתוך עצמי אכלתי את עצמי תקופות שהם היו בשטחים במלחמת לבנון השנייה או בכל מיני דברים כאלה זה לא קל לאנשים כמוני שיודעים את הקצה שבודדים חוו אותו שהוא קיים שם באיזה שהוא מקום אף אחד לא הבטיח לי שהילדים שלי ילכו לצבא ולא יקרה להם שום דבר כל הזמן יושב לי בראש האפשרות הזאת קיימת לאנשים אחרים המודעות קיימת אבל לא יודעים זאת ברמת החוויה אצלי זה שונה.

ש. האם יש קושי בתפקוד היום יומי?

ת. לא קיים קושי בתפקוד, נהפוך הוא, אנשים אינם מצליחים לעמוד בקצב הרצחני של החיים שלי. אני חייב כל הזמן ליצור, לעשות, לתרום, לסייע, ולהיות עסוק. אני לא מגדיר את זה כקושי אלא כדרך חיים.

דרך חיים מבחינתי זה כל הזמן להיות עסוק אז מצד אחד זה מחזיר אותנו לשאלה קודמת אני מניח זה משגע את אשתי והילדים כי כל הזמן אני נמצא בעשייה. אני לא יכול לנוח וליהנות, בוא נגיד להיכנס לקונצרט וליהנות ממנו ממש עד הסוף, אני מכריח את עצמי לפעמים לראות סרט או משהו. אבל באיזה שהוא מקום אני לא רואה בזה את הערך המוסף של זמן איכות עם המשפחה אלא אני רואה בזה מבחינתי בזבוז זמן. אני חייב כל הזמן להיות עסוק זה משגע את הסביבה לפעמים. ראיית החיים היא שונה אני רואה מישהו סובל ואני מגחך כי זה נובע מהחוויה שלי האישית השתנו הרבה דברים אני חושב שבמשך השנים אני התמתנתי אבל בהחלט השתנתה כל התנהגות למה הדבר דומה לפעמים נשברת עצם בגוף אז נכון שאתה עובר תהליך ריפוי ושיקום אבל זה תמיד נשאר אצלך ברקע פתאום כואב לך איפה שהיה שבר, שינוי מזג אוויר כואב לך פתאום המקום רגיש יותר זה נשאר כל החיים בדרך כלל זה מאד דומה זה פגיעה באיזה שהוא מקום כל הזמן נמצאת במידה מסוימת היא משפיעה על האישיות היא משנה אותה יש דברים טובים יש דברים פחות טובים.

ש. האם חשת קורבן או הזנחה מצד המדינה? איך התחושה כיום?

ת. לא, מעולם לא חשתי קורבן, אני מלא תודות על מה שאני מקבל מהמדינה.

ש. האם המדינה לוקחת על עצמה ועוזרת מבחינה נפשית ו/או פיזית?

ת. מעולם לא הייתה לי טענה אל המדינה. נשלחתי לשרת כפי שביקשתי, התנדבתי לצנחנים מתוך רצון ובחירה שלי. כל צרכי נענים ע"י משרד הביטחון, ואני ממש מודה שיש את המוסד הזה שמטפל ככה באנשיו.

ש. ספר לי קצת על החוויות מזיכרון יעקב.

ת. חוויה של זכרון יעקב זה באיזה שהוא מקום הנקודה שמבדילה את פדוי השבי מאנשים אחרים שסובלים מפוסט טראומה ולמה? כי בדרך כלל שאתה משווה, לצערי הגדול באופן גורף כל אחד מאיתנו נפגע באיזה שהיא צורה מפוסט טראומה. אנו הגענו לזכרון יעקב זה סיבוב שלישי שלנו ולמה? כי הסיבוב הראשון זה המלחמה. כי היא הטמיעה והטביעה את אותותיה על כל אחד מאיתנו מי יותר ומי פחות. ויש אין ספור דוגמאות לכך. והחוויה הזאת של המלחמה היא בטרם עובדה על ידינו ישר נכנסו לחוויה שנייה של שבי שלמעשה לא יכולנו לעבד אותה בכלל גם את החוויה של המלחמה וגם החוויה של השבי במהלך השבי ועד סופו לא יכולנו לעבד את זה. זה שני חוויות שאחת נכנסת לתוך השנייה בטרם הראשונה איך שהראשונה מסתיימת ישר מתחילה השנייה ואין שום

